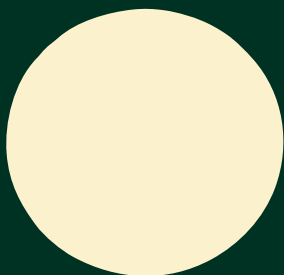

1ª parte da tradução versão final

CONSTITUIÇÃO FEDERAL TỸ 1988

TI JAGTÃ TAG TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN

Kanhgág ag vỹ kurã tỹ 8, kysã tỹ outubro, prỹg tỹ 2025 kã validação han.

TRADUÇÃO PARCIAL DA
CONSTITUIÇÃO
FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

Tradução validada pela comunidade em 8 de outubro de 2025.

CONSTITUIÇÃO FEDERAL TỸ 1988

TỸ KANHGÁG VĨ
RA RÁN

Vẽnhrá tag vỹ tỹ Constituição Federal tỹ 1988 ti rá ăn tỹ kanhgág tag ag vĩ ki răn kỹ nĩ, Kaiowá, Kaingang kar Ticuna ra, tag ag mré tu jykrén kỹ vỹ han kỹ nĩ Programa Língua Viva no Direito (LIVD).

TRADUÇÃO PARCIAL DA CONSTITUIÇÃO FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

O presente documento apresenta a primeira etapa do projeto de tradução parcial da Constituição Federal de 1988 para as línguas Kaiowá, Kaingang e Tikuna, realizado no âmbito do Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD).

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
Associação de Genes Autóctonos

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Caniê
CNPq/Genética Autóctona

INSTITUTO DE DIREITO GLOBAL (IDGLOBAL)

Diretor-Presidente

Carlos Portugal Gouvêa

Diretora Executiva

Dalila Martins Viol

Coordenadora-Geral

Amanda Teles Marques

Pesquisadora

Amirele Porto Machado

Pesquisador

Ademir Garcia

Pesquisador

Cristian Wari'u Tseremey'wa

Pesquisador

Maycon Flores do Nascimento

Pesquisadora

Jhelice Franco da Silva

ADVOCACIA-GERAL DA UNIÃO (AGU)

Ministro de Estado da

Advocacia-Geral da União

Jorge Messias

Secretário-Geral de Consultoria e Advogado-Geral da União Substituto

Flavio Roman

Assessora Especial de Diversidade e Inclusão

Claudia Trindade

Secretária-Geral de Administração

Elisa Monteiro Malafaia

Gestora da Parceria

Jéssica Zimmer Stefenon

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Gabriela Brandão

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Lara Aued

Apoio Técnico Especializado

Carolina Rodrigues

Crizantho Neto

MINISTÉRIO DOS POVOS INDÍGENAS (MPI)

Ministra de Estado dos Povos Indígenas

Sônia Guajajara

Secretário-Executivo

Eloy Terena

**Secretaria Nacional de
Articulação e Promoção de
Direitos Indígenas**

Giovana Makuxi

**Diretor do Departamento de
Línguas e Memórias Indígenas**

Eliel Benites Kaiowá

**Coordenador-Geral de
Articulação de Políticas
Educativas Indígenas-CAPEI**

Edilson Melgueiro Baniwa

**MINISTÉRIO DA JUSTIÇA
E SEGURANÇA PÚBLICA
(MJSP)**

**Ministro de Estado da Justiça e
Segurança Pública**

Ricardo Lewandowski

Secretário-Executivo

Manoel Carlos de Almeida Neto

**Secretária Nacional de Acesso
à Justiça**

Sheila de Carvalho

Diretor de Promoção à Justiça

Pedro Henrique Martinez

**Coordenadora de Prevenção de
Conflitos no Campo e na Cidade**

Julia Zucchi Natour

**ASSOCIAÇÃO DE DIFUSÃO
CULTURAL DE CANELLA
(ADICUCA)**

Fernando Gomes

Carine Saez

Mariana Libardi

Rosane Warken

Tradutor Tradicional

Celestiel Kri da Silva

Jucemari Minká da Silva Corrêa

Kesia Valderes Jacinto Mûtê

Leonel Kâka Caetano Chaves

Selvino Kokaj Amaral

PROJETO GRÁFICO

Design de capa

Cristian Wari'u

Diagramação

Alan Costa de Brito da Rocha

Texto em Kaingang revisado por

Jocemar Garcia

Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) tu ke

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) vỹ tỹ kanhgág ag jykre, kar ag vỹ tãn já ke nĩ, jagnỹ mré tu jykrén jé, jurídico kãmĩ.

Jykre tag vỹ tỹ Advocacia-Geral da União (AGU) ag tu âkrén jé nĩ, kar ver, Ministério dos Povos Indígenas (MPI), Ministério da Justiça kar Segurança Pública (MJSP) ag ke gé. Ag jykre tag vỹ tỹ pópé Constituição Federal tỹ, kanhgág tẽgtũ tag ag vỹ ra rân jé ke nĩ – Kaiowá, Kaingang kar Tikuna – vẽnhrá tỹ censo tỹ 2010 tugnỹm ka, Instituto de Geografia kar Estatística (IBGE).

Jykre tag vỹ, kanhgág ag vỹ ke rân kỹ nĩn kỹ, tugnỹm há han kỹ, jagnẽ mré jykre pĩr han ge nĩ, ti kar mỹ, kanhgág kar fóg ag mré hã, mỹr ti kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, tu ânkrén kar kri rânhrăj jé há nĩ, mỹr vỹ ti tỹ kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, estado ag lei kinhrăg há han há nĩ.

LIVID vỹ jykre há tag tu jykrén, êmã mág tỹ Brasil kãki, kanhgág ag tỹ ag vỹ ke pópé tag ránrán jé, mỹr êmã mág tỹ Brasil kãki, vỹ e tỹvĩ nỹ tĩ, fóg ag, fóg sá ag, vỹ jykre e nỹtĩ, hãra vẽnhrá vỹ tỹ ti kar mỹ ke nĩ, kỹ ti vãnũ vỹ e ki rân kỹ nĩn kỹ vỹ há nĩ, tu kajrân kar tu âkrén jé.

Kỹ vỹ Chamamento público ke Instituto de Direito Global (IDGlobal) ti kuprăg ag tóg AGU ag, ti tỹ LIVID han jé, kar vỹ ver Organização da Sociedade Civil, Pesquisadores kar kanhgág vỹ tu vẽnũ kajrânrân ti ag, tu êg Linguista ag ke tĩ, ag mré han.

Jykre tag vỹ jagnã mré tu âkrén kỹ kikro há han ke mũ, mỹr Organização da Sociedade Civil ag vỹ kanhgág ag nỹ tĩj fã ty kinhra nỹ tĩ, kar ver ag hãren ka, jagnã mré ânkrén fã kinhra nỹ tĩ, ag hã vỹ tỹ: Rede de Mulheres Indígenas do Estado de Amazonas – Makira E'ta, vỹ kanhgág Ticuna ag mré rânhrăj tĩ, ju Associação de Difusão Cultural de Canela – ADICUCA, ag vỹ kanhgág ag mré rânhrăj tĩ, kar ver Instituto Ixiru Ete – Pai De Todos – Tekoha Laranjeira Nhãnderu, ag vỹ kanhgág kaiowá ag mré rânhrăj tĩ.

Sobre o Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD)

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) é uma iniciativa que visa promover o reconhecimento e a valorização das línguas indígenas no âmbito jurídico brasileiro.

A ação é promovida pela Advocacia-Geral da União (AGU), com o apoio do Ministério dos Povos Indígenas (MPI) e do Ministério da Justiça e Segurança Pública (MJSP). Dentre os seus objetivos, encontra-se traduzir a Constituição Federal para as três línguas indígenas mais faladas no país — Kaiowá, Kaingang e Tikuna — conforme o Censo de 2010 do Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE).

O programa reconhece o papel fundamental das línguas originárias na construção de uma justiça mais plural, inclusiva e democrática, possibilitando que as comunidades indígenas tenham acesso direto, em sua língua materna, ao principal instrumento normativo do Estado brasileiro.

O LIVD representa um passo significativo na construção de um Brasil que reconhece sua diversidade cultural e linguística como pilar da democracia, ao assegurar que o direito seja efetivamente acessível a todos os povos que compõem a nação.

Por meio de chamamento público, o Instituto de Direito Global (IDGlobal) foi selecionado para executar o LIVD e para essa missão reuniu organizações da sociedade civil, pesquisadores indígenas e especialistas indígenas em linguística.

A execução do projeto é fortalecida por uma atuação em rede com organizações da sociedade civil diretamente vinculadas às comunidades participantes: a Rede de Mulheres Indígenas do Estado do Amazonas — Makira E'ta, que atua junto ao povo Tikuna; a Associação de Difusão Cultural de Canela — ADICUCA, ligada ao povo Kaingang; e o Instituto Ixiru Ete - Pai De Todos - Tekoha Laranjeira Nhänderu, vinculado ao povo Kaiowá.

Consulta prévia kar ti ki hã ke ãn tugnym há han

Vênhrá tag kãki vỹ ken kỹ nỹ, Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, jagnã mré tu ãkrén vén jé, rán ka fi tũ ki, kỹ vỹ rán tu ke, vênhmãn vén, jagnã mré tu ãkrén jé, tu ãg consulta prévia ke tĩ, kanhgág tag ag mré, Kaiowá, Kainkang kar Ticuna ag.

Kỹ vênhrá tag vỹ ta ti jagtã nĩ ver, Constituição Federal ti, kỹ ti rá tag vỹ ver kanhgág ag mré vênhmãn ka tu jãn ke nĩ, ti tỹ ki hã nỹ ãn ve jé, kar ver ti rá tag tỹ kar kãn ka nỹ kỹ vỹ ver nĩgnĩ kỹ jagnã mré tugnym mãn ke nĩ, ti tỹ ti kar mỹ há ãn ve jé.

Jagnã mré nĩgnĩ kỹ tu ãkrén fã tag vỹ, vênhrá tỹ constitucional jagma hã tĩ ãn vej, mỹr vỹ fóg ag vĩ ke, ki hã ke nỹ, hãra ti kanhgág ag vĩ ke rán kỹ nĩn kỹ vỹ, ag hãren kỹ fóg ag jykre tag tỹ, ag vĩ ke rán kỹ nỹn ãn ve kar tu ãkrén jé ke nĩ, ag tỹ hãren kỹ tu ãkrén fã ãn ve kỹ rán jé gé, ag vĩ ke.

Consulta Prévia e Validação

Em respeito aos princípios estabelecidos pela Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, todas as etapas que antecederam a tradução foram realizadas mediante consulta prévia, livre e informada junto aos Povos Kaiowá, Kaingang e Tikuna.

O texto ora apresentado corresponde à primeira parte da Constituição Federal a ser validada pelas comunidades envolvidas. Ao final do processo, com a tradução integral do documento, será realizada novamente uma etapa de diálogo e apresentação da tradução, a fim de validar o conteúdo completo, assegurando que todos os termos, conceitos e interpretações estejam cultural e linguisticamente adequados.

Esse processo assegura que a tradução documento constitucional preserve, simultaneamente, a precisão jurídica indispensável e o respeito à cosmovisão, aos valores e às formas próprias de expressão de cada povo indígena participante.

*PREÂMBULO
JÃMĨ KÓTĨG FÊ*

Êg tỹ brasileiro ag kar jo ãkrén, vênhmãn êg tóg êg kar jo nén ù há to ãkrén jé êg vãmén ja ti tugnỹm há han kar rán mãn jé, to vãmén kar rán jé, êg kar tóg nén ù há hynhan ke, kar êg hêrenkỹ kri mũj jé vênhrá tag ti, mỹr êg kar mỹ ke vễ, ketumỹr ùn pir mỹ ke vễ gé, êg tỹ êg mũj há mĩ mũn jé, ù tỹ êg vóg vênhmỹ han tũ nĩ jé, êg nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé, êg nén ù há hynhan jé, jag rike nỹtĩ jé, ti kar tóg vênhrá tag jagma mũj ke vễ, mỹr êg tóg tỹ jag régre kar nỹtĩ, e êg tóg nỹtĩ vễ, jag kóm êg tóg tỹ ù nỹtĩ ke tĩ, êg pi hãra jag to jũ mũj ke nỹtĩ, jag to êg tóg há nỹtĩ ke nĩ, êg to vãmén nỹtĩ tag jagma êg tóg mũj ke nỹtĩ, êg êmã kãmĩ kar êmã ù tá ke gé, jykre ù tóg kã nỹn kỹ êg tóg jag mré to vãmén kỹ tỹ pir ke kỹ, ki tỹ há kej, vênhrá tag tóg Topẽ nĩgê krãm nỹj mũ “CONSTITUIÇÃO DA REPUBLICA FEDERATIVA DO BRASIL”.

TÍTULO I

JO KÁTĪG TỸ VỄNHRÁ I

ÊG KAR MỸ VỄNHRÁ JÃMĨ KÃNTĪG

Art. 1º. Êmă mág tỹ Brasil kar kă kă êmă kēsir kar Pă'i Mág nĩ fê jagmré nỹtg kăn kỹ nỹtĩ, tĩ vễnhrá tag to vămén kỹ tỹ pir ke jé ti kar mỹ há tĩ jé:

I – Ti kar kri ke;

II – Êg kar mỹ vễnhrá tỹ nỹ, jagma mũ jé;

III – Ti kar mỹ há tĩn jé;

IV – Ti kar mỹ há tĩ jé, kar êg rănhrăj fã ki vēsóki vej jé;

V – Ti kar tóg ti jykre vin mũ.

Ti rá pir. Êg kar tar vễ, kar ùn e ag ùn pir kuprêg ja tỹ ti kar mỹ rănhrăj jé, Constituição tóg ke tĩ.

Art. 2º. Ti kar tar vễ êmă mág kri, vēsóki jag to há nỹtĩm nĩ, Legislativo ti, Executivo ti kar Judiciário ti.

Art. 3º. Vễnhmré vễnhrá tag hynhan há han nĩ ti kar mỹ há nỹ jé República Federativa do Brasil ti:

I – Jagmré han nĩ ti kar tóg mũj há mũ mũn jé, ti kar mỹ há tĩ jé, kar vễnhkar mỹ ke nỹn jé;

II – Ti kar mỹ há nỹn jé, vễnhmré mogmog fãn jé êmă mág kri;

III – Nén ù kórég tỹ tũ ke jé, vễnh kókĩr kar êkrén kónăn, nỹ tĩg kónăn kỹ nỹtĩ ag ki êvănĩ kỹ tỹ tũ kej sór jé, êg pênĩn kar ti kar mũ;

IV – Ti kar mỷ nén ũ há han jé, jag tugnỹm mẽ, ti hã tỳ kântĩg ti, ti tỳ ũn kupri, ti tỳ ũn sá, ketumỹr tỳ kanhgág jẽn kỹ, ti tỳ fi nĩn kỹ, ketumỹr tỳ ti nĩn kỹ, kar ti si há nĩn kỹ, ũ pi jag tugnỹm ke nỹtĩ.

Art. 4º. República Federativa do Brasil vĩ tāmĩ ěmã ũn mĩ ag mré vẽnhrá tag to vămén ke:

I – vėsóki nén ũ há kar hynhan jé ěmã mág kāmĩ;

II – ti kar tóg jagnã mré há kar han ka mũj ke nĩ;

III – ti kar tóg vẽnhré nén ũ há to ěkrén kỹ, hynhan há ki hynhan jé;

IV – ne pi ěg jyrã kỹ ěg tỳ krỹ kej ke nĩ;

V – ěmã mág kākã ěmã kāsir tỳ jagnã rike nỹtĩ;

VI – jag to jũ vãnh, ăn jagfy;

VII – vẽnhré vămén nĩ, jag to jũgũ mẽ;

VIII – ěg kăki nén ũ kórég hynhan mũj fẽ ag kar ũ tóg tỳ ti hã tũ to kry ag, tóg tũ kej ke nĩ;

IX – ti kar tóg jagmré rănhrăj há han ke nỹtĩ, kỹ tóg ti kar mỷ há nỹj mũ;

X – ěmã ũ tá vẽnhró kỹ kântĩg kỹ ěg mré ěmăn sór kỹ tóg há nĩ mũ.

Ti rá pir. ěmã mág kăki ěmã kāsir tỳ Brasil tóg ti kar vin há han mũ jagmré nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé, ti kar tóg jagmré ěmã ũ tá ke mré vămén kỹ jag mỷ tugtój mũ jagmré kinhra nỹtĩn jé, mỹr tóg jag kóm nén ũ e kinhra nỹtĩ, hăto ti latino-americana de nações ke tĩ. Artigos 1 a 4 –Vẽnhrá tag jagma mũ jé.

TÍTULO II

ÊG KAR MỸ KE VÊ KAR TI KAR TỸ JAGMA MŨJ KE VÊ

CAPÍTULO I

ÊG KAR MỸ KE VÊ VÊNHMRÉ VÊNHRÁ TAG JAGMA MŨJ JE KETŨMỸR ŨN PIR MỸ KE VÊ GÉ

Art. 5º. Êg kar tóg tỹ jag hã kar nỹtĩj ke nĩ, Pã'i tỹ vênhrá fi ja tag kri, jag ki vênhmỹ kej ke mã, êmã Brasil ki munmur ja ag kar êmã ũ tá kãmũ kỹ nỹtĩ mỹ, jag tén mẽ, êg mũj há mĩ mũn jé, jag rike han kỹ êmẽkã nỹtĩn há han kỹ nỹtĩ jé, êg tỹ nén ũ mré, vênhrá tag kãpãn:

I – ti kar fi tóg tỹ jag hã nỹtĩj ke nĩ nén ũ kar ki, vênhrá tag mỹ;

II – ũ pi ti nén ũ han vãnh kỹ ti mỹ han ra kej ke nĩ, pã'i vênhrá hãmĩ tóg han ke nĩ;

III – ũ pi jag tỹ rânhrãnh ke kãnãn ke nĩ, kar ũ pi jag kygrêg mũj ke nĩ, kar ũ pi jag tỹ vêsa vênynygnyg mũj ke nĩ;

IV – vênh jykre pi nĩfénh kỹ nỹj ke nĩ, ti tĩg há mĩ tóg tĩj ke nĩ;

V – êg kar mỹ tóg nỹj mũ êg kato kafãn jé, ti kar mỹ tóg jag rike nỹj mũ, ũn tóg kejên nénũ kren kỹ, vênhrá tag jagma to vĩ kỹ, ti kaja tóg to kântĩg mũ, êg jykre to kar êg kãgrá to;

VI – ũ pi ũ jykre kar nén ũ kri fi fã to vĩj ke nĩ, ũn tóg Tupê vĩ han sór mũ tóg han mũ, vênhrá tag tóg hãjé ke nĩ gé, ũ pi Tupê vĩ tój fê tá vog ge nĩ;

VII – ken k̃y tóg ñy ṽēnhrá tag ti, Tupē ṽi tó jé ti kar m̃y, kar p̃ā'i ag m̃y, ag jagmré ñyt̃ij fē tá;

VIII – ũ pi ãn Tupē ṽi m̃aj sór m̃un m̃y ketũg ra kej ke ñi, kar ti jykre tój sór m̃u ti, ũ ñen ũ vin há han sór m̃u ti ke gé, ũ pi ṽēnhrá tag t̃y ũ kej ke ñi ti t̃y ṽēnhm̃y há han sór k̃y, ti k̃ā rán k̃y ñyn t̃un k̃y;

IX – ti kar tóg ti kanhró tój sór k̃y tój ke ñi, kar ti ñen ũ ki kanhr̃an k̃y h̃ēnrike há ti, kar ti ñen ũ kar to ṽām̃en há ti, m̃ỹr ũ pi ti h̃an kej ke ñi ketũm̃ỹr t̃y ũ ké, kej ke ñi gé kar ti pi ũ m̃y to ṽij ke ñi ti han jé;

X – ũ pi ti fe k̃āki jykre vog ge ñi, kar ti h̃ērenk̃y t̃ij f̃ā ti, ti kar tóg t̃y vej jé, kar tóg ñy m̃u gé, ũ tóg ñen ũ kren k̃y ketum̃ỹr ṽēnhrá tag j̃at̃y han k̃y tóg kaja ñy m̃u ṽēnhrá tag jagma;

XI – ũ pi ṽēnh ãn vóg, kar ũ pi ṽēnh ãn ki r̃āj ke ñi tá ñi t̃y ti m̃y k̃ār̃ā ra ke t̃un k̃y, ñenũ ṽēnhm̃y t̃y h̃ēnrike k̃y h̃ā tóg ãn ki r̃āj m̃u ketum̃ỹr ñenũ to jag japr̃er k̃y, ketum̃ỹr p̃ā'i t̃y rán k̃y j̃ēnē k̃y h̃ā ãn ki r̃āj jé rán k̃y tóg ñy;

XII – ne pi ṽēnhrá kar jag m̃y ṽēnh ṽi fón k̃y vej ke ñi ketum̃ỹr vóg ge ñi, P̃ā'i ag taṽin h̃ā tóg vej m̃u ṽēnhrá tag jagma ñen ũ ṽēnhm̃y togñin kar ag ñen ũ togñym kej ken k̃y; rán k̃y tóg ñy;

XIII – ti kar tóg ti r̃ānhřāj há ki r̃ānhřāj m̃u, ti h̃ē tá r̃ānhřāj sór m̃u ty, kar ti h̃ērenk̃y r̃ānhřāj há ki, kar ti ñen ũ ki r̃ānhřāj há tá, h̃ām̃y tóg ñy gé ṽēnhrá tag ti;

XIV – ṽēnhkar m̃y tóg ñim han k̃y ñi ũ t̃y ñen ũ kinhra m̃y, ti t̃y h̃ēt̃ā kinhr̃ag ja tó t̃ug k̃y pi tój m̃u, vé tóg ti ñen ũ ki r̃ānhřāj ke k̃y h̃ā ven ketũm̃ỹr tój m̃u;

XV – ṽēnhkar tóg ti m̃uj há m̃i m̃uj m̃u ti há kar t̃in k̃y, ãn m̃i t̃ij sór m̃un m̃y, P̃ā'i ag ṽēnhrá tag jagma, ti t̃y k̃ā ñi sór k̃y tóg k̃ā ñi m̃u gé, ketum̃ỹr ti t̃y ěm̃ā ki kut̃āj sór k̃y tóg t̃ig m̃u gé, ti t̃y ñen ũ kar génh k̃y;

XVI – vênhkar tóg vênhmăn sór kỹ vênhmăn mũ, mokā tũ han kỹ, vênhkar tóg vênhmăn fã tá, ti kar mỹ ke vế, ỹ mỹ to vĩ mã, jag kutăn mẽ, vế Pã'i ag mỹ tó vén nữ;

XVII – ken kỹ tóg nỹ mũ ỹ tóg jagmré vênhmăn kỹ vếsimér nén ỹ há to êkrén kỹ rán kỹ fi kỹ vênhmré hynhan ti, hãra vênhmăn kỹ Pã'i ag katotê jé ke pi jé;

XVIII – jagmré vênhmăn kỹ nignĩ kỹ to vămén kỹ rán kỹ fi, vếsimér vênhmré vnén ỹ há hynhan jé, vênhrá tag jagma, ỹ mỹ to vĩ mẽ, ỹ pi kutăn ge nữ kar ỹ pi ta tỳ kej ke nữ, ti mũ hã tĩn kỹ;

XIX – vếsimér jagmré vênhmăn kỹ rán kỹ nỹtĩ ag nén ỹ hynhan pi tỳ kej ke nữ, Pã'i ag ta, ag mỹ pépé rán kỹ fón kỹ tỳgtỹ kera ke kỹ hã tóg tỳgtỹ kej mũ, ag ve vén jé pépé tỳ tugnỹm há han kỹ nữ;

XX – ỹ pi jagmỹ êg mré vếsimér vênhmăn kỹ rán kỹ nữ tag ki rã kej ke nữ, ti tỳ ki rãj vãnh kỹ, ỹn kutăj sór mũ tóg kutăj mũ gé;

XXI – vênhmré vếsimér han kỹ rán kỹ nữ tag ti, tóg ti mré kăki rán kỹ nỹtĩ ag jagfỹ jēj mũ Pã'i ag vênhrá jagma;

XXII – rán kỹ tóg nữ sỹ isỹ nén ỹ kutăn jé;

XXIII – Ỗn jagătar ăn hã ve vén ja ag tóg;

XXIV – vênhrá tag kăki tóg tó tĩ gé, ỹ tỳ ti nữ ja tá kutăj ken kỹ nén ỹ mág han ge to vênhkar mỹ, ên tóg ti kaja măn vén ge mũ jênkamũ tỹ;

XXV – vênh mỹ kăgra nén ỹ vênhmỹ tóg kej sór nỹn kỹ ỹn e ag hênrike kónăn han kỹ, ên ki pã'i ag tóg vếsỹ nén ỹ kutănmũ ver, hãra nén ỹ vênhmỹ tỳ kókén kỹ, nén ỹ tỳ ỹ jyjy kã nữ ên tóg to jênkamo mên mũ;

XXVI – ũn ga kēsir nȳtī ěn pi ti ũ mȳ néve kato fij ke nĩ, vẽnhrá tag tóg ke tĩ, mȳr tóg ga sĩ tag kri ěkrân tĩ, kar ga sĩ tag tóg ti jagtân tĩ, ti to vẽnhmȳ nén ũ géj jé kar ti krâ jân jé;

XXVII – ũn nén ũ rán mũ ti, ti tavĩ mȳ tóg ken kȳ nȳj ti tũ ti, ti vẽnhar mȳ tó kar venven hân kȳ ti nén ũ han ja ti, ti kejĕn ter kȳ tóg ti krâ mȳ nȳj ti tȳ nén ũ han ja ti, vẽnhrá tag tȳ prȳg fi ja to;

XXVIII – vẽnhrá tag kākā tóg ěg mȳ nȳ:

a) ũ pi tȳ hĕrej, ũ tóg vẽnhmre ketumȳr ti pir mȳ nén ũ han kȳ rán kȳ, kar vẽnhkāgrá venven kar ti vĩ tó kȳ, vẽnhanir mré hā;

b) ěg nirejtu vā tognȳm jé, ũ tȳ nén ũ han ja ti ketumȳr ũ ag mré han ja ti ke gé, kar vẽn h vĩ ũ kinhra tój fĕ ag, kar ěg jagfȳ nén ũ há to fĕfĕn fā ag;

XXIX – vẽnhrá tag kākā tóg nȳ gé, ũ tóg nén ũ to ěkrén kȳ han vén ja ti, kar tȳ rânhrāj jé, kar ũn e ag ĩn mág ki rânhrāj fā ag mȳ, ti jyjy kā fin jé, ěn ki ũ pi tȳ vẽnhtũn ke nĩ, ũ tóg nén ũ to ākrén kȳ han vén ti, hāto ti rá ke tĩ, kar tóg nȳj mũ gé, ti kar mȳ, ũn kanhró ag nén ũ hynhan kȳ tóg ěmā mág mȳ há nȳj mũ;

XXX – Ken kȳ nȳ, jag kanhkā tȳ nénũ vȳ tȳ ag nirejtu nȳtī gé;

XXXI – ũ tóg ta ěmā ũ tá ke nĩn kȳ, ti ta nén ũ tóg hāra ěmā Brasil vẽnhrá jagma nȳj kenĩ mȳr ti prũ fi kar ti krâ tóg ta brasileiro nȳtī, ti kejĕn ter kȳ ti tȳ nén ũ kar tóg ti prũ kar ti krâ mȳ nȳtĩj;

XXXII – ěmā mág Brasil kākī ěmā sĩ tȳ Estado tóg vẽnhrá tag jagma ti kar tȳ nén ũ kygĵām fā jagfȳ ag fy to ākrén ka fij;

XXXIII – ti kar mȳ ke vĕ nén ũ jāmān jé, Pā'i ag vẽn h jo vin ag mĩ, ag pi ne péjuj ke nȳtī, ũn pir mȳ ketumȳr jagmré ũn e ag mȳ, ti kar mȳ, Pā'i ag prȳg fi ja mĩ, vẽn h vāmer ũ pi tój jé ke

nỹtĩ, nén ỹ vãnhmỹ tỹ ẽg ki kar ẽmã sĩ ki hẽnrike kónãn tũ nĩn jé, (vẽnhrá tag tóg ke tĩ);

XXXIV – ti kar mỹ tóg nỹj mũ, nén ỹ kar kaja jagtã sĩ kajẽm jé:

a) vẽnkar mỹ ke vẽ vẽnhrá kãmĩ to vĩ kỹ jãnãn jé, pã'i tỹ vẽnh jo vĩn ag mĩ, ag ẽg jagfỹ ẽg jagfỹ vĩ nirejtu tón jé, nén ỹ vẽnhmỹ kato kar Pã'i ag ỹ rãnhrãnh ke tũ nĩn jé;

b) ỹ tỹ papé to vĩn kỹ vẽnh nirejtu jagfỹ, pã'i ag tỹ vẽnh jo vĩn ja ag mĩ, kar tugnỹm há han jé gé ti mỹ;

XXXV – vẽnhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, pi ne kãjatun mũ pã'i ag rãn jan jagma, ỹ vóg kónãn kar kunũj sór ke tũ;

XXXVI – vẽnhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, ỹ pi ỹ tũ kunũj mũ, Pã'i tóg tugnỹm mỹr ti há kar nỹn kỹ kar ki hã ke nỹn kỹ;

XXXVII – ỹ pi Pã'i ag jãtã jag nĩfếj ke nĩ, Pã'i ag tavĩ hã tóg ỹ tỹ nén ỹ tỹ hẽnriken kỹ ti nĩfếj ke nĩ;

XXXVIII – vẽnhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, Pã'i ag ỹ vĩn jé, ag ẽkrén kỹ kar tugnỹm jé, ỹn nén ỹ vẽnhmỹ han ja ti

a) Ken kỹ tóg nỹj mũ, ỹ tỹ vẽnh jo fẽg jé, ti jagfỹ vĩ jé;

b) Ỗ pi kinhra nỹj ke nĩ, ti ỹ kãprẽg ja ẽn ti;

c) Ken kỹ tóg nỹj mũ, ỹ pi tỹ ỹ kej ke nĩ, ag nén ỹ kãprẽg mũ ti;

d) Pã'i ag ỹn vĩn ja tag ag tavĩn mỹ tóg nỹj mũ, to ẽkrén kar tugnỹm kar tó jé, ỹn jag tẽn kónãn mũ ag to;

XXXIX – ỹ pi ne kajãm ge nĩ, pã'i ag tugnỹm vẽn ja tun kỹ, mỹr pi ver to rãn kỹ nỹ vẽ lei ti;

XL – vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, pi ù jagfy vỹn kej ke nĩ ti tỹ vênh mỹ há han jé;

XLI – vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, kajãm ja tóg mũ, ùn tóg jag ki vênhmỹ ke kỹ jag nirejtu kunũj sór mũ ti;

XLII – ù tóg ùn sá, ùn kupri, kanhgág mỹ vĩ vênhmỹ han kỹ, kajãm ja tóg mũ nĩfênh kỹ jê kỹ, vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ;

XLIII – vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, pi kaja nỹj mũ, jênkamo tỹ, kajãm ge tóg nĩ nĩfênh kỹ, ù tóg jag tỹ vênyn kónãn ti, kar jag mỹ nén ù kórég tóg vênh krĩ tỹ vênhmỹ kej fã vêne ke ti, kar krĩ kórég ag vênh e kãgtén sór mũ ag, ùn han ra ke mũ ti, ùn han mũ ti, kar ùn ki karó ra tó tũ ên ti;

XLIV – ùn nén ù han kónãn mũn mỹ, pi kaja nỹj mũ jênkamo tỹ, nĩfênh kỹ tóg kajãm mũ, ùn vênh mré ù ag vin kỹ mokã génh kỹ, pã'i ag ketumỹr tỹ pã'i tũ ag, Pã'i ag vênhrá tag kãki rân kỹ vin, nén ù kar vin há han ti kar mỹ há nỹj jé, ù pi katotãj ke nĩ;

XLV – ùn tỹ nén ù vênhmỹ tỹ hênrike mũ ân hã tóg kajãm ke nĩ, nĩfênh ka jê kỹ, ti krã kar pi kajãm ke nĩ, hãra ùn ter mũ ên tỹti tỹ nén ù kren jan kỹ, ùn nĩfênh kỹ jã ân krã tóg kygjãm ke nỹtĩ, hãra ag pi ùn tũg mũ ên tỹ nén ù kaja kãfãn kỹ kygjãm ke nỹtĩ;

XLVI – lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé, ùn nén ù vênhmỹ han mũ tỹti pir mỹ kajãm jé, kar ù tóg kri kãmũj mũ gé:

a) Nĩfênh kỹ tóg jêj mũ tar ra kutã mã;

b) Ti tỹ nén ù krenkren kãn ja tóg mũ;

c) Nén ù kajãm ke tóg nĩ gé jênkamo tỹ;

d) Ti nén ù vênhmỹ han ja ân kajãm ja tóg mũ gé rãnhrãj kỹ;

e) Krenkren kãn ja tóg ti nirejtu ti;

XLVII – ù pi tag ki kajãm:

- a) Û pi kajãm ke nĩ, ùn jag tén mũ ti ěg ěmã mág ki ke ag tỹ ěmã ù ag mré jag to rán kỹ, to ag vãnh génh ke tĩ vãnhrá nỹ tag tóg ke tĩ art. 84, XIX ki;
- b) Û pi nĩfénh kỹ jã krỹg ja tũ nĩj ke nĩ;
- c) Û pi ù mỹ vėsãn kỹ inh mỹ rãnrãj kej ke nĩ;
- d) Û pi ù kutãm ke nĩ ěmã mág ki;
- e) Û pi Jag tỹ rãnrãnh ke kónãn ke nĩ;

XLVIII – ùn nén ù vėnhmỹ han ja ěn tóg kajãm ke nĩ, hãra pi vėnhkar mré nĩfénh kỹ jěj ke nĩ, ùn nén ù vėnhmỹ mág tavĩ han ja ěn ag tóg vyrmỹ nỹtĩj mũ, ùn tỹ gĩr ag tóg ùn si há ag kóm vyrmỹ nỹtĩj mũ gé, kar fag tóg vyrmỹ nỹtĩj ke nĩ;

XLIX – ùn nĩfénh kỹ nỹtĩ ěn ag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, ù pi ag to nĩgãn ke nĩ, kar ag mỹ vĩ vėnhmỹ han ke nĩ;

L – ùn nĩfénh kỹ nỹtĩ ěn fag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, fag tỹ fag krã kėsir pėfãm nỹtĩ mré nỹtĩn jé, gĩr tóg pafa tovãnh tomẽ to;

LI – Pã'i ù pi ěmã mág Brasil ki mur ja ěn tỹ ěmã ù tá ti fón ke nĩ, ěmã ù tá kēmũ kỹ nỹtĩ ãn ag hã tỹ tóg vėsikã tá ag vãm mũ ag kãmũ ja tá, ag tá nén ù vėnhmỹ han kar kãmũ jan kỹ, hãra tóg nỹj mũ gé ag tỹ fóg tỹ nén ù vėnhmỹ vėnegne kej fã ag mré ke nỹtĩn kỹ, ketũmỹr ag nén ù vėnhmỹ tỹ vėnh krĩ kókén fã ěn vėne ke mũ ja nĩn kỹ, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé;

LII – Pã'i ù pi ěmã ù mỹ ù tỹ tá vėsikã vãm ke nĩ, ti tỹ nén ù vėnhmỹ han mũ tóg tỹ ù ag kãprėg kỹ vėnh jo ti fãg kỹ nỹtĩ tognĩn ken kỹ, ketũmỹr ti nén ù to ěkrén kỹ vãmén há nĩn kỹ;

LIII – ù pi ù m̃y nén ù kajām kej ke ñi, Pã'i h̃a tóg ti tugñym k̃y nén ù ki néve ñin k̃y, kajām ra kej ke ñi;

LIV – ù pi nén ù kajām ke ñi, ketum̃yr ñífénh k̃y j̃ăj ke ñi, kar ti t̃y nén ù krenkren ke ñi Pã'i t̃y kajām ra ke t̃un k̃y;

LV – ti kar m̃y tóg ken k̃y ñyj m̃ũ vênhrá tag jagma, ù pi ñífénh k̃y j̃êj ke ñi, ti t̃y nén ù vênhm̃y t̃y hênrikeja ja ân tugñym há han vén m̃ê, kar ti vênh jagfy vâmén m̃ăg m̃ê, ketum̃yr ùn kanhró vênhrá tag kām̃i kinhra t̃y vênh jo fêg j̃é ti t̃y ti jagfy vâmén j̃é gé;

LVI – ù pi ti t̃y vênhrá tag jagma nén ù kafân t̃in k̃y nén ù vênhm̃y t̃y jag to ón k̃y jag ñíféj ke ñi;

LVII – ù pi nén ù ki néṽi ñj ke ñi, tungñym há han vén m̃ê, kar ti ñífénh ra ken j̃é;

LVIII – ù pi ti nokum̃êto kar ñin k̃y ti m̃y han m̃ăn ra kej ke ñi, h̃ăra nén ù tóg hênriken k̃y tóg hynhan m̃ăn ke ñi, lei tag kākā tóg ken k̃y ñy;

LIX – ù tóg nén ù vênhm̃y t̃y hênriken ka ñin k̃y ù kato, Pã'i ag kânmar vég t̃un k̃y ùn hênrikeja ên tóg tó m̃ăn t̃ig ke ñi Pã'i ù ag m̃y, h̃ăto fóg ag tóg açăo civil público ke t̃i;

LX – lei tag kākā tóg ken k̃y ñy, ù pi ù t̃y nén ù vênhm̃y han ja to Pã'i ag vênhrá vej ke ñi, h̃ăra t̃y nén ù vênhm̃y taṽi ñyn k̃y, ên ki Pã'i ag pi péjuj ke ñi ùn vej sór m̃un m̃y;

LXI – ù pi ñífénh k̃y ñj ke ñi, pã'i ag ti nén ù vênhm̃y han t̃i ên kri j̃igjêg k̃y vég t̃un k̃y, ketum̃yr ta Pã'i vênhrá tóg ti m̃y kót̃i t̃un k̃y, h̃ăra ùn ta puriso han k̃y j̃ê k̃y nén ù vênhm̃y t̃y hên riken k̃y tóg, kajām ke ñi puriso ag vênhrá jagma, m̃yr ag m̃y lei ke t̃i tóg t̃y ù ñy, êg m̃y ke ve k̃y;

LXII – pã'i ag ùn nén ù vênhm̃y ta hênrike t̃i ên ñífénh k̃y ag h̃ă tóg Pã'i m̃ăg Juiz ke t̃i m̃y tó ta mr̃ănh kej ke ñi, kar ti kêke,

ketumỹr ti krã, kar ti prũ fi mỹ, ketũmỹr ag ùn nĩfěnh mũ tóg ễn
mỹ tóm nĩ ken kỹ;

LXIII – Pã'i ag ù kãgmĩ ka, ag vỹ, ti mỹ ti nirejtu kãmén ke nĩ ti
nén tó mũ ẫn tỹ ag vỹ ti katu tó,j ti julgamento kã, kar ver ti mã
ag ti ta advogado nĩj ke tój;

LXIV – Purisa ag ta ù kãgmĩ ka ti nĩfej ken kỹ, ag vỹ ti kanhkã
mỹ tój ke nĩ;

LXV – Pã'i ag ta véké ù kãgmĩ jén kỹ, ag ti tuvãnh ta mrãnh
kej ki nĩ;

LXVI – Ag ù kãgmĩ mỹr, ti tỹ nén ù jagy han jé tũn kỹ vỹ, ver
nĩfěnh ka jã mã kã, ag tugnỹm há han to māj mũ, ketũ mỹr tóg
ver jěnkamũ kajãm kar to māj mũ pã'i jãfĩn to mã to;

LXVII – Ầ jagagtar kỹ, fóg tỹ pã'i ag pi ẫ deve tu ẫ kãgmĩj;

LXVIII – to ag tóg “habeas corpus” ke tĩ vẽnhrá tag jagma, ti
kar mỹ ke vế, ù pi véké nĩfěnh kỹ jěj ke nĩ, Pã'i tóg nón tugnỹm
há han ke nĩ, ti tỹ ù tỹ tovãnh kỹ tĩ ễn nĩfěnh tũ nĩn jé véké;

LXIX – ù tóg věnh jagfy (segurança) to vĩn kỹ papé kãki vẽnhrá
tag jagma tóg nỹj mũ, ti nén ù han há han tĩn kỹ, hãra pi Pã'i
ag mỹ nỹj “habeas-corpus” ou “habeas-data” ke tĩ, ag tỹ nén ù
vẽnhmỹ han mũ jan kỹ vẽnhrá tag játá, mỹr ag tóg ềg kar mỹ
rãnrhãj nỹtĩ ag nén ù kar ki hã han jé;

LXX – ti kar ag jagfy Pã'i tóg ù purisa ag vin ke nĩ vẽnhrá tag jagma:

a) Ừn e ag ùn kuprềg ja ễn ag jagfy Congresso Nacional
tá nỹ tĩ ag;

b) Ừn e ag vếsimér vẽnhmré nén ù há to ềkrén kỹ rán kỹ han
kỹ nỹtĩ ag, ag nén ù hár tag tóg prỹg pir pátén kỹ nĩn kỹ, ag
jagfy tóg rán kỹ nỹ gé vẽnhrá tag jagma;

LXXI – ken k̃y ñj m̃ũ ù tóg nén ù han m̃ỹr ṽēnhrá tag kām̃i ñy t̃ūn k̃y, ù nirejtu kuñūnh t̃ū ñin jé, ti t̃ij há m̃i t̃ig jé ěm̃ā kri hāra tóg ṽēnhrá tóg rán k̃y ñy, tag taṽi jagma t̃ij ke ñi, hāto ag libe-
dades constitucionais ke t̃i;

LXXII – ken k̃y tóg ñj m̃ũ ùn nén ù t̃y rán k̃y ñy ěn ve han sór k̃y hāto ag tóg “habeas data” ke t̃i:

a) Û tóg nén ù to rán k̃y ñy ěn vej sór k̃y, ùn nén ù ṽēnhm̃y han k̃y ñi ja ěn to, kar Pā’i ag ṽēnh jo vin ja ti kar m̃y rānrhāj fā ěn ag to ke gé;

b) Nén ù tóg ṽēnhm̃yn k̃y rán k̃y ñyn k̃y ki hā rán ke ñi, nén ù tóg rán k̃y ñy ān ta péjug mā ñyn k̃y, hā to ag judicial ke-
t̃ūm̃ỹr administrativo ke t̃i;

LXXIII – ùn ti nokum̃eto t̃y ki hā ke kar ñin k̃y, kar ki ṽēnhrá tag jagma hā t̃in k̃y, ěn tóg há ñi, ti t̃y ù t̃y ṽēnhkar t̃y nén ù t̃y hēnrike ṽēnhm̃y han sór m̃ũ ěn, m̃y ke tug ra ken jé, Pā’i tóg ti kar m̃y nén ù hynhan ja ti, kar Pā’i ag ṽēju ù vin ja ěn ag tóg rānrhāj há han ge ñy t̃i, nén ù ṽēnhm̃y t̃y rānrhānh kej sór mā ag rānrhāj fā tá, nān mág vóg ṽēnhm̃y han t̃ū ñin jé, kar ĩn mág tá t̃y ti kar nén ù s̃īnṽi vin han ka ñy t̃i tá, ù pi ti nén ù tag kar jagfy ṽēnhrán k̃y, Pā’i ag m̃y fón k̃y inh m̃y vé ken k̃y kajām ge ñi, hāto ag processo ke t̃i;

LXXIV – Estado ag ṽēnhrá kākā tóg ñj m̃ũ gé, Pā’i ag tóg ùn jēnkamo t̃ū ag jagfy kyg̃jām ke ñy t̃i;

LXXV – Estado tóg ù t̃y véké ñifénh k̃y jāj ja ān m̃y kajām ke ñi, kar ù tóg ñifénh k̃y jāj ja ān pr̃ỹg tá jun m̃ỹr pātén k̃y ke gé;

LXXVI – ùn jagjāgtar taṽi ag m̃y tóg ñj m̃ũ gé:

a) Ûn mur m̃ũ ag jyjy rán k̃y fin jé papé ki;

b) Ûn ter m̃ũ jyjy rán jé papé ki;

LXXVII – ũ pi ne kajām mũ “habeas-corpus” kar “habeas-data” lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ gé, papé kar hyn han jé véké;

LXXVIII – Ti kar mỹ tóg nỹj mũ, Pã’i ag nén ũ tognỹm han tĩg kỹ ven jé, ti prỹg fi ja ãn pátén mẽ, ke tóg tĩ vẽnhrá tag ti;

LXXIX – ken kỹ tóg nỹj mũ vẽnhrá tag jagma lei tag ti, ũ nirejtu ti vêso vẽnhrá vég tũ nĩn jé, nén ũ kar ki, kar nén ũ jagma.

§ 1º Vẽnhrá tag jagma tóg ken kỹ nỹj mũ gé ěg nirejtu ti, kar ti ěg mỹ ken kỹ nỹn jé, nén ũ tỳ hẽnriken kỹ ve ta mrãnh ken jé.

§ 2º Ěg mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé ěg nirejtu ti Constituição kãmĩ, hãra pi vẽnhrá ũ kãjatun kỹ tātá fãg ke nĩ, ketũ mỹr ketũmỹr Pã’i ag ěmã ũ tá Pã’i ag mré vãmén kỹ vêsímér han jan kỹ República Federativa do Brasil tỳ mré ke nĩn kỹ.

§ 3º Ěg ěmã ki Pã’i mág ag hêta ěmã ũ tá Pã’i mág ag mré vãmén kỹ ag ěkre tỳ pir ke kỹ rán kỹ fin kỹ nirejto humanos ke tĩ to vẽnhmré hej ke fãn kỹ, Pã’i ag ãn mág kãki vãmén fã tá Congresso Nacional ke tĩ, kurã régre ki ag tóg kuprêg ke nỹtĩ, pẽnkar kãki ãn tẽgtũ ag tóg ki hã kej ke nĩ, kỹ tóg ser tỳ emendas constitucionais nỹtĩj mũ.

§ 4º Ěmã mág Brasil tóg tãmĩ ěmã ũ ag mré ke nỹj mũ Tribunal Penal Internacional ke tĩ, ag tỳ vẽnhrá tag jagma rán kỹ fi ja nĩn kỹ.

CAPÍTULO II

DOS DIREITOS SOCIAIS

Art. 6º. Ti kar nirejtu vê, vẽnh kanhrânran fã ti, vẽnh kygtãg fã ti, vãyãn ki, rãnhrãj fã ti, vẽnh ãn ti, tãmĩ mũn jé kajām mã jyryr kri, vẽnh kanh’nir fã ti, ũ tóg ũ vóg kónãn tũ nĩn jé, governo tỳ vẽnh jo ũ ag vin ja, ěg ãn rãnhrãj mũ ag mỹ papé vegven jé to ag tóg previdência

social ke t̃i, g̃ir ti kar ti m̃ynh, ũn k̃ajatur k̃y m̃u ag ki ěvāj jé gé, ke tóg t̃i Constituição ti.

Ti rá pir. Brasileiro jagāgtar m̃y p̃a'i t̃y ěg kir̃r ñi tóg j̃enkamo vej ke m̃u, ṽenhrá tag k̃aki tóg ag m̃y rán k̃y ñy m̃u, ag ěrenk̃y nirejtu ñyt̃j ken fi ja tóg m̃u ṽenhrá tag jagma, h̃ara ag tóg togñym há han ke ñi ti ṽenhrá tag jagma h̃a ñy ti ag kyg̃jām há han jé.

Art. 7º. Ag m̃y ke ṽe ěm̃a k̃esir m̃i r̃anhrāj f̃a ag, kar ěp̃y ki r̃anhrāj f̃a ag, kar ũ ñyt̃g há han k̃y ñyt̃j sór m̃u ag m̃y:

I – ũ t̃y r̃anhrāj há han j̃an k̃y, ũ pi ti t̃y r̃anhr̃anh ke ṽenhm̃y han ke ñi, kar ṽéké ti kut̃am ke ñi ne t̃u to, lei tag k̃akā tóg ken k̃y ñy gé, ṽéké ti ta r̃anhr̃anh ken k̃y kaja ñy ja tóg m̃u, ěn ki ag tóg ti m̃y kajām ke ñyt̃i;

II – ũ tóg ti r̃anhrāj f̃a kren k̃y ver tóg gera j̃enkamo ũ m̃eg ñy ke ñi;

III – ti r̃anhrāj j̃ag mág k̃y pr̃yg t̃y ěnrike han k̃y tóg j̃enkamo mág m̃en ke ñi;

IV – kys̃e pir kaja, lei tag k̃akā tóg ken k̃y ñy gé, ti kar m̃y tóg ken ñy m̃u kys̃e kaja tag ti, ti kaja tag to tóg ti ñen ũ kyg̃jām ken vej m̃u ti kr̃a m̃y, ĩn ti, ṽājān ti, kanhr̃anr̃an f̃a ti, ṽenh kygt̃ag f̃a ti, ṽenh kanh' ñir f̃a ti, kur ti, ṽenh j̃anhkrig f̃a ti, kam̃j̃ũ kri t̃ig gen jé, ti k̃āf̃an k̃y j̃enkamo m̃ag ñy ke ti, ti to j̃an ñin jé;

V – kys̃e pir kaja tóg ti r̃anhrāj f̃a rike ñy ke ñi;

VI – ũ pi kys̃e pir kaja t̃y s̃i kej ke ñi, ṽenhm̃ré to ṽam̃én ṽén m̃e ta pir ke k̃y ěj ke t̃un k̃y;

VII – kys̃e pir kaja pi s̃i kej ke ñi, ũn kur̃a kar m̃i r̃anhrāj f̃a ag m̃y;

VIII – kys̃e kaja régre m̃an ke tóg ñi ti r̃anhrāj j̃e ke pr̃yg pir tá jun k̃y, ket̃um̃ỹr ti r̃anhrāj j̃a ki kóf̃an k̃y;

IX – ùn kuty kỹ rānrāj ān ag tóg kurā tá rānrāj fā ag kǎfān kỹ jēnkamo mǎn ke nĩ;

X – ù pi lei tag jagma ùn rānrāj jā ān mỹ kysē pir kaja nej ke nĩ, ùn inh mỹ rānrāj ke mũ ti, hāra kar ùn rānrāj mũ mỹ kajām tũn kỹ tóg, nén ù kajām mũ vēnhrá tag tóg ke tĩ;

XI – ti rānrāj jā ān tá tóg ti kysē pir ān kaja jagtātá ti mỹ kajām ke nỹtĩ, ti rānrāj há han tavĩn jān kỹ, ti ùn mỹ rānrāj jā ān ag, kar ti rānrāj fā tá nén ù kar ki ti mỹ kajām fā ag mré ke hán nĩn kỹ, ag tóg ti mỹ kri kajām ke nỹtĩ gé, ke tóg tĩ lei tag ti;

XII – ùn rānrāj jā ān krā tóg jēnkamo ù géj ke nỹtĩ gé, ti kysē kaja tóg sĩ nĩn kỹ, ke tóg tĩ lei tag ti;

XII – ùn rānrāj jā ān krā tóg jēnkamo ù géj ke nỹtĩ gé, ti kysē kaja tóg sĩ nĩn kỹ, ke tóg tĩ lei tag ti;

XIII – ù pi pēnkra kar ùn tēgtũ pátén ke nĩ rānrāj jā ki kurā pir kākĩ, kar 44 horas semanais ketũmỹr tóg kar kurā ù tá sĩn kỹ rānrāj, hāra vēnh mré to vāmén vén kỹ jagmré rānrāj fā ag;

XIV – seis horas tavĩ ki tóg rānrāj ke nĩ ùn vēnhkán jé tỹ ke vānh ti, hāra rānrāj nỹtĩ tóg vēnhmré to vāmén vén ke nỹtĩ;

XV – ùn rānrāj fā ān mỹ ag tóg kajām ke nỹtĩ kurā tá vēnhkán mré hā domingo kǎ;

XVI – ù tóg kurā tá rānrāj kar kuty jagtā ki rānrāj kỹ tóg kysē pir kaja mǎn kar kri ti kuju ù mǎn ke nĩ;

XVII – ùn rānrāj tĩ ān tóg ti prỹg pir tá jun kỹ, ti vēnhkán ke ān kaja mǎn ja tóg mũ, ti kysē pir kaja tỹ ùn tēgtũ to pipin kỹ nĩ ěn pir mǎn ja tóg mũ;

XVIII – ùn rānrāj jā fi krā mur kỹ fi tóg, fi kysē kaja mǎn mũ, fi krā tarĩr nĩ ki fi ĩn tá kysā tỹ vēnhkēgra ki;

XIX – lisença-paternidade, nos termos fixados em lei;

XIX – gĩr panh mỷ tóg nỷ gế ti tỳ ti kră mur kỷ ti prũ fi mrế tarĩr jế;

XX – ũn tẻtá fi mỷ tóg ken kỷ nỷj mữ gế, fi rănhrăj jế, lei tag kăkă tóg ken kỷ nỷ gế, fi hă ty rănhrăj sỏr mữ ti;

XXI – rănhrăj jă ăn tóg kutăj ken kỷ, ũn ti mỷ kajăm nĩ ăn tóg ti mỷ kysẻ pir jămĩ tỏj ke nĩ, ti kar ti rănhrăj tovăj jế, lei tag kăkă tóg ken kỷ nỷ gế;

XXII – ũn rănhrăj jă ăn mỷ tóg tarĩr ke nĩ, ti vẻnhrỷnh kónăn tũ nĩn jế, kar ti kaga tũ nĩn jế, ti vẻnh jănhkrig kar vẻnh tarĩr jế;

XXIII – ũn rănhrăj jă ăn tóg kysẻ pir kăfăn kỷ ti kaja măn ke nĩ, ti tỳ rănhrăj fă tá nẻn ũ tóg ti tỳ hẻnrike vẻnhmỷ han hán kỷ, lei tag kăkă tóg ken kỷ nỷ gế;

XXIV – ti kỏfăn kỷ ti rănhrăj ja ăn kaja măg nĩn jế;

XXV – ti kră kẻsir tóg vẻhẻ mur kỷ nỷtĩn ăn mỷ, kăr gĩr tỳ prỷg tỳ 5 han to mă to tóg vẻké ke tỳj mữ iskóra ti, kanhrănran fă ti, kar gĩr tỳ nỷtỳj fă tá;

XXV – ti kră kẻsir tóg vẻhẻ mur kỷ nỷtĩn ăn mỷ kar gĩr tỳ prỷg tỳ 5 han to mă to tóg vẻké ke tỳj mữ iskóra ti, kanhrănran fă ti, kar gĩr tỳ nỷtỳj fă tá;

XXVI – kinhrăgrăg kar han kỷ tóg nỷtỳj ke nĩ, jag vẻnhmăn kỷ jagmrế ti rănhrăj fă to vămẻn ag ăkre tỳ pir ke kỷ hej ke făn jế;

XXVII – ũ pi ti rănhrăj kren ke nĩ, fóg ag nẻn ũ hár tóg ti rănhrăj fă ăn han gen kỷ, to ag măki ke tĩ, lei tag kăkă tóg ken kỷ nỷ gế;

XXVIII – ũn rănhrăj mữ ag mỷ tóg ke tỳj mữ gế, ti rănhrăj ja tá vẻnh kỏkẻn ketũmỷr vẻnh rỷnh kỷ, ũn inh mỷ rănhrăj kemũn hă

tóg ti mȳ kajām ke nī, ti tȳ rānhrāj jā ān tá nén ũ ki hyn han mā nȳtī tognīn hēnriken kȳ;

XXIX – ũ tȳ ti rānhrāj ja nirejto to vī sór kȳ prȳg tóg nȳj mȳ ti tȳ to vīn jé, prȳg tȳ pēnkar ũn ěmā kēsir kāmī rānhrāj fā ag mȳ, kar tóg prȳg tȳ ũn régre jagma nȳj prȳg régre ũn ěpȳ tá rānhrāj fā ag mȳ ti rānhrāj tóg tũ ken kar;

XXX – ũ pi jag kāfān kȳ jēnkamo mǎn ke nī, ti pi fi kāfān kȳ mǎn ke nī gé jēnkamo ti, rānhrāj fā tóg tȳ jag hā nīn kȳ, kar ti ketumȳr fi kófa nīn hā ve kȳ, kar ti tȳ jag hā tũ nȳtīn hā ve kȳ;

XXXI – ũ pi jag ve kȳ, kar jag kāfān kȳ jēnkamo mǎn ke nī, ti tȳ jag hā tũ nȳtīn hā ve kȳ, ke tu mȳr, ũ tig vānh jān kȳ;

XXXII – ũ pi ti rānhrāj fā tá jag ki vēnhmȳ kej ke nȳtī, ti tȳ jag hā tũ nȳtīn hā ve kȳ, kar ũn kanhró pi ũ kāfór nȳtīj ke nī rānhrāj fā tá;

XXXIII – ũ pi kuty kāmī rānhrāj ke nī, ti rānhrāj tá nén ũ tóg ti tȳ hēnrikej hán kȳ, kar ti tȳ rānhrāj jān kȳ prȳg tȳ dezoito han mā, ketũ mȳr ketũmȳr ti tȳ gīr tavī jān kȳ ke gé prȳg tȳ dezesseis jān kȳ, hāra tóg há nīj ti vēhē rānhrāj kinhrāg tīn kȳ;

XXXIV – ũn rānhrāj fā ag nirejto tóg jag rike nȳtīj mȳ, ũn kurā kar mī rānhrāj fā ti, kar kejān hā rānhrāj ti ke gé.

Ti rá pir. Ken kȳ tóg nȳj mȳ ũn ĩn mī rānhrāj fā ag mȳ ag nirejto ti vēnhrá tag jagma IV, VI, VII, VIII, X, XIII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIV, XXVI, XXX, XXXI e XXXII kar tóg lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, kar tóg vēnhrá tag jagma nȳj mȳ gé, kar ti papé mré jagtē sī kygām jé ti rānhrā fā tá, vēnhrá tag jagma.

Art. 8º. ũn vēnh e ag jagmré ag jyjy rán rán kȳ nȳtī ag mré ti jyjy rán sór kȳ tóg ken kȳ nȳj mȳ gé, hāto ag associação kar sindical ke tī:

I – lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, ũ pi ěmā Estado mȳ to vīj ke nī

ũn e ag vênh mré vêsímér ag vĩ tỹ pir ke kỹ associacão ù fãg sór kỹ, ketũ mỹr ketũmỹr sindicato ti ke gé, ag rán kỹ fi sór kỹ, kar Pã'i ag vênh jo vin ja ag pi ag mỹ hánỹ kej ke nĩ;

II – ken kỹ tóg nỹj mũ, ù pi organização sindical régre han ke nĩ, jãmĩ jã kỹ ùn e jagfy fêfén jé jênkamo to ãkrén kỹ, rãnrhãj nỹtĩ ag kar ti, kar inh mỹ rãnrhãj kemũ ag hã tóg organização ke tĩ tag vej mũ, ãg nỹtĩj fã mĩ êmã kāsir kāmĩ;

III – sindicato mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ùn e ag ketumỹr ùn pir nirejto jagfy fêfén jé, kar papé vegve jé tá judiciais ou administrativas ke tĩ;

IV – vênhmré ag tóg vênhmãn kỹ to vãmén kỹ vêsímér tỹ pir ke kỹ jagmré hej kej ke nỹtĩ, ùn rãnrhãj nỹtĩ ag, kysê pir kaja jagtã sĩ nĩm jé sindicato ke tĩ ag mỹ, ag tỹ nén ù kajãm ge jagtãn jé, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé;

V – ù pi vênhrán ra kej ke nĩ, ti tỹ ti jyjy rán vãnh kỹ, kar ti jyjy kunũj sór kỹ ke gé, sindicato ke tĩ tá;

VI – sindicato mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ti ùn e rãnrhãj nỹtĩ ag jagfy nêgóso ven jé;

VII – kófa tóg ti vênhkuprêg jé tóg há nĩ, kar ti jyjy nĩm jé ag ti kuprêg jé tóg há nĩ gé sindicato tá, ti jyjy tóg ag mré tá rán kỹ nỹ ja nĩn kỹ;

VIII – ù tóg rãnrhãj jã ra vênhkuprêg fã ki vênhrán kỹ, tỹ sindicato ke tĩ ãn jo jãn jé, ketũ mỹr ti ùn jãmĩ jãg ãn nón jãg kỹ, pi ti rãnrhãj kren ke nĩ, prỹg pir tóg ti nỹj mũ ti jãmĩ jãn jé, hãra ti nén ù vênhmỹ han kỹ tóg ti rãnrhãj kren, lei tag jagma tóg nỹ.

Ti rá pir. Vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ, ùn vênhmré vãmén kỹ vêsímér rán mũ ag mỹ sindicatos ke tĩ, êpỹ mĩ rãnrhãj fã ag, krãgufár kugmĩj fã ag, ag mỹ tóg nén ù kar vej ke nĩ ag jãvãnh kỹ, ken kỹ tóg nỹj mũ lei tag kãki.

Art. 9º. Ken kýt tóg nỹ ag nirejtu kăki, ag rânhrăj tỹ týtğtỹ kej sór kýt, ag vênh jo nén ũ to êkrén kýt to vămén sór kýt.

§ 1º Lei tag kăkă tóg ken kýt nỹ gé, ag rânhrăj fă tá ag nén ũ han ke ăn ti, kar ag rânhrăj kămi nén ũ hynhan tỹ týtğtỹ kej ke tũ nĩ, vênh e ag mỹ.

§ 2º Ũn nén ũ vênhmỹ tỹ rânhrănh ke mũn mỹ tóg ken kýt nỹ gé, ti kygjam jé lei tag jagma.

Art. 10. Rânhrăj nỹti ăn ag, kar inh mỹ rânhrăj kemũ ag, ag mỹ tóg ken kýt nỹ mũ, Pă'i ag vênh jo vin ja ag ti kar mỹ rânhrăj jé, ăn ag tóg ag mỹ papé vej ke nỹti, to vămén kýt mĩ hă han jé, hăto ag tóg previdenciários ke tĩ.

Art. 11. Ĩn mág tá ũn e ag jagmré rânhrăj nỹti tá duzentos kăfór nỹ-tĩn kýt, ũn pir kuprêg kýt ag tóg vênh jo făg ke nỹti, ti ag jagfy rânhrăj kemũ ăn mré vămén jé nén ũ to.

CAPÍTULO III

DA NACIONALIDADE

Art. 12. Tỹ tóg brasileiros nỹti:

I – tag ki ke pă:

a) Ũn tag ki mugmur ja ag, República Federativa do Brasil, ag panh kar ag mýnh tóg êmă ũ tá kămũ kýt nỹtĩn ra, hăra fag pi fag êmă tá kămũ ja ăn mỹ rânhrăj nỹtij ke nĩ;

b) Ũn êmă ũ tá mugmur mũ ag, hăra ag panh kar ag mýnh tóg tỹ êmă Brasil ki ke nỹtĩn kýt, fag kă ũ tóg rânhrăj jăn kýt República Federativa do Brasil mỹ;

c) Ûn êmã ù tá mugmur m̃u ag, h̃ara ag panh kar ag m̃ynh tóg t̃y êmã Brasil ki ke ñyt̃in k̃y, ag jyjy tóg êmã Brasil ki papé ki rán k̃y ñyt̃in k̃y, ketum̃ỹr ag República Federativa do Brasil ki êmãn k̃am̃un k̃y ag ver t̃y g̃ir ra, ag ketũ m̃ỹr Pã'i ag m̃y to ṽin k̃y t̃y brasileiro ñyt̃in jé;

II – ùn tag ki mur tũ ra, h̃ara t̃y tag ki ke j̃an k̃y:

a) Ûn lei k̃am̃i ag jyjy rán ja ag nacionalidade brasileira, ùn êg ṽi tój f̃a ag tóg pr̃yg pir ki êmãn m̃u, êmã ù ra êmãn m̃u mã, kar ùn tag m̃i m̃ũ há han m̃u ag nén ù ṽenhm̃ỹ han mã;

b) Ûn t̃y êmã ù tá k̃am̃u k̃y ñyt̃i ag, República Federativa do Brasil ki êmãn jé, pr̃yg t̃y quinze p̃atén k̃y ñyt̃i ag, nén ù ṽenhm̃ỹ t̃y h̃enrike ja tũ ag, ketum̃ỹr nén ù ṽenhm̃ỹ to kaj̃am j̃a t̃un k̃y Pã'i ag m̃y, ãn ag tóg nacionalidade brasileira to ṽin jé há ñyt̃i.

§ 1º Ûn t̃y portugueses ag tag ki êmãn k̃y ñyt̃i ag, ken k̃y tóg ñyj m̃u gé, ag nirejtu tóg brasileiro ag tũ rike ñyj m̃u, kar ag êmã tá êg nirejtu tóg ag tũ h̃arike ñyj ke ñi gé, h̃ara rán k̃y ñy ãn taṽi ṽe Constituição k̃aki.

§ 2º Lei tag jagma tóg ñyj m̃u gé, ù pi jag nirejto k̃áfór ñj, tag ki ke p̃e ag, kar êmã ù tá k̃am̃u k̃y ñyt̃i ag, rán k̃y tóg ñyj Constituição tag k̃aki.

§ 3º Brasileiro ag taṽi m̃y tóg ken k̃y ñyj m̃u, ṽenhkuprêg jé ṽenh rán jé t̃y Pã'i ñyt̃in jé:

I – T̃y Pã'i mág t̃y presidente j̃an jé, ti nón j̃a t̃y Pã'i vice-presidente ti;

II – T̃y Pã'i j̃an jé, neputanu ag j̃am̃i j̃an jé, ag ṽenhm̃an k̃y ṽamén f̃a tá;

III – T̃y Pã'i j̃an jé, Senado Federal ag j̃am̃i j̃an jé;

IV – Tỹ Pã'i jăn jé, Supremo Tribunal Federal ag jãmĩ jăn jé;

V – Tỹ Pã'i jăn jé, ěmã Brasil jagfỹ vămén jé ág ěmã kãki, kar ěmã ũ tá kegé;

VI – Tỹ Pã'i jăn jé, vễnh géj fã ag jãmĩ jăn jé;

VII – Tỹ Pã'i jāj jé, Ministro de Estado da Defesa jăn jé.

§ 4º Kren ja tóg mũ ti tỹ brasileiro jã ti:

I – ěmã ũ tá kãmũ kỹ nỹtĩ ag tóg, ag tỹ tag ki ke papé kren mũ, ag papé hár tóg ki vễnh ón nĩn kỹ, kar ag nén ũ vễnhmỹ han sór kỹ ordem constitucional kar Estado Democrático kato;

II – Ũ tóg tỹ ěmã tag ki ke ra, ti jyjy papé kren sór kỹ tóg, rán ka jănāj to vĩ kỹ Pã'i tỹ brasileiro mỹ, hãra ti pi ěmã tũ jāj ke nĩ.

§ 5º Ũ tóg tỹ ěmã tag ki ke ra, ti jyjy papé kren sór kỹ to vĩ kỹ, Pã'i tỹ brasileiro mỹ, gera tóg ti jyjy papé to vĩ măn jé há nĩj, ti tỹ ěmã tag ki ke jã măn sór kỹ, ke tóg tĩ vễnhrá tag jagma inciso II do § 4º deste artigo.

Art. 13. Fóg ag vĩ tóg ken kỹ nỹj mũ ki vămén jé República Federativa do Brasil ki.

§ 1º Nén ũ kãgrá tóg tỹ República Federativa do Brasil ki venven kỹ nỹtĩj, hã tóg tỹ mỹnera, tỹnh fẽ, mokã ti, kar kãgrá nacionais ti.

§ 2º ěmã tỹ Estados ag, kar ěmã tỹ Distrito Federal, kar ěmã kêsir tỹ Municípios ag tóg vễsókĩ ag kãgrá han mũ.

CAPÍTULO IV

DOS DIREITOS POLÍTICOS

Art. 14. Ûn e ag vẽnhmãn kỹ vẽn hmré to vãmén kỹ, gen kỹ tog nỹj ken kỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, nén ù kãprẽg jé jag rike kar han kỹ, vẽnhrá tag jagma, kar:

I – vẽnhmãn kỹ to vãmén kỹ nén ù kãprẽg jé;

II – ùn e ag vẽnhmãn kỹ nén ù to ag ki ãmã vén jé;

III – Ûn e ag vẽnhmãn kỹ nén ù han sór kỹ.

§ 1º Ti papé han vẽnhkuprẽg jé:

I – ùn prỹg tỹ dezoito ag tóg, vẽnhkuprẽg ke nĩ;

II – ti vẽnhkuprẽg mũj sór kỹ tóg mũj, ketumỹr ti mũj vãy kỹ tóg há nĩ gé;

a) Ûn vẽnhrán ki kagtũg ag;

b) Ûn prỹg tỹ setenta kãfór ag;

c) Ûn ta gĩr tavĩ ag, prỹg tỹ dezesseis, kar prỹg tỹ dezoito tũ ag.

§ 2º Ìmã ù tá ke ag pi ag jyjy rán ke nỹtĩ ag vẽnhkuprẽg jé, kar ùn ta purisa militar ki rãnrhãj jãn kỹ;

§ 3º Vẽnhkuprẽg jé ti jyjy rán jé tóg há nĩ, vẽnhrá tag jagma lei ki:

I – ùn tỹ brasileiro ag;

II – ti tỹ vẽnhkuprẽg jé ti jyjy fin jé, ketumỹr ù kuprẽg jé tóg há nĩ gé;

III – ti tỹ vênhkuprêg jé papé han jé;

IV – ti tỹ ti êmã sĩ tá nĩ ja ân jo ti papé rán jé, ti vênhkuprêg jé;

V – ti tỹ partido ù ki vênhrán kỹ nĩn kỹ, ken kỹ tóg nỹ;

VI – prỹg tag tá krỹ nỹ ke tóg nĩ:

a) Prỹg tỹ trinta e cinco nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Presidente kar Pã'i tỹ Vice Presidente da República kar Pã'i tỹ Senador jé vênhrán sór kỹ vênhkuprêg jé;

b) Prỹg tỹ trinta nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Governador kar Pã'i tỹ Vice-Governador de Estado kar Distrito Federal jé vênhrán sór kỹ jé;

c) Prỹg tỹ vinte e um nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Deputado Federal, Deputado Estadual ketumỹr Distrital, Pã'i tỹ Prefeito, Pã'i tỹ Vice-Prefeito kar juiz de paz jé vênhrán sór kỹ vênhkuprêg jé;

d) Prỹg tỹ Dezoito nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Vereador jé vênhrán sór kỹ vênhkuprêg jé.

§ 4º Ûn êmã ù tá kãmũ ag, kar vênhrán ki kagtĩg ag pi há nỹtĩ ag tỹ ag jyjy rán jé vênhkuprêg fã jé.

§ 5º Pã'i tỹ êmã mág Presidente da República, kar Pã'i tỹ êmã Estado kãki Governadores ag, kar Pã'i tỹ êmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pã'i tỹ êmã kēsir ki Prefeitos ag tóg, ag jyjy rán mãn jé há nỹtĩ vênhkuprêg mãn jé, mỹr ùn ag jo tá vênh kuprêg nỹtĩ ja ag tóg vênhkuprêg pir ki tarĩr mãn mũ.

§ 6º Û jé vênhrán jé vênhkuprêg jé, Pã'i tỹ êmã mág Presidente da República, kar Pã'i tỹ êmã Estado kãki Governadores ag, kar Pã'i tỹ êmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pã'i tỹ êmã kēsir ki Prefeitos ag,

tag ag tóg ag rânhrāj togvāj ke nýtĩ kysē tỳ seis tóg ver tũn kỹ, ti prỹg tag ty krỹ nỹ ke tóg nĩ.

§ 7º Û tag ag pi vênhkuprêg jé há nýtĩ, tỳ êmă ù tá ke ra tỳ tag ki ke pã mén nĩn kỹ, ketumỹr tỳ ti prũ nĩn kỹ, kar ti kyvénh ki ti mré ke, kar ti ù jê`yñ ja ti ke gé, Pă`i tỳ êmă mág Presidente da República, kar Pă`i tỳ êmă Estado kăki Governadores ag, kar Pă`i tỳ êmă sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pă`i tỳ êmă kêsir ki Prefeitos ag, tag ag tóg ag rânhrāj togvāj ke nýtĩ kysē tỳ seis tóg ver tũn kỹ, ti prỹg tag ty krỹ nỹ ke tóg nĩ.

§ 8º Pă`i tỳ militar tóg vênhkuprêg jé há nĩ, vênhrá tag jagma:

I – ti rânhrāj tóg prỹg tỳ dez tá jun ja tũn kỹ tóg, ăn ki tóg ti rânhrāj tovāj ke nĩ;

II – Ti rânhrāj tóg prỹg tỳ dez kăfór ja nĩn kỹ, ti kuprêg kỹ tĩg kỹ, Pă`i ti kăfór tóg ti kunũj militar ki, hăra tóg gera ti kysē kaja măg jăj.

§ 9º Lei tag kăkă ù tóg jagtân jé nỹ gé, ù ag pi vênhkuprêg jé há nýtĩ, ùn tóg ti rânhrāj ja tá nén ù vênhmỹ tỳ rânhrânھ kemũ ti, ùn jênkamo tỳ vênھ jagfỹ há han sór mũ ti, kar ùn rânhrāj nýtĩ ag jămĩ jă tỳ vênhmỹ há han sór mũ ti.

§ 10. Ûn vênhkuprêg jé vyr ja ăn pi ki rânhrāj ke nĩ, ke tóg tĩ Justiça Eleitoral ti, kură tỳ 15 jo ti ki rânhrāj kămăj ke jă ra, ti tỳ jênkamo tognĩn gỹjũ ke jan kỹ, ketũ mỹr nén ù vênhmỹ han ja nĩn kỹ.

§ 11 Ûn vênhkuprêg kỹ vyr ja ăn pi ki rânhrāj mũ ti nén ù vênhmỹ tỳ rânhrânھ ke kỹ nĩn kỹ, justiça ag tóg tugnỹm há han mũ ù mỹ tó mã, lei tag jagma, ùn vênھ jagtătă nén ù vênhmỹ han ja ti, ketumỹr ùn ónkỹ vênھ mỹ há han ja ti.

§ 12 Vênھ kóm tóg hynhan mũ vênhkuprêg tóg kej ke nỹ ra, êmă kêsir mĩ Câmaras Municipais tá rânhrāj fê ag, nén ù tỳ documento jăgnă jé ver justiça eleitoral mỹ, hăra tóg.kură tỳ 90 jo tỹgtỹ kej ke

nĩ vẽnhkuprẽg ge, tognĩn kar nén ù tỹ papé jãgnãn jé tũ ken jé ser.

§ 13 Ûn vẽnhré ke kar ag, kar ùn kato ke ag mỹ tóg nỹ mũ, ag tỹ nén ù jãmaj sór kỹ vẽnhr jagfỹ, ke tóg tĩ termos do § 12, vẽnhr kóm tóg hynhan mũ vẽnhkuprẽg tóg kej ke nỹ ra, hãra ag pi rádio ki tój ke nĩ, kar ag pi tv tá ven ke nĩ.

Art 15. Û pi ti nirejtu kren mũ ti vẽnhkuprẽg kỹ jãn kỹ, hãra ti tóg kren mũ, ti tỹ nén ù tognĩn, nỹ nã:

I – ti tỹ ẽmã tag ki ke ra papé kren kỹ, nén ù vẽnhrmỹ tỹ hẽnrikeja tognĩn;

II – ti tỹ gĩr tavĩ jãn kỹ;

III – ti tỹ nén ù to kajãm jãn kỹ nĩfénh kỹ jã kỹ;

IV – ti tỹ nén ù vẽnhrmỹ tỹ hẽnrikeja kajãm tũg kỹ, nĩfénh kỹ jã kỹ, ketumỹr kato rãnrãj tũg kỹ, ken kỹ tóg nỹ vẽnhrá tag kãki art. 5º, VIII;

V – Ûn vẽnhrkar mỹ rãjrãj fẽ tá nén ù vẽnhrmỹ han jan kỹ, ken kỹ tóg nỹ vẽnhrá tag kãki art. 37, § 4º.

Art. 16. Lei tóg vẽnhkuprẽg fã tỹ ù ken kỹ tóg, ver vẽnhkuprẽg ja si ãn jagma mũj, ti ag prỹg fi ja ãn tá jun tomẽ to.

CAPÍTULO V

DOS PARTIDOS POLÍTICOS

Art. 17. Vênhkar mỹ tóg ken kỹ nỹ, vênhmré to vămén kỹ ag jykre tỹ pir ke kỹ jagmré vin jé, ketumỹr tỹ tũ ken jé gé partido político ti, ù pi to nĩgân ke nĩ ãg soberania nacional to, kar regime democrático ti, kar pluripartidarismo ke tĩ, kar vênhkar nirejtu tóg nỹn jé vênhrá tag jagma:

I – êmã tag ki nỹtĩ tavĩ mỹ ke vê;

II – ù pi êmã ù tá Pã'i ag jênkamo măn ke nĩ, kar pi ag vĩ krãm mũj ke nĩ;

III – jênkamo tỹ nén ù han ja ãn ven ke tóg nĩ Justiça Eleitoral mỹ;

IV – ti tỹ neputanu ag ãn tá rânhrăj fê tá tóg lei jagma tĩj ke nĩ.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹj mũ partido político ag mỹ, ag tỹ hărej ke ven jé kâki, kar ag hărenkỹ vênhkuprêg ke ti, kar hărenkỹ nỹj ke ti, kar ti prỹg tỹ hăre tá krỹg ge ti, órgãos ag já nỹtĩj ke ag, kar tá nỹtĩg mág ke tũ ag, kar hă ren kỹ vênhkuprêg ge to vămén kỹ vin jé, hăra ãn e ag vênhkuprêg mũ ãn hă tóg ken kỹ nỹj mũ, ag pi hăra to mỹsér ke nĩ vênhkuprêg ja ãn tỹ jag rike nỹn kỹ, kar pi hăra vênhmré nỹtĩj jé ke nỹtĩ, vyr mỹ tóg vênhkuprêg ken ki ti jyjy rân rân mũ, hăto tỹ êmã mág, êmã Estado, êmã sĩ distrital kar êmã kêsir municipal ag, ãn ag hă tóg rân ke nĩ papé ki, hă ren kỹ mũj ke ti, ag tavĩ mỹ rânhrăj jé.

§ 2º Partidos políticos ag tỹ vênhmré vămén kỹ ag vĩ tỹ pir ke kỹ rân kỹ jurídico kâki, lei civil jagma, kỹ tóg há nĩ ag Tribunal Superior Eleitoral tá rân kỹ fin jé.

§ 3º Ûn nirejtu nỹtĩ ag fundo partidário jênkamo ki, kar kajâm mã rádio kar teve ki vămén jé, partido ag tỹ alternativamente han fê tavĩ ag:

I – ãn vênhkuprêg jé mûmũ ag Câmara dos Deputados jé, ãn ag tóg 3% (três por cento) ki votos válidos tá junjun ke nỹtĩj, ãn tẽgtũ ki pipin kỹ unidades da Federação ki, kar 2% (dois por cento) votos válidos ag kã ã ki;

II – Ag tỹ quinze Neputanu Federais elege kej jan kỹ ãn tẽgtũ ki pipin kỹ unidades da Federação ki.

§ 4º Partidos políticos ag pi paramilitar ag tỹ vênh jo vin ke nỹtĩ.

§ 5º ãn vênhkuprêg ja gỹjũ ke mũ papé tóg ki hã ke kar tũn kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrã tag kãki § 3º deste artigo, ti rãnrãj jé kar ti filiação tũ ti, hãra ti pi ã mỹ ti rãnrãj kren ke nĩ, partido ã tá ken mỹ, kar pi filiação ã mỹ pipin ke nĩ fundo partidário ag jẽnkamo ti, kar ti kajãm mã rádio kar teve ki vãmén jé.

§ 6º Pã'i tỹ Deputados Federais ag, kar Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag, kar Pã'j tỹ Deputados Distritais ag, kar Pã'i tỹ Vereadores ag tỹ partido ki gỹjũ ke ja ãn tovãj sór kỹ tóg ti rãnrãj kren mũ, ke tóg tĩ anuência do partido ti, kar nén ã tognĩn lei tag kãki, rân mã nỹn kỹ, kar ti partido ã ra tĩg kỹ jẽnkamo pipin sór kỹ fundo partidário ag tũ ti, ketumỹr fundos públicos ag jẽnkamo ti, kar kajãm mã rádio kar teve ki tón jé kren ja tóg mũ.

§ 7º Partidos políticos ag tóg 5% (cinco por cento) ki ag jẽnkamo tỹ fundo partidário ke tĩ ãn tỹ ãn tẽtã fag jagtãn ke nĩ nén ã kar ki, fag ag mré vênhkuprêg fã ki fag jyjy vin jé gé, hãto ag interesses intrapartidários ke tĩ.

§ 8º Ag jẽnkamo tỹ Fundo Especial de Financiamento ti, ag to ag jykre tón jé vênh e ag mỹ, kar ti jagtã tỹ fundo partidário ti, ag to ag jykre tugtó kar venven jé, kar fag kajãm mã rádio ki vãmén jé, kar fag teve ki fag jykre tugtón jé, kar 30% (trinta por cento) ki fag hẽre jãn to ãkrén kỹ pipin mũ, ag hãrenkỹ jẽnkamo tag pipin ge to ag tóg vãmén ke nĩ, ag jãmĩ nỹtĩ ag tỹ pipin há han jé ag interesse partidário to ãkrén kỹ.

§ 9º Jẽnkamo tỹ ag mỹ kãtĩg ke mũ ti Fundo Especial de Financiamento ke tĩ, ag to ag jykre tón jé vẽnħ e ag mỹ, hãra ag tóg 30% (trinta por cento) ki ùn sá ag, kar ùn rá tỹ ga ke tĩ ag mỹ pipin ke nĩ, ag to ãkrén kỹ hãrenkỹ jẽnkamo tỹ ag jagtãn jé to ag estratégias partidárias ke tĩ.

TÍTULO III

DA ORGANIZAÇÃO DO ESTADO

CAPÍTULO I

DA ORGANIZAÇÃO POLÍTICO-ADMINISTRATIVA

Art. 18. Vênhré hārenkỹ vênhkuprêg ja ki rānrāj? ag, República Federativa do Brasil kinhra nỹ ke nĩ, União ti, êmā tỹ Estados ag, êmā tỹ Distrito Federal ti, kar êmā kēsir municípíos ag, ag mỹ tóg nỹj mũ ag nén ũ to jykrén kỹ han sór kỹ, vênhrá tag kākĩ tóg ken kỹ nỹ Constituição tag ti.

§ 1º Brasília vĩ tỹ Capital Federal nĩ.

§ 2º Êmā tỹ ga tóg tỹ Territórios Federais nỹtĩ, ân ag tóg tỹ êmā Estado tũ nỹtĩn jé há nỹtĩ, ga tag tóg êmā Estado kākā nỹj jan kỹ, ken kỹ tóg nỹ lei tag jagma.

§ 3º Êmā tỹ Estado ag tóg vênhré nỹtĩg jé há nĩ, ketũmỹr ag vênh pipin sór kỹ tóg há nĩ gé, ag ga ũ ag mré nỹtĩj sór kỹ ke gé, ketũmỹr ag êmā tỹ Estado tãg nỹtĩj sór kỹ ke gé, kar ag êmā tỹ ga Federais han sór kỹ tóg há nỹj mũ gé, vênh kar ag vênhré hej ke fān kỹ, vēsímér plebiscito kar Congresso Nacional jagma, lei tag jagtān fā kāmĩ tóg rán kỹ nỹ.

§ 4º Êmā kēsir tēg hynhan ti, kar jagmré nỹtĩ ag, kar jag ki ge kỹ nỹtĩ ag, kar jag pipin sór kỹ êmā kēsir municípíos ti, kỹ ag tóg lei tỹ Êmā Estadual jagma fĩj ke nĩ, ag prỹg fĩ ja ân ti, vênhrá tag jagma tóg nỹ, Lei Federal jagtān jé, hāra vênh kar ag vênhré hej ke fān kỹ vēsímér plebiscito jagma, ag ti kar mỹ venven kar êmā kēsir han ja ti, lei kar jagma.

Art. 19. Pi ke nỹj mũ Ēmā mág União, Ēmā Estado, Ēmā pir Distrito Federal, Ēmā kēsir Municípios:

I – pi vẽnhmãn kỹ tỹnh ke nĩ Topê? ãn tá, kar pi ag mỹ jẽnkamo vin ke nĩ, kar pi ag tỹ rãnhrãnھ kej ki nĩ ag nén ù han nỹtĩ ãn ki, kar pi ag mỹ inh mré nỹtĩm nĩ kej ke nĩ, vẽnhrá tag kãki tóg ken kỹ nỹ lei ke tĩ, ti kar mỹ tóg há nỹj ke nĩ;

II – ù tóg papé rán kỹ tóg ti mỹ ti rán mũ kri fij ke nĩ;

III – ù pi jag kuprêg? ke nỹtĩ brasileiro ag, kar jag tỹ ãn ke nỹtĩ gé.

CAPÍTULO II

DA UNIÃO

Art. 20. União ag tũ vã:

I – ùri ti tũ pã ti, kar ti ù génh kỹ ti jyjy ki vin ge ti;

II – ga tóg rán mã nỹtĩ ãn tóg há nỹtĩ purisa militar ag ěmā mág rá fyr mũ tỹrĩr jé, kar ãmĩn hynhan jé, kar jagma vẽnhmré vỹ fã hynhan jé gé, kar nãn jé tovãnh jé gé, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ;

III – óré ki goj funfôr ja tá, kar goj téj ti, ketũmỹr goj tère sa tóg ěmā mág kãmĩ kutã kỹ san kỹ, kar goj tỹ ěmā Estado régre kãmĩ kutã san kỹ, tỹ ěmā ãn ag rán tỹ krỹ ke kỹ nỹn kỹ, ketũmỹr ěmā mág ù rán fyr mũ kutã san kỹ, kar goj téj fyr mũ nỹtĩ ãn ti, kar ga tóg goj mág tỹ fyr mũ nỹtĩ ãn vỹ tỹ ěmā rá nỹtĩj mũ;

IV – ga tỹ goj téj kuju tá nỹtĩ ti, kar ga tỹ óré ki goj pẽnĩn nỹtĩ ti, goj tỹ ěmā mág régre kuju mũ kutã san kỹ; goj mág tỹ sa fyr mũ; goj mág tỹ sa kuju mũ ga kēsir tóg nỹtĩ ti, kar goj mág kuju tá ga fyr tá ěmā sĩ município tóg tá nĩn kỹ, hãra ga tóg hãrenkỹ ki

rânhrăj? vênh ăn ti, kar nân jo tugvênh ke ăn hã tóg, tỹ União ag ga nỹtĩj rân kỹ tóg nỹ vênhrá tag jagma no art. 26, II;

V – nén ù tóg goj mág tỹ sa fyr mĩ nỹtĩ ăn tóg tỹ União ag tũ pã nỹtĩ;

VI – goj mág tỹ sa ti ke gé;

VII – goj mág tỹ sa ti, kar ga kēsir tóg kri vênh han ja ti ke gé;

VIII – goj tóg há nỹn kỹ tỹ ruj nỹgnỹn hán kỹ;

IX – goj mág tỹ sa kăki nén ù kar ti, kar fyr mĩ ga kri nỹtĩ ti;

X – pó tóg vėsóki nognor keja ti, kar vēsỹ ù tỹ tá nỹtĩ ja si ag venven mũ ti;

XI – Kanhgág ag ga kri nỹtĩ ti.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹj mũ gé lei tag kăki, ěmă mág tỹ União ag, ěmă tỹ Estado ag, kar ěmă pir tỹ Distrito Federal ti, kar ěmă kēsir tỹ municípios ag, ag nén ù pan kỹ vêne ken kỹ ti jagtã tóg tỹ ag tũ nỹ mũ gé, hâto ag petróleo kar gás natural ke tĩ, goj kăki nón kỹ ven kỹ, kar goj kuju tá ĩn tỹ kyfé han kỹ to jĕnkamo ven kỹ, ketũmỹr ag tóg ag mỹ kajâm ke nỹtĩ.

§ 2º ěmă mág fyr jagma hã to ag ga fyr mĩ nivija ke tĩ, ti cento e cinqüenta quilômetros jagma nỹn kỹ ti mág ki, ga fyr jagma, hã to ag faixa de fronteira ke tĩ, ăn hã mĩ militar ag tóg nỹtĩj mũ ag ěmă mág jo nỹtĩn jé, hăra tóg lei tag kăkă rân kỹ nỹj ke nĩ.

Art. 21. União tavĩ mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ:

I – ěmă ù tá ke ag mré vămén făn jé, ěmă kar ag mré nén ù kar to vămén jé;

II – răráj ki tón jé, ketũ mỹr tỹ tũ ken jé gé;

III – ẽmã mág jo nỹtĩn jé ũ tóg tỹ hân ri ke tũ nĩn jé;

IV – hej ken jé tóg lei tag jatãn kỹ rân kỹ nỹj ke nĩ, ẽmã ũ tá purisa ag ẽg ga kri mũn jé, ketũ mỹr ag ki nỹtĩj sór kỹ;

V – nén ũ vẽnhmỹ tóg ke nỹn kỹ, Pã'i mág tóg decreta kej mũ estado de sítio, o estado de defesa kar intervenção federal kemũ ti;

VI – hej ke kar tugnỹm jé ag mokã hynhan fẽ ti, kar ti kanã ti hã to ag material bélico ke tĩ;

VII – jẽnkamô hynhan;

VIII – banco central mỹ tóg nỹj mũ, jẽnkamô tỹrĩr jé, kar tug-nỹm jé ẽmã mág kãki, ti kar ki;

IX – to ãkrén kỹ hynhan jé ẽmã mág kãki, ẽmã kẽsir jagma ti kar mỹ há nỹn jé, ũ tỹ kókĩr tũ nĩn jé;

X – ken kỹ tóg nỹj mũ, jagmỹ vãnħ vĩ fôn jé pópé ki rânrán kỹ, kar kyhnmỹ roprỹnũ jagma;

XI – vêsóki ketũmỹr to vĩ vén kỹ, jagmỹ vãnħ vĩ fôn jé papé ki rânrán kỹ, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé, já nỹtĩ ag hã ren kỹ rãjrãj ke ti, kar tognỹm ke ag vin jé, ag tỹ ti mĩ hã ke ven jé;

XII – vêsóki ketũmỹr to vĩ vén kỹ, rãjrãj ke tỹ ũ ken jé, ketũmỹr ùn pir mỹ rân kỹ fin jé:

a) vẽnhkãgran fã tóg rãnrãj ke ti, kar ki nén ũ mãy fã mré vẽnhkãgrá venven fã ti;

b) ki rãnrãj jé ruj jãgnãj fã jagma, kar ẽmã Estado ag mré to ãkrén kar to vãmén kỹ rân jé, goj mág tỹ var sa ãn tá fãg jé ruj nỹgnỹn fã ti, hã to ag hidroenergéticos ke tĩ;

c) roprȳnũ tȳ mŭj fê, kar roprȳnũ tȳ kanhkā góg fīn kutā kȳ krīg nȳtī ja tá tugnȳm tīg jé, kar roprȳnu ag nȳtīj fê tá jāgpřy kar āprā re kej fê han jé;

d) hārenkȳ rānhrāj ke ti āmīn tȳ kyfé kri mŭj fê ti ũ rīnh kȳ, kar goj mág kri mŭj fê ti ũ rīnh kȳ, goj kri mŭj fê ag tȳgtȳ kej fê tá ěmā mág fyr mī, ketũ mȳr ěmā tȳ Estado fyr mī, kar ěmā mág ga pātá tīg gen kȳ;

e) kamījũ mág tȳ rīja tȳ hā ren kȳ rānhrāj ke ti, ěmā mág kākī, kar ěmā ũ ra tīg ti ũ rīnh kȳ;

f) goj kri mŭj fê ag krȳgkrȳ kej fê ti, kar goj fyr mī rānhrāj fā ag;

XIII – to ākrén kȳ hā ren kȳ rānhrāj jé, ti ken kȳ nȳn jé Poder Judiciário ti, kar Ministério Público ěmā pir tá Distrito Federal ti, ěmā mág kāmī kar Defensoria Pública ti ěmā kāmī;

XIV – to ākrén kȳ hā ren kȳ rānhrāj jé ti ken kȳ nȳn jé, purisa civil ag, kar purisa penal ag, kar purisa militar mré bombeiros militar ěmā pir Distrito Federal tá, kar jēnkamũ jāgnān jé ěmā pir Distrito Federal mȳ, ti rānhrāj tag han jé vēsókī;

XV – to ākrén kȳ hā ren kȳ rānhrāj jé ti ken kȳ nȳn jé, nén ũ tugnȳm kȳ āmā kȳ rānrān fā, kar ěmā kri nén ũ kar ki kanhró ān ti, ga, nān, goj, kar nén kar tȳ ga kri mũ ti, ga tugnȳm fā, kar ga rá kāgrá hynhan ěmā mág kri;

XVI – hārenkȳ han ke, nén ũ to ke tó jé, vānh kanhir fā tá, kar vēnhkāgran fā mré vēnh kāgrá venven fā;

XVII – Pā`i mág tóg ũ tȳ nén ũ vēnhmȳ han ja ān tȳ vēnhpātá fón;

XVIII – to ākrén kȳ hārenkȳ rānhrāj jé ti ken kȳ nȳn jé, jagfȳ nén ũ han ke ti, goj funfór ja tá, kar nén ũ kar tóg tugtóg kān kȳ rȳn mȳ;

XIX – hãrenkỹ han ke rânhrăj fã ag, goj tognîn jênkamo han kỹ, kar tỹ hãrenkỹ jênkamy vóg ke ti;

XX – hã ren kỹ rânhrăj fã rân jé, êmã kêsir ag mũ há han jé, ãn hyn han jé, goj nỹgnỹn ke han jé, kar êmã sĩ kãmĩ kri mũj fã;

XXI – ken kỹ tóg nỹj hãrenkỹ rânhrăj fã ti, êmã mág kãmĩ, kamĩjũ tóg ãn e ag rĩnh kỹ tĩj fã ti;

XXII – purisa ag tugnỹm jé goj kãmĩ, roprỹnũ tóg re kar jăgpryj fã tá, kar êmã mág fyr mĩ;

XXIII – União nĩgé kã tóg nỹj mũ hã to ag nuclear ke ti, tỹ hã ren kỹ rânhrăj jé, hã ren kỹ to kinhrăg jé, hã ren kỹ kunũj ke ti, hã ren kỹ tỹ mág kej ke ti, hã ren kỹ hynhan ke ti vêne kej jé, ti tỹ nén ã kar ti, hãra tóg vênhrá tag jagma han há han ke nĩ, ken kỹ tóg nỹ:

a) tỹ rânhrăj jé nuclear ke ti êmã mág kãki, há nĩ ja tóg, mỹr tỹ jag tỹ hân rekej ke tũ nĩ, hãra Pã'i ag Congresso Nacional tá rânhrăj nỹtĩ ag tóg hej ken kỹ;

b) hej ken jé tỹ rânhrăj jé, kar vêne ken jé, hã ren kỹ to kinhrăg jé, ketũ mỹr tỹ êpỹ tá tỹ ga jêjan jé, kar indústria tá tỹ rânhrăj jé;

c) hej ken jé tỹ rânhrăj jé, tỹ e ke kar vêne ken jé, hã ren kỹ to kinhrăg jé, tỹ vênhkaga kygtăg jé;

d) ken kỹ tóg nỹj ãn nucleares tỹ rânhrăj jã ãn ti, nén ã vênhmỹ tỹ ki hân ri ken kỹ ti hã tóg kajâm ke nĩ;

XXIV – to âkrén kỹ vin kỹ, hã ren kỹ tugnỹm ke ti rânhrăj fã tá;

XXV – hã ren kỹ vin ag rânhrăj fã tá nỹtĩg há han kỹ nỹtĩ, ga nón kỹ tá rânhrăj fã ti to ag garimpagem ke tĩ, vênhmãn kỹ to vãmén kỹ vêsỹmér tỹ pir ke kỹ papé ki rân kỹ fi jé;

XXVI – to ākrén kŷ vīn kar tugnŷm ũ tŷ vóg tũ nīn jé, ti kar papé tŷ nokumētu ti, lei tag kākā tóg ken kŷ nŷ gé;

Art. 22. Ēmā mág tŷ União tavī mŷ tóg nŷj mŷ tag ven jé:

I – nirejtu civil ti, nén ũ vēne kej fā mŷ, nén ũ vēnhmŷ han ja ti penal ke tī, jag tó ti processual ke tī, vēnh kuprē fā jé eleitoral ke tī, ĕpŷ mī rājraj fā ti agrário ke tī, goj jagma marítimo ke tī, ropŷnũ ti, kanhkā góg pātā ke gé, ki rānhraj fā;

II – ga kunũnh;

III – vēnh ga vyn purisa militares ag tá nŷtī jé, nén ũ vēnhmŷ tóg ĕmā mág ki hān ri hej sór nŷn kŷ to ag vēnh génh ke tī;

IV – goj ti, ruj nŷgnŷn fā ti, informática ti, jagma vēnh mré vāmén fā ti, kar vēnhkāgran fā ti;

V – papé ki vēnhrán kŷ jagmré vāmén fā ti;

VI – jēnkamo han ke, nén ũ kar kāmūn ke, hā ren kŷ kyfē vēne kej ke;

VII – hā ren kŷ jēnkamo vīn ke, jānkamũ to vāmén ke, ũ tóg vóg tũ nīn jé jēnkamo jānā kŷ;

VIII – jag mŷ nén ũ vēne kej jé, ĕmā mág ki, kar ĕmā ũ ag mré, kar ĕmā tŷ estado ki;

IX – hā ren kŷ rán jé āmīn jagma kamījũ tóg mŷj fā ti ĕmā mág kāmī;

X – hārenkŷ jagma mūn jé rán kŷ nŷ, goj kri mŷj fā ti, goj krām ga tá mŷj fā ti, goj fyr mī mŷj fā ti, goj mág kri mŷj fā ti, ropŷnũ kar ropŷnũ tóg kanhkā góg fīn paj fā ti;

XI – kamījũ mŷj fā ti, kar kamījũ tóg nén ũ kar rīj fā ti;

XII – to jēnkamo vej fã, pó tóg jagmré ñyt̃ij fã, ga t̃y minerais ti, nén ũ kar tóg goj f̃ỹr m̃i ñyt̃i ti, kyfê t̃y nén ũ han fã ti;

XIII – êmã mág ki mur, êmã s̃i tá ke, kar t̃y tag ki kej ñj só̃r k̃y;

XIV – kanhgág kar ag;

XV – êmã mág ki ñyt̃i ra êmã ũ ra m̃un k̃y, ketũ m̃ỹr êmã ũ tá kãmũ k̃y êmã mág Brasil ki ñyt̃in jé, kar êmã ũ tá ke tóg êmã mág ki kãge m̃ỹr ki ag pan jé;

XVI – hãrenk̃y ṽenh rãnrhāj ke vin jé êmã mág kãki, kar ṽenhkar tóg ti rãnrhāj fã pã ki rãnrhāj jé;

XVII – hã ren k̃y ṽenh rãnhrtāj ke vin jé judiciária tá, kar Ministério Público êmã pir Distrito Federal tá, êmã mág kãki ga kar jagma, kar Defensoria Pública ga kar jagma, vegve kar tar̃r jé, nén ũ tag ti;

XVIII – jãmã k̃y níkrén fã pópé ki vin jé Pã`i t̃y ki kanhró ñin jé, kar êmã mág Brasil êmã t̃y estado kar êmã k̃esir t̃y municípios ga kãmun kar ti kãgrá han fã ti;

XIX – Pã`i tóg nén ũ han jēnkamo ñim han jé, ũn jēnkamy ñim han mũ tóg kren tũ ñin jé;

XX – hãrenk̃y nén ũ kajām ñi ti jỹjy tóg ki kutā tu mã to;

XXI – hãrenk̃y ñj ke nén ũ vin jé, rãnrhāj ñyt̃in m̃y, mokã kar ti kanã han fã, ken k̃y tóg ñj, japrār jé, ṽenhmãn jé, purisa kófa ñyt̃i m̃y kyg̃jãm jé kysê kaja ti, kar p̃i nhyn fã m̃y;

XXII – ken k̃y tóg ñj mũ, purisa federal kemũ ag m̃y, kar purisa t̃y rodoviária ag, kar purisa âm̃n t̃y kyfê tar̃r fã ag;

XXIII – ũ tóg vóg tũ ñin jé, ti kar nirejtu ti;

XXIV – rán kỹ nỹtĩ vãnh kanhrân fã mỹ ke ti êmă mág kăki;

XXV – papé ki vãnh jyjy rán nỹtĩ ti;

XXVI – nuclear tỹ nén ù kar hynhan fã ti;

XXVII – ken kỹ tóg rán kỹ nỹj mũ jagma han jé, japrâr jé rânhrâj jé nén ù kar ki, Pă`i tóg vãnh jo vîn ja tá vãnhkar mỹ rânhrâj jé, nén ù to âkrén kỹ kuprêg kỹ rán jé, êmă mág tỹ União mỹ, êmă tỹ Estados mỹ, êmă pir tỹ Distrito Federal mỹ, kar êmă kêsir tỹ Municípios ag mỹ, hâra tóg prỹg tỹ quatro tá jun kỹ vãnh kuprêg măn ke nỹtĩ, vênhrá tag jagma art. 37, XXI, nén ù hynhan kỹ vêne kej fã ag to ag empresas ke tĩ, ti kar tỹ nén ù hynhan kỹ vêne kej fã ag mỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrá tag jagma art. 173, § 1º, III;

XXVIII – jo nỹtĩn jé nén ù tỹ hân ri ke tũ nĩn jé, ga jo, roprỹnũ tỹ mũj fã jo, goj jagma, vênhrar jo nỹtĩg jé, kar vênhmăn kỹ nén ù han ke mũ ân ag jo êmă mág kăki;

XXIX – nén ù vêne kej sór venven jé;

XXX – ù tóg vóg tũ nĩn jé papé ki vãnh jyjy tỹ nỹtĩ ân ti.

Rá pir. Lei tỹ jagtân fã tóg hej ken jé, êmă tỹ Estados ag vêsóki ag tỹ nén ù ven jé, ránrán kỹ nỹtĩ tag ti, vênhrá tag jagma artigo ke tĩ.

Art. 23. Ag tavĩ hã mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, êmă mág tỹ União, êmă tỹ Estados ag, êmă pir Distrito Federal, kar êmă kêsir tỹ Municípios ag:

I – Constituição tarĩr jé, leis ti ke gé kar vãnh kuprêg fã ti, kar vênhrar tỹ nén ù nỹtĩ tarĩr jé;

II – ùn kaga ag tarĩr jé, vênhrar jo nén ù tóg nỹtĩ ân ti, kar ùn kaga tóg tĩg vãnħ ân ag tarĩr há han jé;

III – ù tóg papé ki vênhrá vóg tù nĩn jé, nén ù kar hynhan ja ti, kar ti si ag nén ù hynhan kỹ tugvāj ja ti, nén ù há han ja ti, kar vênhkăgrá tỹ pó nỹtĩ ja tá, năn tỹ kafej tóg nỹtĩ ăn mĩ, kar ti si ag nén ù hynhan kỹ tugvāj ja mĩ;

IV – mỹ hán ken jé, ù tóg kókég tù nĩn jé, vênhkăgrá kajamã tóg nỹtĩ ja ti, artístico kar cultural ke tĩ;

V – ti kar mỹ tóg róm kỹ nỹj ke nĩ, ti cultura vem jé, vênh kanhrânrân fã ti, nén ù kar to kanhrân jé, ùn kanhró ag hár to kanhrân jé, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrân jé, nén ù tęg hynhan jé;

VI – năn jo nỹtĩg jé ù tỹ vóg kónăn tù nĩn jé, kar nĩja vênhmỹ tỹ tù ken jé ti kar mĩ;

VII – năn mág tarĩr jé ù tỹ vóg vênhmỹ han tù nĩn jé, kar kãmĩ nén ù rĩnrĩr tỹ mũj fã mré ka tóg kãmĩ nỹtĩ ti;

VIII – ti kar mỹ kuri ken jé, êkrân jé, kar vin há han jé vājăn tỹ tù ke tù nĩn jé;

IX – rân kỹ to âkrén kar ĩn hynhan jé, ĩn si tỹ kórég kỹ nỹtĩ ki hynhan jé, kar ki jágjánh mré ki jăgfaj fã mỹ ga nón kỹ ki rej ki hynhan jé;

X – vênh kókĩr tỹ tù ken jé, kar ù ag vênhmỹ nỹtĩ tỹ tù ken jé, ti kar mỹ nén ù há hynhan, ùn jagjăgtar ag mỹ;

XI – rânrán kar tugnỹm há han vênhkar nirejtu ti, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrân jé goj kãmĩ nén ù tóg nỹtĩ ti, kar ga kãmĩ nỹtĩ ti, êmã mág kri;

XII – rân kỹ vin jé, kar hynhan jé ti kar tóg mĩ hã mũn jé, hã ren kỹ kamĩjũ vóg mũ ag kanhrânrân kỹ tarĩr kỹ mĩ hã mũn jé.

Rá pir. Leis jagtăn fã, han kỹ tóg nỹj mũ ti jagma mũ jé, kar jagmré ke nỹtĩn jé, êmã mág tỹ União, êmã tỹ Estado, êmã pir Distrito Fe-

deral, kar ẽmã kẽsir tỳ Municípios ag, ti kar tóg mũg há han jé, kar nýtĩg há han jé ẽmã mág kãki.

Art. 24. Ag tavĩ hã mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ẽmã mág tỳ União, ẽmã tỳ Estados ag, ẽmã pir tỳ Distrito Federal ve jé:

I – nirejtu nýtĩn jé nén ù kar kaja jagtā sĩ ki, hã ren kỹ jẽnkamo tỳ nén ù hynhan jé, nĩgfěj fã tá ki han jé, jẽnkamo tỳ nén ù kar hynhan jé ti kar mỹ, hãrenkỹ ẽmã kẽsir kãmĩ nén ù hynhan jé gế;

II – to ãkrén;

III – tá papé rá gếj fã, nén ù vẽnẽ kej fã jé;

IV – papé kygjãm jé Fórum tá;

V – nén ù hynhan, kar kygjãm ti;

VI – nãn kar, ãkrénh, krẽgufár kugmĩ, nãn kãmĩ nén kar tóg rĩnrĩr mũ, ga tỹrĩr kar kri nýtĩ ti, nãn kirĩr jé, nĩa vẽnhmỹ tỳ tũ ken jé;

VII – tỹrĩr jé ù tóg tỳ hã rike tũ nĩn jé ĩn sĩ ag, ùn sĩ ag nén ù ki kanhró tugvãy ja, vẽnhkãgrá sĩnvĩ, ti kar tỳ vej fã, ka kar kafej tỹrĩr;

VIII – ù tóg nãn tỳ hãn riken kỹ tóg kajãm ke nĩ, ùn kygjãm mũ ti, kar nén ù sĩnvĩ kãgrá kaja, nén ù ki han, sĩnvĩ ken jé, nén ù sĩ kar, vẽnhkãgrá sĩnvĩ, ti kar tỳ vej fã, ka kar kafej tỹrĩr;

IX – kanhrãnrãn fã, ùn sĩ ag nén ù ki kanhró to kanhrãn fã, mỹ ge ki, nén ù to kanhrãn fã, ù tóg mỹki hynhan fã to kanhrãn jé, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrãn jé nén ù tãg hynhan ti kar mỹ;

X – nén ù han, ki hã ke nỹ, pópé ki nén ù to rãn kỹ Pã'i mỹ tó jé, hãn rike mág tũ nỹn kỹ;

XI – hã ren kỹ han ke, ỹ tóg papé ki rân kỹ Pã`i mỹ fôn kỹ;

XII – rânhrăj fã ag papé venvej fã, ti kar mỹ vênh kygtăg fã tỹ ke tũn jé;

XIII – ỹ tóg hã ren kỹ ti papé kygjăm ke tũn kỹ, ti mỹ ti pópé vej ke fãg jé;

XIV – ỹn kaga tugnĩn mũ vãnh ag jagfỹ, ỹ tỹ ag vóg tũ nĩn jé, kar ag mũj há mũ mũn jé;

XV – vễhẽ mur kar gĩr jagfỹ, ỹ tóg ag vóg tũ nĩn jé;

XVI – to ăkrén kỹ vin há han, ti ken kỹ nỹj jé, purisa civil ag nirejto ti kar ag nén ỹ hynhan ke ti.

§ 1º União ag hã tóg lei hynhan mũ, hãra Estado ag ẽmă kăki ken kỹ, ag hã tóg lei tag Hynhan, tỹ jagtãn kỹ nỹn jé.

§ 2º União ag hã mỹ tóg nỹj mũ, ag lei hynhan jé, hãra Estado ag ẽmă kăki ken kỹ, ag hã tóg lei tag hynhan tỹ jagtãn kỹ nỹn jé.

§ 3º Lei federal ỹ tỹ nỹ tũn kỹ, Estado ag hã tóg lei tag hynhan mũ, ẽmă Estado ăn tá ke ag jagma mũn jé.

§ 4º Lei federal ke tĩ tóg lei Estadual kăfôr nỹ, kỹ Estado ag tóg ag lei tỹ hã han ke nĩ, ki hã ke nỹn jé.

CAPÍTULO III

DOS ESTADOS FEDERADOS

Art. 25. Êmã Estado ag tóg jagmré Constituição lei jagma mũj ke nĩ, mỹr tóg tugnỹm há han kỹ jãmĩ kãtĩ mũ Constitución ti.

§ 1º Ag mỹ tóg nỹtĩ Estado ag, nén ù kar hynhan jé Constitución jagma.

§ 2º Estado ag mỹ tóg ken kỹ nỹ, ag tỹ gás tỹ ag ga kãmĩ kutã kri rãnrhāj kỹ vëne kej sór kỹ tóg há nĩ, lei tag kākã tóg ken kỹ nỹ gé, vënhrá ù toví mã.

§ 3º Estados ag tóg lei ù hynhan mũ ti jagtãn jé, jagma mũn jé, êmã kēsir ag jagto sygsa ãn ag, kar ãn tóg jagto sygsa ti, kar êmã kēsir tóg jagto hã nỹtĩ ti, hãra êmã kēsir ag ga tóg jag kóm rãn kỹ nỹtĩj ke nĩ, to ãkrén kỹ nén ù hynhan jé, ti kar mỹ.

Art. 26. Estados ag tỹ nén ù mré tóg nỹtĩ:

I – goj tỹ krĩgmỹ nỹ ti, kar goj tỹ ga krãm nỹ ti, goj mág tére, goj jur kar goj nig, ti rãn kỹ nỹn kỹ, lei tag kākã tóg ken kỹ nỹ gé, hãra União ag hynhan ja pi tỹ Estado ag tũ nỹtĩj;

II – ga tóg goj tỹ sa kujũ mĩ nỹtĩ ti, kar goj fyr mĩ nỹtĩ ti, tỹ ag tũ ja nỹn kỹ, hãra União ag nĩgé kã nỹ pi tỹ ù tũ nỹj, kar êmã kēsir município ketũ mỹr ù ag tũ ti;

III – ga tóg goj mág var kãmĩ nỹtĩ ti, kar ga tỹ óré ki goj kãmĩ nỹtĩ ti, tỹ União ag mỹ nỹ tũ ti;

IV – Ga rá tũ tóg tỹ União ag tũ nỹtĩ.

Art. 27. Neputanu ag Assembléia Legislativa tá rãnrhāj que ag tóg ù

tēgtū ki ěmā Estado ki Neputanu ag kāfōr nīj ke nī, kȳ neputanu ag tȳ ěmā Estado ki 12 jān kȳ, ag tóg neputanu federal tȳ 36 fāg ge nī.

§ 1º Ken kȳ tóg nȳ, prȳg tȳ quatro ki ag tóg tȳrīr ěmā Estado ki neputanu ag, hāra ag tóg vėnh kuprėg fā vėnhrá tag jagma mȳj ke nī, vėnh kuprėg fā pi to nīgān ge nī, ũ pi ag tȳ hārej ke nī, ag rānrāj kaja, ag rānrāj kren, vėnhkán, ti rānrāj kamāg kar ti tȳ militar ag ki rā jé.

§ 2º Neputanu tȳ ěmā Estado ki rānrāj nȳtī ag kysē kaja tóg, Assemblėia Legislativa tá lei jagma han kȳ nȳj ke nī, kȳ ag tóg setenta e cinco por cento ki Neputanu Federais ag kysē kaja gȳjū kej mȳ, arts. Tag ag jagma, 39, § 4º, 57, § 7º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I.

§ 3º Assemblėia Legislatiava ag hā mȳ tóg nȳj mȳ, ag ĩn tá rānrāj nȳtī kātá ven jé, purisa ag kar ag jo papé vegvej fā ti, kar hā tá rānrāj ke vin ke ti.

§ 4º Lei tag jagma tóg nȳj mȳ gé, ũ tȳ ti jykre tȳ nén ũ han sór kȳ tóg há nī gé, legislativo estadual tá hā to ag tóg iniciativa popular ke ti.

Art. 28. Vėnh kuprėg fā tȳ Pā'i tȳ Governador kar ti nón jāj ke ti Pā'i tȳ Vice Governador ti, ag tȳ prȳg tȳ quatro ki tarīr jé, kurā tȳ domingo tóg kātīg vėn mȳ ti kysē tȳ outubro kā primeiro turno ke tī, vėnh kuprēj vėn ge ti, kar kurā tȳ domingo tóg ěgno tá kātī mȳ ti kysē tȳ outubro kā, segundo turno ke tī tóg ken kȳ, prȳg pir tóg tū nīn kȳ, ũn ki rānrāj nȳtī ān ag tuvāj jé, kȳ ag posse tóg kej mȳ ũn vėnh kuprēj ja gȳjū ke mȳ ag, kurā tȳ 06 kysē tȳ janeiro kā, prȳg tąg ān kāmī vėnhrá tag jagma.

§ 1º Kren ja tóg mȳ ti rānrāj ti Pā'i tȳ Governador ki, ti tȳ rānrāj fā ũ tá kāgmīn kȳ, hāra ti tóg rānrāj ũ kāgmīn kȳ concurso tognīn, ti pi ti rānrāj kren, vėnhrá tag jagma tóg nȳ art. 38, I, IV e V.

§ 2º Ag rānrāj kaja ti Pā'i tȳ Governador kar ti nón jā ti Pā'i tȳ Vice Governador ti, kar Secretários de Estado ag, ken kȳ tóg nȳj mȳ lei de iniciativa da Assemblėia Legislativa kāmī, arts. 37, XI, 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I.

CAPÍTULO IV

DOS MUNICÍPIOS

Art. 29. Município ag tóg ag lei hynhan mǔ, hāra ag tóg to jykrén kȳ kāmī kuprāg ge nȳtī, to vāmén régrég kȳ ag tóg kuprāg ge nȳtī, ān ki ag tóg kurā tȳ dez ki tumāj mǔ, kar tóg dois terços ki jag kǎfór nȳj ke nī, ti ken kȳ nȳn jé ser Constituição tag kǎki ěmā Estados mī, jagma tīg jé:

I – Vēnh kuprāg fā tȳ Pǎ`i tȳ Prefeito kar ti nón jāj ke ti Pǎ`i tȳ Vice Prefeito kar Pǎ`i tȳ vereador ag tarīr jé prȳg tȳ quatro kāmī, ěmā mág Brasil kar kāmī;

II – Vēnh kuprāg fā tȳ Pǎ`i tȳ Prefeito kar ti nón jāj ke ti Pǎ`i tȳ Vice Prefeito kurā tȳ domingo tóg kǎtīg vén mǔ ti kysē tȳ outubro kǎ, prȳg pir tóg tū nīn kȳ, ūn ki rǎnrǎj nȳtī ān ag tuvāj jé, ken kȳ tóg nȳj mǔ art. 77 jagma, hāra ěmā kēsir Municípios ag tȳ duzentos mil eleitor kǎfór nȳtīn kȳ;

III – Pǎ`i tȳ Prefeito kar ti nón jā Pǎ`i tȳ Vice Prefeito ag posse tóg kej mǔ ūn vēnh kuprāg ja gȳjū ke mǔ ag, kurā tȳ 1º kysē tȳ janeiro kǎ, prȳg tǎg ān kāmī;

IV – Pǎ`i tȳ Vereadores ag Câmaras Municipais tá rǎnrǎj ke ag e kar pir nȳtīj ke tȳ tugnȳm ke nī:

a) Pǎ`i tȳ 9 (nove) Vereadores ag vǎ, ěmā kēsir Municípios ag tȳ 15.000 (quinze mil) habitantes tá krȳ nīn kȳ;

b) Pǎ`i tȳ 11 (onze) Vereadores ag vǎ, ěmā kēsir Municípios ag tȳ 15.000 (quinze mil) habitantes kǎfór nīn kȳ, ketū mȳr 30.000 (trinta mil) habitantes tá krȳ nīn kȳ;

c) Pã'i tỹ 13 (treze) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 30.000 (trinta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 50.000 (cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

d) Pã'i tỹ 15 (quinze) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 50.000 (cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 80.000 (oitenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

e) Pã'i tỹ 17 (dezesete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 80.000 (oitenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 120.000 (cento e vinte mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

f) Pã'i tỹ 19 (dezenove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 120.000 (cento e

vinte mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũmỹr 160.000 (cento e sessenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

g) Pã'i tỹ 21 (vinte e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 160.000 (cento e sessenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 300.000 (trezentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

h) Pã'i tỹ 23 (vinte e trêš) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 300.000 (trezentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 450.000 (quatrocentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

i) Pã'i tỹ 25 (vinte e cinco) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 450.000 (quatrocentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 600.000 (seiscentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

j) Pã'i tỹ 27 (vinte e sete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 600.000 (seiscentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 750.000 (setecentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

k) Pã`i tỹ 29 (vinte e nove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 750.000 (setecentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 900.000 (novecentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

l) Pã`i tỹ 31 (trinta e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 900.000 (novecentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.050.000 (um milhão e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

m) Pã`i tỹ 33 (trinta e trêš) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.050.000 (um milhão e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.200.000 (um milhão e duzentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

n) Pã`i tỹ 35 (trinta e cinco) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.200.000 (um milhão e duzentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.350.000 (um milhão e trezentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

o) Pã`i tỹ 37 (trinta e sete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.350.000 (um milhão e trezentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.500.000 (um milhão e quinhentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

p) Pã`i tỹ 39 (trinta e nove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.500.000 (um milhão e quinhentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.800.000 (um milhão e oitocentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

q) Pã`i tỹ 41 (quarenta e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.800.000 (um milhão e oitocentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 2.400.000 (dois milhões e quatrocentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

r) Pã`i tỹ 43 (quarenta e trêš) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 2.400.000 (dois milhões e quatrocentos

mil) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 3.000.000 (três milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

s) Pă`i tỹ 45 (quarenta e cinco) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 3.000.000 (três milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 4.000.000 (quatro milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

t) Pă`i tỹ 47 (quarenta e sete) Vereadores ag vă; ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 4.000.000 (quatro milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 5.000.000 (cinco milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

u) Pă`i tỹ 49 (quarenta e nove) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 5.000.000 (cinco milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 6.000.000 (seis milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

v) Pă`i tỹ 51 (cinquenta e um) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 6.000.000 (seis milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 7.000.000 (sete milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

w) Pă`i tỹ 53 (cinquenta e três) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 7.000.000 (sete milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 8.000.000 (oito milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

x) Pă`i tỹ 55 (cinquenta e cinco) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 8.000.000 (oito milhões) habitantes păte;

V – Ag rănhrăj kaja ti Pă`i tỹ Prefeito kar ti nón jă ti Pă`i tỹ Vice Prefeito ti, kar Secretários Municipais ag, ken kỹ tóg nỹj mũ lei de iniciativa da Câmara Municipal kămĩ, arts. 37, XI, 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I;

VI – Ag rănhrăj kaja ti Pă`i tỹ Vereadores ag, Câmara Municipal

kāmĩ ag prỹg tỹ quatro ki tarĩr ja ti, vẽnhrá tỹ Constituição jagma tóg nỹ, kar tóg ken kỹ nỹ gé Lei Orgânica kākĩ ti hã tá jun ge ti:

a) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ dez mil habitantes nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ vinte por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

b) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ dez mil e um ketũ mỹr cinquenta mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ trinta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

c) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ cinquenta mil e um ketũ mỹr cem mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ quarenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

d) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ cem mil e um ketũ mỹr cem mil trezentos mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ cinquenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

e) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ trezentos mil e um ketũ mỹr quinhentos mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ sessenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

f) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ quinhentos mil habitantes kãfõr nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ setenta e cinco por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

VII – Pã'i tỹ Vereador ag rãnrhāj kaja pi cinco por cento ki receita do Município pātén ge nĩ;

VIII – ũ pi to nĩgãn Pã'i tỹ Vereador tỹ ti jykre tugtó tĩn kỹ ěmã sĩ Município kāmĩ, ti tỹ rãnrhāj j jãn kỹ ti prỹg kāmĩ;

IX – ken kỹ tóg nỹ Pã'i tỹ Vereador ag mỹ, pi Constituição jã tá nén ù vênhmỹ han ge nỹtĩ, ti kóm Congresso Nacional tá rânhrāj nỹtĩ ag ke gé, kar êmã tỹ Estado Constituição jagma mũj ke nỹtĩ;

X – Pã'i tỹ Prefeito julgamento ti Tribunal de Justiça jagma;

XI – hã ren kỹ pipin kỹ nỹtĩ ti funções legislativas ti, kar fiscalizadoras da Câmara Municipal ti;

XII – To âkrén kỹ kar to vămén kỹ ag vỹ tỹ pir ke kỹ rân ja ag associações ke tĩ, jagmré nén ù há han jé êmã sĩ tỹ Município kãki;

XIII – vênh e ag nén ù há to âkrén kỹ rân kỹ to vĩn kỹ, ti tỹ êmã tỹ Município mỹ há ja nỹn kỹ ketũ mỹr kãmi bairros mỹ há nỹn kỹ ke gé, hãra cinco por cento ki eleitorado ag tóg jagmré to vỹj ke nỹtĩ;

XIV – rânhrāj kren ge ti Pã'i tỹ Prefeito vênhrá tag jagma.

Art. 29-A. Nén ù kar kygĩam ge ti êmã sĩ tỹ Município Poder Legislativo ti, ag rânhrāj fã kaja Pã'i tỹ Vereadores ag, ùn rânhrāj nỹtĩ tũ ag mré hã, pi percentuais tag kaja kãfãn ge nĩ, receita tributária jagtã ti, vênhrá tag jagma, § 5º do art. 153 e nos arts. 158 e 159 Constituição tag kãki, prỹg tĩ mũ kã tarĩr nỹtĩ ag hár:

I – 7% (sete por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 100.000 (cem mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

II – 6% (seis por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 100.000 (cem mil) habitantes ketũ mỹr 300.000 (trezentos mil) tá krỹ nĩn kỹ;

III – 5% (cinco por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 300.001 (trezentos mil e um) habitantes ketũ mỹr 500.000 (quinhentos mil) tá krỹ nĩn kỹ;

IV – 4,5% (quatro inteiros e cinco décimos por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 500.001 (quinhentos mil e um) habitantes ketũ mỹr 3.000.000 (três milhões) tá krỹ nĩn kỹ;

V – 4% (quatro por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 3.000.001 (três milhões e um) habitantes ketũ mỹr 8.000.000 (oito milhões) tá krỹ nĩn kỹ;

VI – 3,5% (três inteiros e cinco décimos por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 8.000.001 (oito milhões e um) habitantes kãfór nĩn kỹ;

§ 1º Câmara Municipal pi kãfãn ge nĩ setenta por cento ki, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrãj fã kaja tỹ, kar ag nén ù to kajãm ge ti.

§ 2º Tag tóg tỹ crime de responsabilidade nỹ Pã'i tỹ Prefeito Municipal mỹ:

I – mỹ jãgnã tóg kãfór nỹ ke nĩ artigo tag jagma;

II – ne jãgnã tũg nĩ kysẽ ki kurã tỹ 20 tá jun tũg ki ; ketũ mỹr;

III – Ûn sĩ Jãnã to ãkrén kỹ, ken kỹ tóg nỹ, Lei Orçamentária Ke tĩ.

§ 3º Tag tóg tỹ crime de responsabilidade nỹ Pã'i tỹ Presidente da Câmara Municipal tóg nén ù vẽnhmỹ tỹ hãn rike kỹ kãki, vẽnhrá tỹ § 1 o artigo tag jagma.

Art. 30. Êmã kēsir tỹ Municípios ag hã mỹ tóg nỹj mũ:

I – ag nén ù kar hynhan ge êmã kēsir mỹ;

II – jagtãn jé legislação federal ti, kar estadual mỹ nén ù kar ki;

III – lei hynhan jé, kar ti jagtã géj jé nén ù kaja ti, kar ti jagtã jẽnkamo ãn tỹ nén ù hynhan jé, ne kren mã, nén ù han ja to papé venven jé, ag tỹ kysẽ ketũ mỹr prỹg fi ja kãmĩ;

IV – hynhan kar vin há han, kar tỹ sĩ ken jé, ketũ mỹr tỹ tũ ken jé distritos ag tỹ, ve há han kỹ legislação estadual ti;

V – vin há han kar hynhan jé, vėsóki ketũ mỹr ù mỹ inh mỹ han ken jé, kar to vĩn jé, vėnhkar mỹ nén ù hynhan jé ag nỹtĩ ăn tá, mré tóg ke tĩj mũ gé, ti kar rĩj fã ti kri mũj fãn jé, nén ù vėnhmỹ ketũ mỹr nén ù há vej mũn jé kri;

VI – ken kỹ nỹn jé, ùn ki kanhró ag mré, União mré Estado ag jėnkamo to, nén ù hynhan jé educação infantil mỹ, kar ensino fundamental mỹ;

VII – hyn han jé , ùn ki kanhró ag mré, União mré Estado ag jėnkamo to, nén ù hynhan jé vėnh kaga kygtăg ge mỹ;

VIII – hynhan, kar ti ki hã ke han jé, ti jag ki hã ken jé ga kri, to ăkrén há han kỹ hã ren kỹ vin ge, ti hã ren kỹ ga kri rãnrăj ke ti ùn e ăn tóg nỹtĩ ăn tá;

IX – Hynhan, ù tóg to nĩgăn tũ nĩn jé, ùn si ag nén ù hynhan kỹ tugvăj ja ti ag nỹtĩ ja tá, legislação jagma kar ação fiscalizadora federal mré estadual ti.

Art. 31. Ėmă kėsir tỹ Município tugnỹm ge ti hã tóg tỹ Poder Legislativo Municipal nĩ, jăvo tar mũ kar kămĩ tugnỹm jé tóg tỹ Poder Executivo Municipal nĩ, lei tag jagma.

§ 1º Câmara Municipal tar mũ tarĩr nỹtĩ ag tóg tỹ Tribunais de Contas dos Estados ketũ mỹr Município ti, kar Conselhos ki tũ nĩ kỹ Tribunais de Contas dos Municípios, ti tá ke nĩn kỹ.

§ 2º Tugnỹm vén ja ag tóg órgăo competente ag, Pă`i tỹ Prefeito tóg ti nén ù kar hynhan ja to jănkamũ tỹ kajăm ja ăn ti prỹg kămĩ, ti ki hã ke tũ nĩn jé dois terços ki Câmara Municipal kă tá rãnrăj nỹtĩ ag tóg há nỹ kej ke nĩ.

§ 3º Êmā tỳ Município ag tỳ nén ũ kar hynhan ja to jēnkamo tỳ ka-jām ja ān tóg, kurā tỳ 70 ki venven kỳ nýtj mū ũn vej sór mū mý, kar ũn tugnỹm há han sór mūn mý, ketũ mýr ag mý nenē tag ti ? Kej sór kỳ, lei tag jagma.

§ 4º Pi han ge nĩ, Tribunais, Conselhos ketũ mýr órgãos de Contas ti êmā kēsir tỳ Município ag.

CAPÍTULO V

DO DISTRITO FEDERAL E DOS TERRITÓRIOS

SEÇÃO I

DO DISTRITO FEDERAL

Art. 32. Êmā pir tỳ Distrito Federal pi vēnh pipin ge nĩ êmā kēsir tỳ Município ag kóm, hynhan ja ag tóg lei orgânica ti, hāra tóg kurā tỳ 10 kāmĩ ag to vī ān kuprāg ge nĩ, hā ki. dois terços da Câmara Legislativa tá rānrhāj nýtĩ tóg hej kej ke nýtĩ, ti kar ken kỳ nỹn jé ser, ti tỳ ki hā ke kar nỹn kỳ vēnhrá tỳ Constituição tag jagma.

§ 1º Êmā pir tỳ Distrito Federal mý tóg ken kỳ nỹj hynhan jé, legislativas reservadas kar êmā tỳ Estados ag mý, kar êmā kēsir tỳ Municípios ag.

§ 2º Vēnh kuprāg fā Pā`i tỳ Governador kar ti nón jā Pā`i tỳ Vice-Governador, vēnhrá tag jagma tóg nỹ art. 77, kar Neputanu Distritais ag tũ tóg hā rike nỹj ke nĩ Pā`i tỳ Governadores kar Neputanus Estaduais ag, jag rike han kỳ rānrhāj kỳ tarĩr jé.

§ 3º Neputanu Distritais ag kar Câmara Legislativa mý, vēnhrá tag jagma tóg nỹ art. 27.

§ 4º Lei federal tóg nỹj mũ, jagma mũ kar han jé, Pã'i tỹ Governo tỹ êmã pir Distrito Federal, purisa civil ag, purisa penal ag, purisa militar ag, kar corpo de bombeiros militar ag.

SEÇÃO II

DOS TERRITÓRIOS

Art. 33. Lei tóg nỹj mũ jagma mũ kar han jé, to äkrén kỹ vin há han jé administrativa kar judiciária dos Territórios kãmĩ.

§ 1º Êmã mág kãmĩ tóg pipin mũ, êmã kēsir tỹ Municípios nỹtĩ ti, ùn kãmĩ jagma mũj ke ag, vênhrá tỹ Capítulo IV tagto Vãmer ti.

§ 2º Pã'i tỹ Governo tóg nén ù kar hynhan ja to jênkamo tỹ kajãm ja ân tóg, Congresso Nacional ra mũj mũ, hãra Tribunal de Contas da União ag tóg tugnỹm vén ge nĩ.

§ 3º Ga tỹ Territórios Federais tá êmãn kỹ nỹtĩ ag cem mil kãfãn kỹ, Pã'i tỹ Governador fãg kỹ Constituição tag jagma, ân ki tóg órgãos judiciários tĩj mũ primeira e segunda instância ti, kar Ministério Público ti, kar defensores públicos federais ag; lei tag jagma tóg nỹj mũ vênh kuprãg jé Câmara Territorial mỹ, ag mỹ tóg nỹj mũ, ag nén ù to äkrén kỹ hynhan jé.

CAPÍTULO VI

DA INTERVENÇÃO

Art. 34. União pi êmã tỹ Estado tỹ nén ù han ki to ne nỹj ke nĩ, kar Distrito Federal tá ke gé, hãra tóg:

I – ken kỹ nỹn jé, to nĩgân tũ nĩn jé integridade nacional ti;

II – há nỹ ken jé, ẽmã mág ũ tá ke ag, ẽg ẽmã mág ki kãgej sór kỹ, kar unidade da Federação tóg ũ ki rãj sór kỹ;

III – nén ũ vẽnhmỹ tóg hãn rikej ke nỹn kỹ ẽmã sĩ kãki tỹ há ken jé;

IV – ken kỹ tóg nỹj mũ ũn rãnrãj há han sór mũn mỹ unidades da Federação ag kar kãki;

V – jẽnkamo vin há han jé unidade da Federação ag:

a) tỹ tũ ken jé ũn nén ũ ki néve tóg prỹg régre ki jagnón kãtig kỹ, nén ũ vẽnhmỹ tognĩn;

b) ẽmã tỹ Municípios ag mỹ vin tũ nĩn ti papé tỹ jagtã kaja ti vẽnhrá tỹ Constituição tag jagma, kurã fi jan kãmĩ lei tag kãki;

VI – ken kỹ nỹn jé lei federal jagma han jé, Pã'i tỹ Juiz tóg han ra ken kỹ;

VII – ken kỹ nỹn jé, tugnỹm jé hynhan vén kỹ nỹtĩ ti constitucionais ki:

a) vẽnhkar tóg vẽnh jo Pã'i kuprãg kỹ fãg, kar ti kar tóg nén ũ to ãkrén kỹ han sór kỹ han jé, hã to ag regime democrático ke tĩ;

b) ãg tỹ vẽnhkar nireitu;

c) ẽmã kẽsir ag nén ũ há hynhan sór kỹ han jé;

d) ti nén ũ kar hynhan ja to jẽnkamo tỹ kajãm ja ãn venven jé, ũn vegvej sór mũn mỹ;

e) Ken k̃y tóg ñy j impostos estaduais jagtā t̃y, m̃y j̃agnān jé kar t̃y kyg̃jām jé, ṽenh kanhr̃ānr̃ān f̃ā ti, kar ṽenh kygt̃āg f̃ā ti, ti kar m̃y.

Art. 35. Êmā Estado ag pi ne ki to ne ñyt̃ij ke ñi, êmā k̃esir t̃y Municípios ag ki, kar União ag pi ne ki to ne ñyt̃ij ke ñi gé, êmā k̃esir t̃y Municípios ag Território Federal kri ñyt̃in k̃y, h̃ara ketũ m̃y:

I – ag néve kajām t̃un k̃y, ne tũ togñin, jag h̃a ñón pr̃ỹg régre ki;

II – ag j̃enkamo t̃y ñén ù hynhan ja kyg̃jām venven t̃un k̃y, lei tag jagma;

III – ag receita municipal jagtā kaja t̃y kyg̃jām ja tũ ñin k̃y ñén ù kar ki hynhan jé, ṽenh kanhr̃ānr̃ān f̃ā m̃y, kar ṽenh kygt̃āg f̃ā ti, ti kar m̃y;

IV – Tribunal de Justiça ag togñym k̃y ki h̃a t̃y ke ñy ken k̃y ṽenhrá tag jagma, ketũ m̃y ñén ù tóg ṽenhm̃y ñyn k̃y ṽenhrá t̃y Constituição Estadual jagma, kar lei jagma han ra ken jé decisão judicial ti.

Art. 36. Nén ù ṽenhm̃y t̃y h̃ān riken k̃y ag tóg ki ge t̃y tũ kej m̃ũ, tag tugñin:

I – ṽenhrá tag jagma art. 34, IV, ag to ṽin k̃y Poder Legislativo ketũ m̃y Poder Executivo ñén ù ṽenhm̃y t̃y h̃ān rike ñyn k̃y, h̃ara t̃y Poder Judiciário kato ñén ù ṽenhm̃y tóg ke ñyn k̃y tóg, Supremo Tribunal Federal ag m̃y to ṽij ke ñi;

II – ñén ù ki ag ṽi mã tũg k̃y j̃ānān m̃y kar han ra ken k̃y judiciária ti, ù to ṽi m̃ũ ag t̃y Supremo Tribunal Federal ñyt̃in k̃y, kar Superior Tribunal de Justiça ag, ketũ m̃y Tribunal Superior Eleitoral ag;

III – hej ken k̃y Supremo Tribunal Federal ag, Procurador-Geral da República tóg ag m̃y to ṽin k̃y, ṽenhrá tag jagma art. 34, VII, kar lei federal jagma han tũg k̃y.

§ 1º Ag intervenção han ra ken k̃y, k̃y ag tóg to vāmén kar togñm k̃y h̃a ren k̃y han ge vej, ăn ki ag tóg ũ f̃ăg ge ñi, k̃y ag tóg Congresso Nacional m̃y jănăj ke ñi, ketũ m̃yŕ Assembléia Legislativa do Estado m̃y ag hej ken jé, kură pir tavĩ kăki ag tóg vej ke ñi.

§ 2º H̃a re m̃u Congresso Nacional ketũ m̃yŕ Assembléia Legislativa tóg kă h̃a rănhrăj ñyťn tũn k̃y, ăn ki ag tóg kăki rănhrăj f̃ă ag japrăr m̃u ag vênhmăn k̃y to vāmén jé, h̃ara ag tóg kură pir tavĩ ñyť ag ven jé.

§ 3º Vênhră tag jagma art. 34, VI e VII, ou do art. 35, IV, pi vej m̃u Congresso Nacional ketũ m̃yŕ Assembléia Legislativa ag, decreto tóg han k̃y ñy ăn pi ũ t̃y tũ kej ke ñi, nén ũ vênhm̃y tóg ke ñy ăn t̃y t̃y kăn k̃y.

§ 4º Nén ũ togñn intervenção tóg ke ñy ăn tóg t̃y ken k̃y, Pă`i ag t̃y tătă ag vin ăn ag tóg ṽynṽyn kej, ketũ m̃yŕ vênhră tag kămĩ ke tũn k̃y.

CAPÍTULO VII

DA ADMINISTRAÇÃO PÚBLICA

SEÇÃO I

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 37. Administração pública ti kato ketũ m̃yŕ jag krăf̃n k̃y ag kă ũ ki Poderes da União, kar Estados ag, kar Distrito Federal mré Municípios ag vênhră tag jagma m̃i h̃a m̃ũn jé, vênhkar tóg jag rike ñyťn jé, jag ki vânhm̃y ke m̃a, nén ũ kar venven jé, kar tag jé:

I – ṽenh rānrhāj fā jāmi jān jé, nén ũ kar ki rānrhāj fā ti, ṽenhkar m̃y rānrhāj fā ti, t̃y tóg brasileiros ag kar m̃y ke ñi ag papé tóg ki hā ke kar k̃y lei k̃aki, kar ěmā mág ũ tá kāmũ ja ag ke gé lei tag jagma;

II – ũn rānrhāj sór mũ ti ṽenh kar m̃y concurso público han ge tóg ñi, kar tóg jé kanhrān ja ñij ke ñi, ti t̃y rānrhāj sór mũn ki, lei tag jagma tóg ken k̃y ñy, hāra tóg ken k̃y ñyj mũ gé, ti jyjy t̃y g kutān jé ti rānrhāj ke ān ki, lei tag jagma tóg ñyj ke ñi ti rānrhāj ke ti, kar ti kutām jé;

III – concurso público tóg pr̃yg régre ki ken k̃y ñyj ke ñi, kar tóg ver pr̃yg régre jé fi m̃an jé há ñij;

IV – pr̃yg fi ja ān pi pātén ge ñi, edital ki rán k̃y ñy ān ti japrār jé, ũn ṽenhrá ki t̃ig há han ja ti, concurso público ki ti rānrhāj ke ān ki, ti to ṽenh kanhrān ja ān to;

V – ṽenhkar m̃y rānrhāj jé, ũn concurso han ja ag hā tóg função de confiança ān ki rānrhāj mũ, kar cargos em comissão ke t̃i, ān ki tóg servidores de carreira ag hā m̃y ken k̃y ñyj mũ, ũn t̃y hāre ag rānrhāj ke ti lei jagma, ag tavī hā m̃y tóg ñyj mũ, chefia ti kar assessoramento ki rānrhāj jé;

VI – ken k̃y tóg ñyj mũ ũn t̃y servidor público civil ag tóg nirejtu ñyt̃i ag associação sindical ki ag jyjy vin sór k̃y;

VII – rānrhāj ñyt̃i tóg nén ũ togñin t̃ygt̃y kej sór k̃y, hāra ag tóg lei kām̃i ag m̃y fi ja ān jagma m̃uj ke ñyt̃i;

VIII – lei tóg ñyj mũ gé, ven jé, ũn ṽenhm̃y kar mũ vānh ag nén ũ ki rānrhāj ken k̃y, ũn t̃y hāre ag tóg rānrhāj ke ti;

IX – lei t̃y fij mũ hā ren k̃y contratação han ge ti, kar hā re k̃a t̃u kej ke ti, ṽenhkar m̃y rānrhāj ke ti;

X – vēnhkar mȳ rānhrāj nȳtī ag kysē kaja ti, kar nēn ū kar kaja ti vēnhrá tȳ § 4° do art. 39 jagma, tȳ ū kej sór jé, ketū mȳr fin jé lei tag tavī jagma tóg nȳj ke nī, tognȳm há han kȳ hynhan jé nēn ū kar ki, hāra prȳg kar jagma tóg tugnȳm mǎn ge nī, kurā kar kysē fi ja ān kā índices ū kǎka tug mǎ;

XI – Ūn rānhrāj nȳtī ag kysē kaja ti kar ag tȳ nēn ū kar kaja kygĵām jé cargo mī rānhrāj nȳtī ag, kar kātā rānhrāj nȳtī ag vēnhkar mȳ, autárquica kar fundacional, ūn rānhrāj nȳtī ag Poderes da União, kar Estados, Distrito Federal mȳ, ketū mȳr Municípios ag mȳ, ūn vēnh kuprāg ja to rānhrāj jā ti kar agentes políticos ag, kar nēn ū to néve kygĵām jé; pensões ti ketū mȳr nēn ū kygĵām jé, ti kar mȳ kygĵām jé ūn nēn ū e ki rānhrāj jā ān mȳ, ti rānhrāj jā ān to nirejtu kar ti, pi hāra ti kysē kaja ān pātén ge nī, kar pi Ministros do Supremo Tribunal Federal ag tū kaja kǎfān ge nī hā tóg tȳ ti krȳg ja nī, Municípios kǎki Pǎ'i tȳ Prefeito kysē kaja ti, Estados kar Distrito Federal ag Pǎ'i tȳ Governador tóg ti nēn ū kar kygĵām ge kaja ti, Poder Executivo jagma, nēn ū kar kygĵām ge kaja ti Pǎ'i tȳ Deputados Estaduais kar Distritais ag Poder Legislativo jagma kar nēn ū kar kygĵām ge kaja ti Desembargadores do Tribunal de Justiça ag mȳ, pi kǎfān ge nī noventa inteiros e vinte e cinco centésimos por cento ki ag nēn ū kar kygĵām ge kaja ti, jēnkamo tȳ, kar Ministros do Supremo Tribunal Federal ag, Poder Judiciário jagma, hā rike nȳj ja tóg limite tag ti, membros do Ministério Público ag mȳ, kar Procuradores mré Defensores Públicos ag mȳ ke gé;

XII – ūn rājraj nȳtī ān mȳ tá krȳg kȳ ag rānhrāj tóg tū kej ke ti Poder Legislativo kar Poder Judiciário ag tū pi Poder Executivo ag tū kaja kǎfān ge nī;

XIII – pi ken kȳ nȳj ke nī, ūn rānhrāj jā ān kysē kaja tóg ti kóm ū tá rānhrāj jā ān kysē kaja rike nī jé, vēnhkar mȳ rānhrāj fā kaja pi tȳ jag rike nȳtīj ke nī, mȳr ag rānhrāj fā tóg tȳ ū nȳtī serviço público ki;

XIV – ūn rānhrāj nȳtī kysē kaja tāgfyn ken kȳ ag tóg ti kysē kaja pē ān to nīkrén kȳ kri fón mū;

XV – ag nén ũ kar kaja kygjãm ge, kar ag rânhräj tóg tũ kej ken kỹ vênhkar mỹ rânhräj nỹtĩ ag cargos e empregos públicos ti, pi sĩ kej ke nĩ, vênhrá tag jagma XI e XIV kar arts. 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I;

XVI – pi ke nỹj mũ ãn pir tóg vênhkar mỹ rânhräj e kugmĩ ti, hã to ag cargos públicos ke tĩ, hãra ti rânhräj jã ãn tóg jag kutãn tũn kỹ tóg há nĩ, ag horários ki, tognỹm há han kỹ vênhrá tag jagma inciso XI:

a) professor tóg cargo régre kãgmĩ jé;

b) tỹ professor jãn kỹ kar técnico ki kãgmĩ ketũ mỹr científico ki;

c) profissionais de saúde tỹ rânhräj régre kãgmĩ sór kỹ privativos ketũ mỹr vênh e mỹ rânhräj sór kỹ;

XVII – vênh rânhräj e kugmĩg tũ nĩn jé tóg ken kỹ nỹj, funções ti kar autarquias mré hã, kar fundações ag, empresas públicas ag ke gé, sociedades de economia mista ag, tỹ nén ũ kar kygjãm fã ti, kar sociedades controladas ag ke gé, tag kar ti poder público jagma;

XVIII – ãn rânhräj nỹtĩ ag administração fazendária kãtã kar ag mré rânhräj fã ag tóg, ag rânhräj fã mĩ ag tóg, setores administrativos ũ ag kãfór nỹtĩ lei tag jagma;

XIX – lei pir tavĩ han kỹ tavĩ mỹ autarquia han sór kỹ, ti ki hã ken kỹ empresa pública ti, kar sociedade de economia mista ti kar fundação ti, ag jé lei han tĩ ti tỹ jagtãn jé, ěgno ki ke tag to ,ag hã ren kỹ kar hã tá rânhräj ke vin jé;

XX – hej kej ke ag tóg nỹtĩ legislativa ag, nén ũ to ãkrén kỹ ãn tãg han sór kỹ subsidiárias ti, jãmĩ kãtĩ mũ ãn tá rán kỹ nỹ ãn ki, entidades ag kar empresas privadas ag ke gé;

XXI – Ken k̃y tóg ñy m̃u legislação k̃aki, obras hynhan jé, ṽenh r̃ānr̃āj f̃ā ti, ñén ũ kyg̃jām jé kar alienações ti, tag to ag tóg processo de licitação pública han ge ñi, ti t̃y ti kar m̃y jag rike ñyn jé, ag ṽēnhrá k̃ākā tóg ñy ke ñi ag h̃ā ren k̃y kyg̃jām ge ti, ag h̃ā ren k̃y ñén ũ hynhan ge ti ṽēnhrá tag jagma, h̃āra tóg ken k̃y ñy ke ñi ag h̃ā ren k̃y ti kar han ge ti técnica kar econômica ti, pi obrigações tag jātā t̃ig ge ñy t̃i;

XXII – h̃ā ren k̃y j̃ēnkamo tar̃ir ke ag administrações tributárias ti, ěm̃ā mág t̃y União, ěm̃ā Estados, ěm̃ā pir Distrito Federal kar ěm̃ā k̃ēsir t̃y Municípios ag, ñén ũ hynhan ge Estado m̃y há ñy jé, ki r̃ānr̃āj ñy t̃i ag tóg t̃y servidores de carreiras específicas ñy t̃ij ke ñi, ag m̃y tóg recurso p̃ē t̃ij ag t̃y r̃ānr̃āj jé, kar ag tóg jag m̃y ñén ũ t̃y r̃ánrán k̃y ñy t̃i ān tugtój cadastros ti kar informações fiscais ti, lei kar convênio jagma.

§ 1º Nén ũ kar hynhan ān venven ge tóg ñi, programas ti, kar obras ti, r̃ānr̃āj ti, kar campanhas dos órgãos públicos ti, h̃āra tóg ñén ũ há tavī venven ge ñi, m̃y ge ken jé ketū m̃y r̃ m̃i m̃jāg gen jé ti kar m̃y, ṽēnh jyjy ũ pi k̃ā r̃án k̃y ñy ke ñi, kar ṽēnhk̃āgrá ũ pi k̃ā jāj ke ñi, ũ m̃y há han jé, kar P̃ā`i ũ m̃y ke gé, kar ṽēnhkar m̃y r̃ānr̃āj ñy t̃in m̃y ke gé.

§ 2º Ũn jātā ñén ũ han t̃i ān ti ṽēnhrá tag jagma incisos II e III, m̃y tóg t̃y kr̃y kej m̃u ti ñén ũ han t̃i ān ti, kar tóg kajām ge ñi P̃ā`i tóg jāmī jā ān ti, lei tag jagma.

§ 3º Lei tóg m̃y ge kej m̃u, ti kar tóg jagma m̃un jé, ṽēnhkar m̃y r̃ānr̃āj ñy t̃i ān ag administração pública k̃aki ketū m̃y r̃ jātā, jag kóm h̃ā ñyn jé:

I – ũ tóg serviços públicos to ṽij sór m̃u ti, ken k̃y tóg ñy m̃u, ag ki han m̃ān jé, to ag tóg serviços de atendimento ao usuário ke t̃i, kar togñym kamā han jé, k̃āmī kar tar m̃i, ag r̃ānr̃āj há han ja ven jé;

II – ùn vegvej sór mũ mỷ, ag rânhrāj kāmĩ nén ù kar ránrán ja ti, kar âmân jé, ùn tarĩr jé rânhrāj nỹtĩ ag nén ù hynhan ja ti, vênhrá tag jagma art. 5º, X e XXXIII;

III – Mỷ ge ken jé kar ùn tỳ tóg sór kỹ, vênhkar mỷ rânhrāj jã ân tóg rânhrāj kónăn tĩn kỹ, ketũ mỷr ti rânhrāj tỳ vênh mỷ há han tĩn kỹ.

§ 4º Ûn vênhkar mỷ rânhrāj kar tarĩr jã ân tóg nén ù vênhmỷ tỳ hân rike jan kỹ, ti nirejtu político kren ja tóg, kar ti rânhrāj jã ân ti, kar tóg ti tỳ nén ù kren kren mũ, ag tỳ ti nén ù vênhmỷ han ja ân kygjãm jé, lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ, hãra pi kaja nỹj mũ justĩa mỷ.

§ 5º Lei tỳ prỹg fĩj mũ gé, ù nén ù vênhmỷ han mũ ân tỳ kajãm jé, ùn tỳ servidor jã ti, ketũ mỷr servidor tũ ti ke gé.

§ 6º Û ag tỳ pessoas jurídicas nỹtĩ ag ti kar mỷ rânhrāj fã ag, ketũ mỷr nirejtu privado ag vênhmỷ rânhrāj fã ti, ùn ag mỷ rânhrāj nỹtĩ ag nén ù vênhmỷ tỳ hân ri ken kỹ tã tá ù mỷ, ân ag jagfy tóg kajãm ge nĩ, ag tỳ ke pãn kỹ, ketũ mỷr vég tũn kỹ, nén ù vênhmỷ tỳ hân ri ke ân ti.

§ 7º Lei tóg mỷ ken kỹ nỹj mũ hã ren kỹ han ge ti, kar ùn rânhrāj ke ti administração kãki kar tar tá, ti nén ù kar vegve kar kinhra nĩn jé.

§ 8º Ûn jãmĩ nỹtĩ ag mỷ tóg ken kỹ nỹj mũ, ag nén ù han ge ân ti, orçamentária ti kar financeira ân ki, órgãos ag kar entidades da administração ag, kãmĩ kar tar mĩ, ag tỳ téj kej sór kỹ, ag tóg contrato jagma rãn kỹ fĩj ke nỹtĩ, jag mré vãmén kỹ ag vĩ tỳ pir ke kỹ, hej ken kỹ administradores ag kar poder público mré, kỹ jãmĩ nỹtĩ kỹ rânhrāj nỹtĩ ân ag tóg, hã ren kỹ nén ù hynhan gen vin mũ, hãra lei tóg vej mũ hã ren kỹ han ge ti:

I – ag contrato mỷ prỹg fĩj ja ti;

II – hã ren kỹ hynhan, kar tognỹm ti hã ren kỹ hynhan ja ti, kar nirejtu ti, kar jãmĩ nỹtĩ ag ki hã han jé;

III – rānrhāj mũ ag mỹ kygjām jé.

§ 9º Ken kỹ tóg nỹ inciso XI jagma, ũn tỹ empresa público ag, kar sociedades de economia mista ag, kar ag ũn tãg hynhár ti, jěnkamo tỹ ag mỹ kâtĩg kỹ, União ag ki, kar Estados ag ki, kar Distrito Federal ag ki, ketũ mỹr Municípios ag, tỹ nén ũ kar kygjām jé kar rānrhāj nỹtĩn mỹ ke gé.

§ 10. Pi ke nỹj ke nĩ ũ tỹ rānrhāj kỹ ti kófa to kysě măn ti, art. 40, kar arts. 42 e 142 tag jagma, ti rānrhāj jăn kỹ, cargo ki, ketũ mỹr emprego, kar função pública kâki, hãra Constituição jagma tóg há nĩ ũn pir tóg rānrhāj régre jăn jé, hăně cargos eletivos ti kar cargos em comissão ti, kỹ tóg ken kỹ nỹj lei kâki, ti jyjy japrâr jé ti rānrhāj jé, ketũ mỹr ti kutām jé rānrhāj ki.

§ 11. Pi nĩkrén mũ, jěnkamo măn tóg kăfăn tũ nĩn jé ke tóg tĩ vênhrá tag ti inciso XI do caput artigo tag kâki, ti nén ũ to jănkamy gỹjũ ke jan kỹ indenizatório ke tĩ, lei ordinária tavĩ jagma, ag hej ken kỹ Congresso Nacional tá, tỹ ěmă mág tag ki ke nĩn kỹ, ken kỹ tóg nỹj ag kar mỹ Poderes kar órgăos constitucionalmente autônomos ag mỹ.

§ 12. Ken kỹ tóg nỹ, inciso XI do caput jagma, ag hã tỹ han sór kỹ han mũ, ěmă tỹ Estados ag kar ěmă pir tỹ Distrito Federal ti, ag lei ũ han sór kỹ ag Constituições kâki Lei Orgânica ti, pir nĩn jé ti kaja ti, nén ũ kaja kygjām ge ti Desembargadores ag mỹ Tribunal de Justiça tá rānrhāj nỹtĩ ag, pi kăfăn ge nĩ noventa inteiros e vinte e cinco centésimos por cento ki, ag nén ũ kaja kygjām ge ti Ministros do Supremo Tribunal Federal ag mỹ, hãra pi hã rike nỹj mũ rán kỹ nỹ tag ki, nén ũ kaja kygjām ge ti, Pă'i tỹ Deputados Estaduais ag kar Distritais kar Pă'i tỹ Vereadores ag mỹ.

§ 13. Ũn rānrhāj jă ân ti servidor público ke tĩ, ag rānrhāj ũ tá ti fãg sór kỹ tóg há nĩ, hãra tóg ti rānrhāj vén ja rike nỹj ke nĩ, ti mỹ kufyg tũ nĩn jé, kar ti krĩ kufyg tũ nĩn jé gé, ân ki ti kanhrăn ja tóg mỹ ke nỹj ke nĩ, ti rānrhāj ke tag mỹ, hãra ti kysě kaja tóg ti rānrhāj vén ja ân kaja hã rike nỹj ke nĩ.

§ 14. Ti rānhrāj k̃y kăfān ja ān to jēnkamo măn ge ti kygjām t̃i ki, ti rānhrāj ja cargo ki, vēnhkar m̃y rānhrāj ja função pública ti, ketū m̃y Regime Geral de Previdência Social ti, tū kej ja tóg ti kygjām jă ān ti tempo de contribuição ke t̃i.

§ 15. Pi ke ñy m̃, ũn e m̃y rānhrāj jă servidores públicos ag, ki kăfān ja ān kysē kaja t̃y ti kră m̃y ñm jé ti ter kar, ketū m̃y pensão ti, ken k̃y tóg ñy vēnhrá tag jagma, §§ 14 a 16 do art. 40 ketū m̃y tóg tóg lei jagma ken k̃y ñy ke ñi.

§ 16 Órgãos ag kar entidades da administração pública ag, ti pir m̃y ketū m̃y jagmré, han ge ag tóg ñy t̃i vēnhkar m̃y nén ũ hynhár ān togñm jé, ti kar m̃y tugtó kar venven jé, ti nén ũ hynhan ja ān t̃y ki hă kej ja ti, lei jagma.

Art. 38. Ũn vēnhkar m̃y rānhrāj jă ān ti servidor público ke t̃i, ag ũn tăg hynhan ja ti vēnh jām̃i vin jé, ag tar̃ir ñy t̃i ki, jagma m̃n jé kām̃j ke ti:

I – rānhrāj k̃y tar̃ir jă ān ti eletivo federal ki, estadual kar distrital ki, tătá ag tóg ti făg m̃u ti rānhrāj ki;

II – t̃y Pă`i t̃y Prefeito jān k̃y, tă tá ag tóg ti făg m̃u ti rānhrāj ki, kar ag tóg vej m̃u ag ti kysē kaja kajām ñy t̃i ke ti, ti m̃y;

III – Pă`i t̃y Vereador m̃y, ti rānhrāj kutān tūn k̃y emprego ketū m̃y função ki, ti kysē kaja măg jă ja tóg m̃u, hăra ti rānhrāj tóg jag kutān gen k̃y, ān ki tóg inciso tóg kăt̃ig vén m̃u ān jagma t̃ig m̃u;

IV – ũ nén ũ ki rānhrāj jă ān t̃y tă tá ti făg k̃y, ti pr̃yg kăki rānhrāj ja ān tóg ñikrén k̃y ñy m̃u, ag ti m̃y kajām jé, hăra pi ke ñy ti promoção jé;

V – Hă re m̃u ũ tóg vēsóki previdência social kajām t̃in k̃y, gera ti jyjy tóg regime jagma ñy m̃u, ti ěmă tă ñi ān kăki.

SEÇÃO II

DOS SERVIDORES PÚBLICOS

Art. 39. Êmã mág tỹ União ti, kar êmã tỹ Estados ag, kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti kar êmã kēsir tỹ Municípios ag hã mỹ tóg nỹj mũ ag han jé, regime jurídico pir ti, kar rãnrhāj nỹtĩ ag jo to ãkrén jé, vênhkar mỹ rãnrhāj nỹtĩ ag, kar ag ù tãg hynhan ja kãki rãnrhāj nỹtĩ ag ke gé autarquias kar fundações públicas ke tĩ.

§1º Nén ù ta, ti kurã kófãn kỹ vỹ, ti ta ke măn jé kajãm ke nĩ, tag ag ve ka:

I – ã né ù ki rãnrhāj jã ãn ki, ã tỹ jagfy nén ù tỹ hã riken kỹ , to vēmén;

II – Ne han ge ã tỹ ken jé;

III – Nén kã jã ãn ki hãren ka han ge.

TÍTULO IV

DA ORGANIZAÇÃO DOS PODERES

CAPÍTULO I

DO PODER LEGISLATIVO

SEÇÃO I

DO CONGRESSO NACIONAL

Art. 44. Congresso Nacional hã vỹ Poder Legislativo ki han ge ãn, hynhan ti. Deputados ag Câmara ki ke, kar Senado Federal ki ke vỹ nỹtĩ. Tag tỹvĩn ki vỹ rân kỹ nĩ. Tag ag kar vỹ prỹg tỹ venhkãgra han ti.

Art. 45 Deputados ag Câmara jé, ti kar tỹ vota kej mũ, ãn nón ag ù fãg ti ser, êmã tỹ Estado kar mũ, fyr mũ nỹtĩ ên mũ, kar Distrito Federal ty.

§ 1º Han ge ãn hã vỹ tój mũ Deputado tỹ hãre tỹ êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal ju jêj ke ti, prỹg pir tỹ vota kej ki ju nỹ ãn ki ag tỹ ù tỹ hãre tỹ êmã mũ nỹtĩ ên nón ve kỹ toj mũ, Deputado tỹ jagnã kãfór tũ nĩ jê, ù tỹ pẽnkar kri ù tẽgtũ, ketũn mỹr ù tỹ setenta kãfór.

§ 2º Êmã kar mũ nỹtĩ vỹ Deputado tỹ venhkãgra fãgfãg kej mũ.

Art. 46. Senado Federal ki ke ag vỹ tỹ êmã tỹ Estados kar Distrito Federal ju nỹtĩ ag nĩ, jo vêmén ke ag vê, ù tỹ ser ag vota ke kỹ ù ag kãfãn mũ ãn vỹ kãjãj.

§ 1º Êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal ag vỹ Senador tẽgtũ fãg mũ, kỹ ag vỹ ser prỹg tỹ pẽnkar kri ùn pir ki, ki nỹtĩ mũ.

§ 2º Êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal mũ ag jo jã kuprẽg jé ãn ag, tỹ ag prỹg tỹ venhkãgra kar mũ tỹ tẽg ke mãn ti. Ag vota ken kỹ ag vỹ ver senador pir kuprẽg vén, kar ag vỹ ẽgno tỹ ùn rẽgre kuprẽg, ãn ge nỹtĩ jé ag vỹ ser.

§ 3º Senador mré ùn rẽgre vỹ jẽj, nén ù tỹ hãn ri ken kỹ ti jã jé kãjãg jé.

Art. 47. Hãremũn Cosntituição ki han ge ãn tỹ, tỹ ùn kỹ, ti tỹ ag jykre ki hã ke tũn kỹ, ùn mág ki ke kar vỹ ser vota kej mũ, ti tỹ ser ag nũkrén mỹr ùn e tỹ há tỹ nĩ ken kỹ, ag nén ù to vãmén nỹtĩ ãn vỹ ser ken kỹ nỹj mũ.

SEÇÃO II

DAS ATRIBUIÇÕES DO CONGRESSO NACIONAL

Art. 48. Congresso Nacional hã vỹ gen kỹ tỹ nỹj kej mũ, êmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente tỹ, há tỹ nĩ ken kỹ. Hãra tag pi tỹ art. 49, 51 kar 52 mỹ ke nĩ, mỹr pã'i mág tỹ han ke pẽ vẽ, tag ki nỹtĩ tag ti:

I – Jẽnkamũ tarĩr, ag vin han fã tỹ hãra mũ nỹtĩ ãn;

II – Pã'i mág tỹ prỹg ù jé ne han ke ãn nón ve jé, jẽnkamũ tỹ ne han ke, prỹg kar hãre tỹ tũ kej ke, hãre kunũj ke, ti hãre ki ù mỹ ke ãn, kar ser jẽnkamũ tẽg hynhan ke;

III – Ti hã nỹ Pã'i tỹ hãre tỹ tỹrĩr ki ãn nón vej mũ;

IV – Êmã mág ki Pã'i mág tỹ nén ù há hynhan ke ã nón vej jé;

V – Êmã mág ti rá tỹ hã mũ tũg kỹ nĩ ãn, kynhmỹ, goj mág kãmĩ, kar nén ù há tỹ União tũ ãn ti;

VI – Êmã tỹ Estado kar fyr mĩ, ti rá tỹ hã mĩ tĩ ăn ve jé, ti tỹ, kuju ki kym há ăn, ketũn mỹr ẽmã ỹ mré rân măn ke, ketũn mỹr ti jagtã sĩ. Hãra tag han jé ag vĩ ver ẽmã ăn tỹ Assembleia Legislativa tỹ ne tó ăn mã vén ke nỹtĩ; Hãra tag han jé ag vĩ ver ẽmã ăn tỹ Assembleia Legislativa tỹ ne tó ăn mã vén ke nỹtĩ;

VII – Pã'i mág tỹ Governo Federal ti jo ỉn mág tỹ hã ty jěj tĩg sĩ han ke ăn ve jé;

VIII – Ỗ tỹ pã'i mág mỹ, nén ỹ vẽnhmỹ há jé ăn mỹ vẽnhpătỹfan, ti tỹ ser kajăm tũ nĩ jé;

XI – Ministérios kar Governo kăki nén ỹ nỹtĩ ăn tẽg hynhan ke, ketũn mỹr ag kă'ũ tỹ tũ ke;

Art. 49. Congresso Nacional tỹ han ke pẽ vễ:

I – Êmã mág ỹ ag mré nén ỹ han ke ăn ve jé, ti tỹ ẽg ẽmã ki nén ỹ tỹ tũ kej ke tũ ăn kar nén ỹ há han kej ke ăn;

II – Êmã mág ki ẽg pã'i mág tỹ Presidente tỹ ẽmã mág ỹ mré ráráj ke, ketũn mỹr ag mré há kej ke, to vẻmẻn jé. Kar ẽmã mág ỹ mĩ pã'i ag kăgem jé, hãra ti tỹ ser han ge kănĩn kỹ ag vĩ văsóki kăgenh mũ;

III – Pã'i mág tỹ Presidente kar ti mré ke tỹ ẽmã mág ỹ ra mũ han ke, hãra ag tỹ ty kurẽ tỹ 15 kăfôr han ke nỹtĩg kỹ;

IV – Pã'i mág tỹ Presidente tỹ nén ỹ tag han sór kỹ ti mỹ hej kej mũ, ketũn mỹr tỹ, tỹ tũ kej: Nén ỹ tỹ kijẻn hănrikej fã tag, nén ỹ tỹ ẽmã tỹ Estado mĩ kej fã kar hăremũn, ẽmã ỹ tỹ ẽg ẽmã mré ráráj sór kỹ;

V – Nén ỹ tỹ han ge kănĩ tũ ăn, ketũn mỹr kăfăn kỹ rân kỹ nĩ ăn, tỹ tũ ke jé tóg;

VI – Ti t̃y ver hā ty ñj ke ũ ve jé tóg, nén ũ t̃y ti ñi jé ki hānriken k̃y;

IX – Pr̃yḡ kirā kar m̃i ṽy pā'i mág t̃y Presidente t̃y ne han jé ān tugñyḡ, kar ṽy nén ũ t̃y ránrán k̃y ñyṭi ān t̃y ki hā ke ān vej;

X – Pā'i mág ag ne han ān tugñyḡ k̃an ke ti ñi, ĩn mág k̃āki ag kar Poder executivo Ki ke ag, kar ki rānhrāj ñyṭi kar ti;

XI – Vēsārī ke ti ñi, Poder ũ ag t̃y ti jā ty nén ũ han t̃u ñin jé;

XII – Tag hā ṽy t̃y ěḡ t̃y māj fā kar Vēnhven fā t̃y ke ñyṭi han han. Tugñyḡ kar ṽy ti t̃y han ge m̃i hā ken k̃y tovāj, ket̃un m̃yṛ t̃y ag m̃y kym m̃u gé;

XIII – Tag hā ṽy Tribunal ki União ti Contas ki ñyṭij ke kuprēḡ m̃u, ministro t̃y 9 ān ki ṽy ũ t̃y 6 ke kuprēḡ m̃u;

XIV – Tag hā ṽy energia nuclear ke m̃u ān to vēnhrá t̃y há ñi vej m̃u, Poder Executivo t̃y han jé kar;

XV – Tag hā ṽy ti kar japrēnprēr m̃u, ag t̃y ěmā ág m̃y nén ũ han ke ān to vēmén jé, k̃y ti kar ṽy ser vota kej m̃u, ag t̃y Congresso t̃y ke jé ān tovānh jé, ket̃un m̃yṛ kym jé;

XVI – Tag hā ṽy ũ t̃y Kanhgág ga k̃āki nén ũ han ke ān tugñyḡ, nén ũ há kar génh ān, goj k̃āmī nén ũ han ke ān, kar jēnkam̃u ne nón m̃u ěn ti;

XVII – Tag hā ṽy pā'i mág t̃y ga t̃y ũ m̃y fi sór k̃y, ket̃un m̃yṛ ũ t̃y ũ m̃y ti kaja han sór k̃y, vej ke ñi, hāra ga tag t̃y 2.500 hectares k̃āfór ñyn k̃y;

XVIII – Tag hā ṽy nén ũ jagy t̃y ke k̃y ěmā mág calamidade pública han m̃u, hāra t̃y arts. 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F e 167-G ki ke k̃y ñin k̃y.

Art. 50. Deputado ag Câmara ki ke kar Senado Federal, ketũn m̃ỹr ag mré ke ù Presidente mré vēmén fã, ketũn m̃ỹr Imposto ki Comitê Gestor ag Presidente, nén ù há kar rãnrãj fã ki ke, ag t̃y nén ù to vēmén jé, tag ag kã'ũ t̃y, inh pi ân tugñn t̃i ge ñi ketũn k̃y ṽy ser kajām ke ñi.

§ 1º Estado ki Ministros ag ṽy ag t̃y Senado, Deputado ag Câmara ketũn m̃ỹr ty rãnrãj ñỹt̃i ù ra nén ù to vēmén t̃ig sór k̃y t̃ig m̃ũ, hãra t̃y, ty ke ag m̃y ti ne tugñg t̃ig ge ân tó vén ke ñi.

§ 2º Deputados ag Câmara ki jo jê, ketũn m̃ỹr Senado Federal ki ke ṽy Estado ki Ministros m̃ỹ, ketũn m̃ỹr vênhrá tag kãkã ken k̃y ñi ki ñỹt̃i ù, ag m̃y rán k̃y jênêj m̃ũ, rán k̃y ñi tũ ra, ù t̃y han t̃i ân ti, - K̃y ân ṽy ser kurê t̃y trinta ki ge vã, kej ke ñi.

SEÇÃO III

DEPUTADOS AG CÂMARA TO KE

Art. 51. Deputados ag Câmara ki ke ag t̃yṽn m̃y ke vê:

I – Tag hã ṽy pã'i mág t̃y Presidente, kar ti vice, kar Estado Ministro ag to vêmer ân t̃y hãrej ke, vej m̃ũ, ag t̃y kajām ke ân ti. Hãra Deputado t̃y 513 ân ki ù t̃y 342 ag ṽy gen k̃y t̃y ñỹj kej m̃ũ;

II – Êmã mág ki pã'i mág t̃y Presidente t̃y ti conta t̃y Congresso Nacional m̃y kurê t̃y 60 kãki jênê tũn k̃y, tag hã ṽy ser, inh hã nón vej m̃ũ, ag t̃y ag vênhmãn ki tóg kar; **III** – Tag hã ṽy vãsóki ag ñỹt̃i ân ty han gé ân h̃ynhan m̃ũ.

V – Tag hã ṽy ù t̃y ne t̃y êmã mág ki Juvên fã ki ñỹt̃ij ki ân ku-prêg ke ñi, art. 89, VII ki t̃y ken k̃y ñi.

SEÇÃO IV

SENADO FEDERAL TO KE

Art. 52. Senado Federal ki ke ag tỹvĩn mỹ ke vễ:

I – Tag hã vỹ pã'i mág tỹ Presidente kar ti vice tỹ nén ù kórég han kỹ nón vej mũ, kar Estado Ministro ag, kar goj kãmĩ pã'i ag, ga kri pã'i ag, kar kynhmỹ pã'i ag ke ge;

II – Tag hãvỹ Supremo Tribunal Federal ki Ministro, kar ẽmã mág ki Justiça ki Juvẽn fã, kar ẽmã mág ki Ministério Público ki Juvẽn fã, ẽg ẽmã mág ki pã'i tỹ nén ù tỹ hãnrike mũ ần nón vej fã, kar União ki ti kar jagfy vỹ fã, tỹ nén ù kórég han kỹ nón vej mũ;

III – Tag hã vỹ , há tỹ nĩ ke vén ke nĩ, ag tỹ voto ki ùn kuprẽg jé tag ag:

a) Juiz kar Tribunaís ki Ministros ag, vẽnhrá tag kākā ken kỹ nĩ tag nón;

b) Ễmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente hã vỹ Tribunal ty Ễmã mág Contas ki Ministro jyjy tój;

c) Ễmã mág kãmĩ ẽmã kēsir Governador;

d) Pã'i tỹ Presidente kar jẽnkamũ jo jẽ ag mág;

e) Ễg ẽmã mág ki pã'i tỹ hãnrike mũ nón vej fã;

f) Û tỹ nẻnũ ù han ke, hynhan ge ần tỹ ken kỹ;

IV – Vota ke jé ag tóg mũ, ag tỹ ù ta ne fãg ke ần ti vatenh ty, ù tỹ ser ẽmã mág ù mĩ ẽg ẽmã mág jagfy vẻmẻn ke ần ti;

V – Ễmã mág ki ẽmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Fe-

deral, fyr mĩ kar unicípios ag pãi tỹ hãremũn êmã mág ù mĩ jẽnkamũ mãn sĩ han sór kỹ, tóg ag mỹ vej mũ;

VI – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar municípios ag pã'i mỹ tóg, - Havé tag tỹvũn ty krỹg ke ã nĩ, pã'i mág tỹ Presidente tỹ ke vê! kej jẽnkamũ to;

VII – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar municípios ag pã'i tỹ hãremũn êmã mág ù mĩ jẽnkamũ mãn sĩ han sór kỹ, tóg ag mỹ vej mũ, ag hãre tuvỹj ke ãn ti;

VIII – êmã mág ki hãrej ke, ãn hynhan jé tóg, hãremũn êg êmã kãki ketũn mỹr êmã mág ù ty ke tỹ jẽnkamũ mãn sĩ han jé tỹ kajãm ke to;

IX – êmã mág ki hãrej ke, ãn hynhan jé tóg, hãremũn êg êmã kãki, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag tỹ hãre kajãm ke ãn ti, dívida mobiliária kãki;

X – Supremo Tribunal Federal tỹ han ge ù han mỹr, tỹ vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ tũn kỹ, ãn ki tóg tỹ tũ kej mũ;

XI – Senador ag mré tỹ êg êmã mág ki pã'i tỹ hãnrike mũ nón vej fã, ãn ti kunũj mũ ti vatenh ty, ti tỹ ti rãnhřaj kãn ke ty krỹg tũ ke;

XII – Vãsóki tỹ ti nĩ jé ki han ge ãn hynhan;

XIII – Ti rãnhřaj fã ki tỹrĩr ke, ne han ke ãn, nén ù jagy tỹ ke tũ nĩ jé, ùn rãnhřaj nỹtĩ ãn mỹ hãre kajãm ke ãn, han ge kãki ke nĩ ãn nón.

XIV – Û tỹ êmã mág ki Juvẽn fã kãjãj ke ù ag kuprêgprêg jé tóg, ag tỹ ser to vota ke jé, art. 89, VI ki ken kỹ nĩ ãn nón;

XV – Kãnhmar tỹ vэг kej mũ, êmã mág kãki, êmã kēsir tỹ

Estado, Distrito Federal kar Município ag tỹ ag jēnkamũ jākrunh
jé tỹ ne han jé ăn ti. Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Nén ù tỹ I kar II ki ke kỹ nỹtĩ ăn ti,
Supremo Tribunal Federal ag pã'i tỹ Presidente hã tỹ mré kej mũ.
Nén ù vēnhmỹ han jé ăn tỹ hãrej ke ve jé senador tỹ 81 ki ù tỹ 54
ke vỹ vota kej mũ, ti kunũj jé. Ti tỹ ser kajām ke tu vēmém kar pi
rãnrhāj măn, prỹg tỹ pēnkar kri ùn tēgtũ ki pi nén ù mĩ rãnrhāj ke nĩ.

SEÇÃO V

DOS DEPUTADOS E DOS SENADORES

Art. 53. Deputado kar Senador ag pi nén ù jagy tũgnũn ag rãnrhāj kren
ki nỹtĩ, .ag nén ù tó, ketũn mỹr , ù mré nén ù to vēmén kar vota kej jé tugnũn.

§ 1º Deputado kar Senador ag tỹ ag rãnrhāj ke tu vēnhrá mág măn kar
Supremo Tribunal Federal hãvỹ ag nén ù vēnhmỹ han ăn nón vej mũ.

§ 2º Ag tỹ ag rãnrhāj ke to vēnhrá mág măn kar, ù pi ag nĩgfěj ke nĩ.
Hãremũn ù tỹ ag nén ù jagy han jē ăn ve kỹ hã, ti hãren kỹ kajām ke
tũn kỹ, ăn ki hã ag vỹ ser ti nĩfěj mũ. Hãra nén ù tag tỹ hãnrĩke kỹ,
pã'i ag vỹ kurē pĩr ki Ĩn mág ra rán kỹ jēnēj ke nỹtĩ, ăn ki ag vỹ ser
to vota kej, ag tỹ ti tỹ hãrej ke ăn ve jé.

§ 3º Supremo Tribunal Federal tỹ ser ag rãnrhāj ke to vēnhrá mág
măn mỹr ag ù to vĩ mũ ăn, mẽ kỹ, vỹ ser Ĩn mág ki ke ag mỹ tój ke
nĩ, partido político ù ke ag tỹ ser, -Mũnỹ to mã măn sĩ han jé! Ke
kãn kỹ, ne pi ser hãrej, ne tỹ ti ki hãrej ke ăn kurē ty krỹg to mẽ to.

§ 4º Mesa Diretora tỹ ser ù to vēmer ăn, tỹ tũ kej ke pi kurē tỹ
45 kãran ke nĩ.

§ 5º Û to vēmer ăn tỹ krỹ ken kỹ, ti tỹ nén ù jagy han jé ăn to, ù pi
ne han mũ, ti rãnrhāj ke kurē ty kỹg tũ ki.

§ 6º Û pi ti tỳ Deputado kar Senador mỷ: - ne nỹ hãre ke? ke jé há nỹ, ti tỳ ver ti rânhrāj mỷ ke tĩ ra.

§ 7º Ĩn mág kâki ke hã vỹ Deputado kar Senador ag tỳ pã'i tỳ rárāj fã ag mỷ mỷ ke han, g tỳ ver tỳ ki si jé ra.

§ 8º Nén ù jagy tỳ ẽg ẽmã mág ki ke mỷr, hãremũn ag rárá kân kỹ, Deputado kar Senador ag ki ne pi hãrej mũ. Hãra ag kã'ũ tỳ Congresso jã ty nén ù vẽnhmỹ han jén kỹ, ù pi ser ti jagfy vỹ mũ gé, ãn ki ag vỹ ser to vota kej mũ, ti.

Art. 54. Deputado kar Senador ag pi tag han ke nỹtĩ:

I – Rânhrāj ke to vẽnhrá mág măn kar:

a) Tag ag mỷ rânhrāj sór ke tũ: pã'i tỳ Governo tỳ vin jé ãn, ù tỳ jẽnkamũ mỷ ke mũ, pã'i tỳ Governo tỳ ti pir mỷ ù mỷ rânhrāj fã – Hãra han ge ãn tỳ, tỳ ti kar mỷ ke nũn kỹ, tỳ ag kã'ũ tỳ han jé há nỹ;

b) Vẽn rânhrāj tỳ ù han ke tũ, ti tỳ ver kar ki kutẽ há ra, kynhmỹ rân kỹ nĩ ãn ki nỹtĩ ag kã'ũ ki;

II – Rânhrāj ken kỹ:

a) Û tỳ pã'i tỳ Governo mỷ rânhrāj nỹtĩ ãn ag kã'ũ mỷ rânhrāj fã nũn kỹ, kar pi ty rânhrāj kỹ ti kysẽ ty jun kỹ ti kaja măn ke nĩ gé;

b) Vẽn rânhrāj tỳ ki kutěj fã há kãjāj ke tũ, inciso I, “a” ki rân kỹ nĩ ãn;

c) Vẽnhrá tỳ inciso I, “a” ki nỹtĩ ãn ag mỷ nén ù han sór ke tũ;

d) Ti tỳ nén jé ag vota ke mũ kã ty krỹg jé ãn tĩn han jé tóg.

Art. 55. Deputado kar Senador ag vȳ ag rānhrāj kren, ag tȳ tag han kȳ:

I – Ũ tȳ vėnhrá tȳ rán kȳ nĩ ân ki hā han tũn kȳ;

II – Ũ tȳ ti mré ke ag kã'ũ mré jagnā to jũ kȳ, ketũn mȳr nén ũ jagy han kȳ;

III – Ũ tȳ prȳg ân kākī ag vėnhmān kren kamā. Hāra ti tȳ nén ũ han ke ũ tugnĩn tĩ tũn kȳ pi hāre nĩ, ti tȳ hāremũn kuvar há ra nén ũ nón tũn kȳ;

IV – Ũ tȳ política kākī nén ũ jagy tugnĩn nén ũ han ke ân kren-kren kãn kȳ;

V – Justiça Eleitoral tȳ, tag pi ki rāj ken kȳ, nén ũ tȳ vėnhrá tag kākā ken kȳ nĩ, katu tē nĩn kȳ;

VI – Ũ tȳ nén ũ jagy han jé ân to , hārenkȳ vėnhpātyfõn ke tũn kȳ.

§ 1º - Pi há nĩ ũ tȳ, ti tȳ pã'i mág ag mré ke hā ve kȳ, nén ũ kãfān kȳ han ân ti, kar ân ki nén ũ kri mãn mág sór ân ti, Ěmā mág ki Congresso jā ty.

§ 2º Ũ tȳ incisos I, II, kar VI ki nȳtĩ ân han kȳ, vȳ ser ti rānhrāj tȳ prȳg ty jun tũ ki kren, deputado ag Câmara ketũn mȳr Senado Federal hā vȳ ser, Mesa jo nȳtĩ ân, ketũn mȳr partido político ag tȳ tó māj. Hāra ũ tȳ tag han jé vȳ, inh pi tag han kȳ nĩ kej mũ, ag ti tȳ hārej ke tó tũ ki.

§ 3º Ũ tȳ incisos III kar V ki nȳtĩ ân han kȳ, vȳ ser ti rānhrāj tȳ prȳg tá jun tũ ki kren. Ěn mág ki Mesa jo jā, ketũn mȳr ũ tȳ Congresso kākī partido político ũ jo jā ân hā vȳ ti kunũj mũ, ũ tȳ ti mȳ ta gé ke tũ ra.

§ 4º Ũ tȳ ti rānhrāj prȳg fĩnrām tũ ki kutā sór kȳ, ti tȳ vėmer kakā nĩ kȳ kutē sór kȳ, pi jérĩn mȳ kãnħmar ki kroj, Ti tȳ vāsóki kutē mȳr tȳ jérĩn mȳ kajām mũ. §§ 2º e 3º ki vȳ ken kȳ nĩ, ne tȳ hārej ke ti.

Art. 56. Deputado kar Senador pi ti rânhrăj ke tỹ ti prỹg ty jun tũ ke kutěj:

I – Ũ tỹ vênhrăj tag kã jăn kỹ, Estado Ministro, pã'i tỹ Governador, Estado Secretário, kar Distrito Federal kar êmă kêsir mĩ, Capital ti Prefeitura ty ke, kar ũ tỹ kuvar há mĩ nén ũ nón tĩg fã, tag ag kar pi rânhrăj ũ mré kej mũ ver, ti tỹ han ke ân prỹg ty jun tũ ki;

II - Ũ tỹ ti kaga ketũn mỹr nén ũ ũ tugnĩg ver krỹ ken kỹ, pi ti rânhrăj kren. Ti krỹ jé tag tỹ kurê tỹ 120 kăfôr tũ nũn kỹ.

§ 1º Ũ tỹ ũ japrêr jé ag tóg, ũ rânhrăj fã tỹ kuprên kỹ, Vênhră tag ki ke ũ, ketũn mỹr ũ tỹ ver krỹ ke sĩ han jé tỹ kurê tỹ 120 ke kăfôr kỹ.

§ 2º Ti tỹ vênhrăj ân ki kuprên ra, ũ tỹ kăjă tũn kỹ, êg vỹ ser vota kej, êg tỹ ũ făg jé, hăra ta ge jé kysê tỹ 15 ke tỹ ver jy nỹj ke nĩ.

§ 3º Deputado kar Senador ag tỹ Inciso I ki ken kỹ nĩ han kỹ, vỹ ti hăre to rânhrăj ke kaja to vêmén mũ.

SEÇÃO VI

VÊNHMĂN

Art. 57. Êmă mág ki Congresso ki ke ag vỹ prỹg kar mĩ vênhmăn mũ, Êmă tỹ Capital Federal ty, fevereiro kã kurê tỹ 2 hã ki tỹ julho kã kũrê tỹ 17 ty jun mũ, kar agosto kã kurê tỹ 1º hã ki tỹ dezembro kã kurê tỹ 22 ty jun ke nĩ.

§ 1º Vênhmăn tag kurê ty krỹg mỹr, kurê há ki kutê nĩ tũn kỹ, ag vỹ kurê ũ jé tuvănhră ke nỹtĩ.

§ 2º Congresso ki ke ag pi, han ge ki jênkamũ to vêmén vén mã kã kỹkrỹ kej ke nỹtĩ.

§ 3° Nén ù tỹ Vẽnhrá tag kākā ken kỹ nỹtĩ tag krĩg mỹ Deputado ag Câmara kar Senado Federal ki ke vỹ vẽnhmãn mũ, ag tag to vẽnén jé:

I – Ag tỹ ser prỹg ty jun kỹ Congresso tỹ rãnrãj ke róm ke;

II – Han ge ăn to vẽnén jé, ti tỹ ỉn rẽgre mỹ há nĩ jé;

III – Pã'i mág tỹ Presidente kar ti vice ag tỹ, ag vẽnhrá mág mãn jé ser, ag tỹ rãnrãj jé kar;

IV – Pã'i mág tỹ Presidente ti tỹ han ge to pi há nĩ ke ăn, ag tỹ ser kar kutẽn jé, tỹ tũ ke ki.

§ 4° Ỉn mág ki ke kar vỹ ser vẽnhmãn mũ fevereiro ti kurẽ tỹ 1° kã, ag tỹ ù tỹ ne han ke ăn vin jé, ag kar vỹ prỹg rẽgre ki rãnrãj ke nỹtĩ. Û pi ti han jé ăn hã ki rãnrãj mãn ke nĩ.

§ 5° Êmã mág ki Congresso ag Mesa ki Senado Federal ag pã'i tỹ Presidente hã nỹ jãj. Vẽn rãnrãj ù vỹ ser Deputado ag Câmara ki ke kar Senado Federal ki mỹ nỹtĩj.

§ 6° Êmã mág ki Congresso japrẽr jé ag tóg mũ, ti tỹ kurẽ ăn kã rãnrãj jẽ tũ ra, ti tỹ tag han jé:

I – Senado Federal ki pã'i tỹ Presidente vỹ êmã mág ki Congresso tag han jé japrẽr:

Nén ù jagy tỹ êg êmã mág kri kótĩg sór nũn kỹ, nén ù jagy tỹ êg êmã kēsir kri kótĩg sór nũn kỹ, Estados kar Municípios ag, ù tỹ êg êmã mág mrẽ ráráj sór tó kỹ, Pã'i mág tỹ Presidente kar ti Vice tỹ ser ti venhrá mág ăn mãn kỹ, ti rãnrãj jé;

II – Nén ù jagy tỹ kã nỹn kỹ , ti tỹ êmã mĩ nỹtĩ ăn tỹ hãnrike kãnãn hán kỹ, ăn ki tag ag vỹ Congresso japrẽr, Êg êmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente, Deputado ag Câmara ki pã'i tỹ

Presidente kar Senado Federal ki ke, ketũn mỹr Ĩn mág kãki rãnrãj nỹtĩ tỹ ken kỹ.

SEÇÃO VIII

HÃ REN KỸ HAN GE, HAN TO KE

SUBSEÇÃO I NÉN Û KAR TO KE

Art. 59. Han ge ăn jé ke vê:

I – Vẽnhrá tag kãkã ke nĩ ăn kãpãn rân mãn ke;

II – Han ge ăn to vẽnén mãn, ti kar tỹ kinhrãg jé;

III – Ĕg tỹ kurẽ kar mĩ han ge vigvej fã ăn to ke;

IV – Ĕmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ Han ge hynhan ăn Congresso mré;

V – Ĕmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ Han ge hynhan ăn, nén ã tỹ hãnrĩke kỹ;

VI – Congresso tỹ Han ge han ăn, Ĕmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ ke tũ ra;

VII – Câmara ki kar Seanado ag tỹ Han ge ăn to ke, ag rãnrãj fã kãki.

Tag tỹvũn ki vĩ rân kỹ nĩ. Han ge ăn to vẽnén mãn, ti kar tỹ kinhrãg jé. Vẽnhrá tag kãkã ken nĩ ăn vĩ hãrenkỹ rân mãn ke tój, hãra tỹ tũ ke mã kã, tỹ sĩ ke ki, ti kar tỹ kinhrãg jé.

SUBSEÇÃO II

DA EMENDA À CONSTITUIÇÃO

Art. 60. Vēnhrá tag kākā ken nī ān rán mǎn ken k̃y:

I – Deputado ag Câmara ki ũ t̃y 513 ki ũ t̃y 171 t̃y ken k̃y, kar Senado federal ki ũ t̃y 81 ki ũ t̃y 27 t̃y ken k̃y;

II – Ēmā mág ki pǎ'i t̃y Presidente t̃y ken k̃y;

III – Ēmā kēsir mī Estados ag Assembleias Legislativas ki ke ag ke gé , hāra ag e n̄t̃j ke nī, ti kuju kǎfór.

§ 1º Ũ pi Vēnhrá tag kākā ken nī ān rán mǎn, ěmā kēsir t̃y Estado mī nén ũ jagy t̃y ken k̃y, kar ěmā mág mī ũ t̃y ěg ěmā mré ráráj sór k̃y.

§ 2º Ēmā mág ki Īn mág kākī Congresso ki ag tóg to vēmén rēgrég, k̃y ser Deputado t̃y 513 ān ki ũ t̃y 308 t̃y há t̃y nī ken k̃y, kar ser Senado Federal ki ũ t̃y 81 ān ki ũ t̃y 49 t̃y há t̃y nī ken k̃y.

§ 3º Vēnhrá tag kākā ken nī ān rán mǎn ken k̃y, Deputado ag Câmara ki Mesa kar Senado Federal ki ke ag t̃y há t̃y nī ke kar, ag t̃y ser tugtój mū, ti vēnh nīkrén tēg mré.

§ 4º Vēnhrá tag kākā ke nī ān rán mǎn ken k̃y, ũ pi hej kej ti t̃y Han ũ t̃y tū ke kǎn sór k̃y:

I – Vēnhrá tag kākā ke nī ān ũ pi ěg ěmā mág to nén ũ rán mǎn, ti t̃y ũn sór k̃y;

II – Ti kar t̃y pǎ'i ũ kuprēg jé vota ke ān, tój ke tū, ũ kuprēg jé, ti kar t̃y pr̃y t̃y 16 kǎfór ān, Pǎ'i ũ kŭprēg t̃y pr̃y t̃y vēnhkǎgra ān;

III – Poder ki ke ān t̃y tū kej ke to;

IV – Ti kar t̃y jatun m̃y mū ěn to;

§ 5º Nén ù to vēmén jé ù tỹ ki kro tũn kỹ, ag pi prỹg ăn hã kãmĩ to vēmén măn sór ke nỹtĩ.

SUBSEÇÃO III

DAS LEIS

Art. 61. Han ge tỹ ke sór nỹ ke kar tỹ han pẽ nỹ ke vỹ, vỹ República tá Deputado ag nỹtĩj fã Kátá ke ag tỹ han ge nỹ mũ, Supreno Federal ke tũ nĩn kỹ Congresso Nacional tá ke ag, República ki Pã'ĩ mág tỹ Presidente, Supremo Tribunal Federal, Tribunal Kri ke ag, kar Procurador Geral da República ki kar ver vênh kar mré, to rân kỹ sa pẽ tag kã sa ki ãkrén kỹ.

§ 1º Tag ag hã vỹ tỹ República ki Pã'ĩ mág tỹ Presidente tỹ ti pir mỹ han ge to ke nỹtĩ:

I - Ki vin kar tỹ ùn sór nĩn kỹ, Forças armadas ag;

II - To han ge nỹ ke to:

a) rãnrhãj ken ag vin ge, jo nĩ kar tỹ má ki, vênh kar mỹ rãnrhãj ki nỹtĩj ge ag kar ùn e rãnrhãj ke ke tũ nĩn kỹ ag kajãm ge tỹ mág kej ke jé;

b) Jo nỹtĩj ke ag han ge kar êg to ke to ãkrén fã ag, kajãm ge tỹ kej ke kar ti kaja vigvej ke , vênh kar rãnrhãj mré vênh jo nỹtĩj fã ag êmã kar tag mĩ;

c) União kar êmã tag mĩ, ki vênh kar rãnrhãj nỹtĩ ag to ãkrén kỹ kã nỹ ke ti, rãnrhãj ke ag vigvej ke , ki nỹtĩg há han ge kar ag sin kỹ kajãm nỹ ke ti;

D) Ministério Público kar União ki Defensoria Pública ki, kar ver ki Ministério Público tỹ han kãn ke ki jo jykrén jé kar Emã mĩ defensoria Pública ti, Distrito Federal ki kar Êmã kar mĩ;

e) Pã'ĩ tỹ presidente tavĩn vỹ ti nén ù tãg han sór ka han há nỹj, kar ministérios kar órgão ag ne han ge, rân ke nĩ art. 84, VI, tag jagma;

f) Pã'i tỹ presidente tavĩn vỹ ti ta pã'i tỹ Forças Armadas ag nén han ge, ăn rán ka nĩm ke nĩ.

§ 2º Tỹ han nĩj ke pẽ vỹ Deputado ag Nỹtĩj fã tỹ han ke nỹtĩj mũ, projeto kar ag kar ag to rán ke han ge nĩj ke mũ gé, rán kỹ kã sa ja ki, ti sĩ hã ra, ù tỹ rán ge mré nĩkrén kri tĩ tỹ pir kã nỹ ra to vỹj ke ag, Emã tỹ pénkar mĩ pipin kỹ nỹti mĩ, nĩkrén mág kri tẽgtũ ag tỹ ki to tỹ ke jé voto ki kej fã ag.

Art. 62. Hẽ re ke mũn nén ù tỹ ki hã ke ra, ki ù han mãn ge tỹvĩn kỹ, República ki Pã'i mág tỹ Presidente vỹ nén ù to ãkrén tỹ mrẽnh kej mũ, to han ke rá ki ãkrén kỹ, ag tỹ Congresso Nacional mỹ to tỹ mrẽnh ken kar.

§ 1º Ti tỹ nén to akrén kỹ rán ja ag han tũg jé hã vỹ nỹtĩ:

I - Tag to ãkrén kỹ:

a) tag ki ke pẽ, mĩ tĩj fẽ, política kãki han ge há, político ag mré ke kar vota ke jé há;

b) nén ù kórég kar kri há kinhra nĩj ke, nén ù kórég kar ã tỹ to kinhra nĩj ke ;

c) Poder Judiciario kar Ministério Público ag nỹtĩ to kinhra nĩj ke , ã rãnrãj ke kar ù tỹ ki nỹtĩ ag tỹ jagnẽ mré ke kinhra ăn ki;

d) prỹg e kãmĩ nén hyn han ge to ãkrén ke , nén ù kaja to rán kỹ nỹtĩ ki kinhra kar nén ù tỹ kej ke nĩj ke pãte ke mré, han e to vãmẽ pẽ to ãkrén ge tỹ to nỹtĩ ki art. 167, § 3º;

II - ù tỹ nén ù há péju kar to nĩfénh to ke, vẽnħ kar tỹ nĩm han fẽ ketũnĩn kỹ nén ù tỹ kaja nĩj ke tỹ kã nĩ to;

III - To han ge tỹ rán kỹ sa kri ke;

IV - Congresso Nacional su tỹ to ăn ge rán kỹ sa kinhran kỹ kar República ki Pã'i mág tỹ san kỹ ketũnĩn kỹ tuvãnh tũn kỹ.

§ 2° Nén ù tỳ kajām ge to ke kar mré to vènhmỹn kỹ, hāra ù tỳ rân kỹ nỹtĩ ja ag arts. 153, I, II, IV, V, e 154, II, tỳ nén ù kaja to han mũ ti tỳ to han ge rân kỹ ẽgno tá kurẽ kã han ja kar.

§ 3° Han ge ve vén ge ag tỳ, ù tỳ §§ 11 kar 12 ti há ki tũ kej mũ ti kajām ge tỳ to ăkrén kỹ, ti rân tá kătig kỹ ti tó há ki nỹtig ge tỳ kurẽ tỳ sessenta ke kã tỳ ke tũn kỹ, han ge tỳ § 7° kã sa tugnĩn, ti han ve ti ki kurẽ tag hã rike ki, Congresso Nacional ti han ge kri fi kỹ ken kỹ, to rân kỹ sa pẽ to, to vāme kar tỳ kăpăn kāmũj ge to.

§ 4° Ti han ge tỳ § 3° to ăkrén kỹ rân kỹ sa ki ti han ge kurẽ tó kỹ rân ja kăpăn kej ki, tỳ krỹ kej ke tỳ kej ke kỹ Congresso nacional tỳ ne han ge tũ ki nỹtĩj.

§ 5° Congresso Nacional tỳ nén ù to ke pẽ han vén ge tỳ ke han ge tuvānh jé vỹ ti tỳ to kinhra nĩ vén ke tỳ ke nĩj mũ ti tỳ constituicionais to nĩg ja kar.

§ 6° Jăvo to ke ve vén ge tỳ ki han tuvānh ge tỳ kurẽ tỳ quarente e cinco ke tá krỹg kar ti ven vén ja kurẽ kar, ti vỹ han to fũrũr kej ke kã saj mũ, kar ser, Congresso Nacional tá ĩn ag kã ù ki, ki hã tó kỹ saj ke to ke ki, ti tỳ ki kro jé votar kaj ke tá krỹg ke jé, kãki ĩn kar ag tỳ nỹtĩ tỳ ki han han ge to han ra ke to mẽ to.

§ 7° Kar hã han măn ge vin jé há nĩ ja tỳ mũ, ti to ăkrén kỹ ke ja tỳ to fi kỹ nỹ ki, kurẽ tỳ sessenta ke kãmĩ, ti han ja kurẽ to nĩkrén kỹ, ti to vota ke ja tỳ tũ ke ja tũn kỹ ver Congresso Nacional tá ĩn rėgre ag ki.

§ 9° Deputado kar Senador kãki ke ù ag tỳ ki nỹtĩ ag to han kỹ nỹtĩ tugnỹm ke nỹtĩ kar ag tỳ ti ve ja tỳ kã sa ja ẽn ve jé gé, ag mỹ ti kro han tũg ki, vyrmỹ ag vènhmăn ù ki, Congresso Nacional tá ĩn ag kã ù ki nỹtĩ ag tỳ hej ke tũg ki.

§ 10. Ti rân măn ge tỳ han măn ke tũ nĩj mũ, ag tỳ vènhmăn fã ag ki han ja tá, han vén ja tỳ hej ke ja tũ ag tá ketũnĩn kỹ ti tỳ ki kroj ke tỳ kurẽ kăfór pẽte răg kỹ.

§ 11. Han ge tỳ rán kỲ nĩ tũn kỲ ti han tỳ kej fã tỳ to ki kroj ke to ãkrén ge ti § 3º kurẽ tỳ sessenta tỳ ti han ja tũ ên pãte to ãkrén ge ag tỳ kãjatun jan kỲ, to han ra ke ja ag tỳ mrẽ nỹtĩ ki kar nén ù tỳ ti han ja ki nén ù vóg ja tũn kỲ ti ki han vén ja ag tỳ hãra nỹtĩj mũ, ki ne vóg mỹ.

§ 12. Han ge to rán ja tỳ vênh kóm vênhmỹ ke ki kron kỲ, to vênhrá mág han ja pẽ ti tỳ tá krỹg ke vén ja ti, tag tỳ ser ti tỳ tag pãte kã nỹj ke to ketũmỹr to rán kỲ sa tỳ kikroj ke tũ to mềg nỹj mũ.

Art. 63. Pi ki nén kajãm ge tỳ mág kej ke tỳ kã nĩm ke nĩ. :

I - Rán kỲ nỹtĩ pẽ tỳ han jé República ki Pã'i mág tỳ Presidente han ja ti, han ge tỳ rán ja art. 166, § 3º e § 4º;

II - rán kỲ sa tỳ rãnrhãj jo nỹtĩ to ke tỳ Deputado tá Câmara ki, Senado Federal ki, Tribunais Federal ag ki kar Vênh kar mỹ Ministério ki

Art. 64. República tá Pã'i mág tỳ ran ja tá ki kro kar to vãmén ge, Supremo Tribunal Federal kar Tribunais Superiores ag vỹ Deputado Ag câmara tá ve vén ge nỹtĩ.

§ 1º - República tá Pã'i mág Tỳ Presidente vỹ nén ù to rá tỳ ti mỹ há ag ki kro tỳ mrênh ke jé pini kej mũ.

§ 2º Hẽ re mũn , § 1º ù ti ki, Deputado ag Nỹtĩj fã kar Senado Federal ag tỳ ki tó tũn kỲ, nén to rá tag to ag jykre tỳ kã nỹ en to, ag ki ke nỹtĩj ke mỹr, kurẽ tỳ quarenta e cinco ke tá krỹg mỹr, nén ù to rá tỳ ki tomềg nỹtĩ tỳ kej ke tỳ ki kro kãn mũ ser , vé ùn tỳ kurẽ tomẽ pẽ han ge ag hã tỳ ne ki kroj ke tũ nĩ ag tỳ kuprềg ke to vênhmãn, tomẽ to.

§ 3º Rán ja ag hyn han ge ù tỳ han ge vỹ tỳ Senado Federal kar câmara dos Deputado ki ke ag nỹtĩ kurẽ tỳ dez ki ag tóg tugnỹ mũ , hãra ti jo nén ù tỳ rán vén ka sa ên tugnỹm ge kar.

§ 4º Han ge tỹ § 2º ki nỹtĩ pi Congresso Nacional ki nỹtĩ ag tỹ vẽnkhán sĩ han ge kã to nĩkrén ke nỹtĩj mũ, kar pi rân kỹ nỹ tỹ código ki ne han mũ.

Art. 65. Han ge tỹ rân kỹ sa tỹ ki kro ja vỹ Ìn ag kã ù ki tỹ ù tỹ ve vén ge nĩj mũ, kurẽ kuju pin kỹ to vãmén ge kar ti tỹ voto ki han ge nĩj mũ gé, kar ti tỹ ki han jé ketũnĩn kỹ ki kroj ke tũ ki jãnã jé, Ìn tỹ ki tugnỹm mãn ge tỹ mẽ ke jé, ketũnĩn kỹ han ke tũ ki, ti mỹ tỹ ne han tũn kỹ.

To parágrafo pẽ. Rân kỹ sa tỹ ù to san kỹ, kỹ tỹ ìn tỹ han vén ja ra vỹn ke j mũ.

Art. 66. Ìn tỹ to vota ke kãn kar tỹ República ki Pã'i mág tỹ Presidente mỹ jãnãj mũ, ù tỹ, tugnỹm han kar, ti ki kro jé han mũ.

§ 1º República ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ rân kỹ nĩ ãn tỹ ki há ke ken kỹ ti tỹ vỹrmỹ nĩm mũ ketũnĩn kỹ ki ke kar kã, institucional ketũnĩn kỹ vẽnkh kar mỹ hán kỹ, ti tỹ krỹ ke ketũnĩn kỹ ti ki kro kãn ge vỹ tỹ, kurẽ tỹ quinze kãmĩ ke nĩj ke nĩ, ti tỹ mãn ja kurẽ ên ki nĩkrén kỹ, kar tỹ ser vẽnkh vỹ jãnãj mũ, óra tỹ quarenta e oite ke kãmĩ, Senado Federal tá Pã'i tỹ Presidente mỹ ti tỹ ne tugnĩn ti ki kro kamẽg ja to ke ti .

§ 2º Ver ti ki kro han tũn tỹ vẽnhrá mág tỹ artigo mĩ kãmũn kỹ ki han mũ, parágrafo ki, inciso ketũnĩn kỹ alínea ki.

§ 3º Kurẽ tỹ quinze ke pãte tĩg kar, República ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ jatunmỹ tomẽg nĩ tỹ ser tũg, ti ki kro han jé.

§ 4º Ti ki kro han ge tũ vỹ vẽnkh kar mrẽ vẽnhmañ ki tój ke mũ, ti mãn kri kurẽ tỹ 30 ke kãmĩ, ti tỹ ki kroj ke tũn jé Deputado kar Senadores kar ag tỹ voto vìn kãn ge to ãkrén kỹ.

§ 5º Ti ki kro han ja tũ tỹ kã nỹ tũn kỹ, ti hã vỹ tỹ to rân han ja jãnãj ke mũ , ven kãn jé República ki Pã'i mág tỹ Presidente mỹ.

§ 6º Rân ja tỹ ki ne han mã tá krỹg § 4º kã rân kỹ sa ki, ki kro han

tūg ja ṽy to vota ke vén jé saj ke ñj m̃ũ, ṽenhm̃an t̃y mr̃enh kej ke ki, ṽenh jykre kar ag t̃y ki ne tó m̃ẽ , ti voto kar tá kr̃yg to m̃ẽ m̃ũ.

§ 7º To han ge t̃y ven ge t̃un k̃y óra t̃y quarenta e oito ke k̃am̃i República ki Pã'i mág t̃y Presidente ti, § 3º kar § 5º ki rán ka san ki, Senado ki Presdente h̃a ṽy ti ki han ge ki t̃y kej m̃ũ, kar, ti t̃y ki t̃y ke t̃un k̃y, ṽy Senado ki Vice-Presidente t̃y inh h̃a t̃y kej ke

Art. 67. To han ge rán k̃y sa ṽy han ge t̃ũ ñj m̃ũ, ti ke mr̃e ñjt̃j ke t̃y rán t̃ag ñj m̃ũ , legislativo ki ṽenhm̃an han h̃a ki, Congresso Nacional k̃ak̃i Ĭn ag k̃a'ũ ki ñjt̃i ag t̃y t̃y ge jé ke k̃y h̃a.

Art. 68. Ũ t̃y han ra kej ke rán ge h̃a ṽy t̃y República ki Pã'i mág t̃y Presidente ñj m̃ũ, ũn t̃y han jé pini kej ke m̃ũ h̃a ṽa t̃y Congresso Ñysi-joñyr ag m̃y ke ñi.

§ 1º Nén ũ t̃y han ge ag h̃a ṽa t̃y Congresso Nacional tá ñjt̃i p̃ẽ ag ki ke ñj m̃ũ, ũ t̃y ṽyrm̃y t̃y kej ke ag ṽy t̃y Câmara dos deputados ag ki ke ñjt̃i j̃avo. ket̃ũñin k̃y Senado Fenera ag, han ge p̃ẽ t̃y ṽyrm̃y ñy t̃y to han ge k̃ap̃an sa ki, kar legislação t̃y to kej ke t̃ũ ti:

I - Poder Judiciário kar Ministério Público ki han ge, ag r̃anhr̃aj kar k̃am̃i ñjt̃i ag to;

II - tag m̃i ke p̃ẽ, ṽenh kar, ṽenh kar t̃y to ke ñj ke , político kar ag vin ge ag;

III - pr̃yg kar m̃i ãkr̃én , nén ũ g̃énh ge kar ti kaja to rán ke ñjt̃i ag.

§ 2º República ki Pã'i mág t̃y Presidente t̃y ki han ñjt̃j ke ag ṽy Congresso Nacional tá ag t̃y han ěn r̃ike ñj m̃ũ, ti h̃a ṽy h̃eren k̃y t̃y kej ke tój m̃ũ kar ti ge to rán k̃y sa ti.

§ 3º To rán k̃y ki kro han ge ki k̃a sa k̃y h̃a ṽy t̃y Congresso Nacional ñj m̃ũ, han pir ki t̃y ta kej m̃ũ, kri han ge ũ k̃am̃ũ m̃yr t̃y h̃ara ñj m̃ũ.

Art. 69. Pāte to han ge tỳ kāmũ ag vỹ voto han pin ke ki tỳ kej ke mũ ti kar mré ki.

Art. 79. Pā'i mág tỳ Presidente tỳ kē nĩ ki rěj mũ, nén ũ tỳ hẽ re ke mũ jy nỹn kỹ, kar ti nĩ ěn kã nĩj ke mũ, vỹ Pā'i mág tỳ Vice-Presidente ti.

To rá pir. República ki Pā'i mág tỳ Vice-Presidente ti vỹ, ti tỳ han ge pẽ tỳ kri nỹtĩn kỹ han ke kỹ, ti vỹ Pā'i mág mré han mũ, ti tỳ nén ũ han ge pẽ to ken kỹ.

Art. 80. Hẽ re ke mũn Pā'i mág tỳ Presidente kar Vice-Presidente tỳ han ge kamãg kỹ, ketũnĩn kỹ tỳ kej ke ũ jé ke tỳ ki han tũn kỹ, ũ tỳ ag tỳ ki nỹtỹ ja ěn ki rãnrhāj ke mũn vỹ tỳ Neputanu Kãki ag jo tỳ Presidente ki Pā'i tỳ Neputanu Fenerar nĩj mũ, ketũnĩn kỹ Senỹnu Fenerar ti kar Suprêmũ Trimunỹr Fenerar ti ke gé.

Art. 81. Pā'i tỳ Presidente kar ti mré Vice-Presidente tỳ ki nỹtĩ ãn ki rāj ke tũn kỹ, ũ tỳ ũ kuprẽg ge jé vỹ kurẽ tỳ 90 ke kar han jé róm kej mũ.

§ 1º Ti tỳ vanhver kuprẽ kỹ ěgno tá prỹg régre kỹ ti tỳ presidente kã nĩn kỹ , ũ kuprẽg ge tỳ ag nỹtĩ ki rã jé vỹ kurẽ tỳ trinta ke ki kutěj mũ, Congresso Nacional tỳ han mũ, tỳ kej ke to ãkrén kỹ.

§ 2º Nén ũ kar tag ki ěkrén kỹ, ũ tỳ ki kej ke ag vỹ ag jo ki nỹtĩg vén ja ěn rikej mũ.

Art. 82. República ki Pā'i mág tỳ kã nĩj ke vỹ tỳ prỹg tỳ 4 (vẽnhkãgra) nĩ kỹ ti tỳ ki rāj ke vỹ kurẽ tỳ 5 nĩ, janẽru ki ti tỳ ki rāj ke ven ja ěn pāte.

Art. 83. República ki Pā'i mág kar ti mré ke tỳ Vice-Presidente ag pi, Kogresu Nasijonỹr tỳ kinhra tũ ra, kurẽ tỳ 15 ke kãfór han mũ, vẽn vinven mã Ěmã mág ki, ag tỳ to rân kỹ sa to ãkrén kỹ ki nỹtĩ, ki pa tũg kỹ.

SEÇÃO II

DAS ATRIBUIÇÕES DO PRESIDENTE DA REPÚBLICA

Art. 84. Presidente da República tỹvĩn tỹ han ge:

I – Ministros de Estado ù fẽg, ke tũ nĩ ka kunũnh;

II – Ministros de Estados ag mré rãnrhãj nén ù mág jé, administração federal kãki;

III – Constituição tag hã ve kỹ tóg rãnrhãj ke nĩ;

IV – hej ke kỹ tóg, publicar kej ke nĩ leis ti, kar tóg decreto ki han há han kỹ kri rãnrhãj;

V – Projeto de lei han ge tũ, ke tũnĩ kỹ ùn sĩ, ti jag tã (tẽ);

VI – decreto han ge, tag to;

a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpry tũ nĩn jé, kar kãki órgãos público ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ;

b) funções kar cargos públicos ta tũ kej ke tũ, ti ke ẽn ki;

VII – Estados estrangeiros ag mré há nĩj ke, kar representantes diplomático ag kri fĩj ke;

VIII – mỹ háj ke tỹ nĩ tratados kar han jé to , ãmã ù tá ke ag kãmũ kỹ tóg ag mỹ nén ù han ge nĩ, Congresso Nacional kãki;

IX – decretar kej ke tỹ nĩ estado de defesa ti, kar estado de sitio ti;

X – decretar kej ke ti nĩ, ti tỹ nén ù tón jé, ti jykre kãke, federal tỹ ki kãrã kỹ han jé;

XI – Congresso Nacional kãki tóg nén ù to jykrén ge nĩ, ti han jé, kar tóg sessão legislativa han ge nĩ gé, ti tỹ ãmã tỹ hên ri ke ên tón jé, kỹ ag tóg to jykrén kỹ tỹ pir kej mũ, nén han ge ên ti;

XII – vênh pãte fan ge ti nĩ, ke tũ nĩ kỹ tóg, tỹ sĩ kej ke nĩ órgãos instituídos ki lei ag;

VI – decreto han ge, tag to;

a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy tũ nĩn jé, kar kãki órgãos público ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ; a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy tũ nĩn jé, kar kãki órgãos públicos ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ;

b) funções kar cargos públicos ta tũ kej ke tũ, ti ke ên ki;

VII – Estados estrangeiros ag mré há nĩj ke, kar representantes diplomático ag kri fĩj ke;

VIII – mỹ háj ke tỹ nĩ tratados kar han jé to , ãmã ù tá ke ag kãmũ kỹ tóg ag mỹ nén ù han ge nĩ, Congresso Nacional kãki;

IX – decretar kej ke tỹ nĩ estado de defesa ti, kar estado de sitio ti;

X – decretar kej ke ti nĩ, ti tỹ nén ù tón jé, ti jykre kãke, federal tỹ ki kãrã kỹ han jé;

XI – Congresso Nacional kãki tóg nén ù to jykrén ge nĩ, ti han jé, kar tóg sessão legislativa han ge nĩ gé, ti tỹ ãmã tỹ hên rike ke ên tón jé, kỹ ag tóg to jykrén kỹ tỹ pir kej mũ, nén han ge ên ti:

XII – vênh pãte fan ge ti nĩ, ke tũ nĩ kỹ tóg, tỹ sĩ kej ke nĩ órgãos instituídos ki lei ag;

XIII – forças armadas kar Marinha kar Exército kar Aeronáutica ag kar kri ke nỹ ke, kar ù tỹ ag jy nỹtĩj ke ag jyjy vin ge, ag cargos ki;

XIV – Ministro do supremo, Tribunal federal Kar Tribunais Superiores kãki tóg ù kuprãg ge nĩ, Senado Federal tỹ nén ù há han kỹ, kar tỹ presidente kar diretores vin ge nĩ, Procurador-geral kar banco central kãki ke gé;

XV – ù tỹ pãvãnh há kar ù tỹ nén ù kar han jé nĩ ên kuprãg ge, art.73 ve kỹ, Ministros do Tribunal de Contas da União jo jẽ jé;

XVI – ùn kanhró mág kuprãg ge ti nĩ , Constituição tag ve kỹ. ti tỹ Advogados – Geral da União jo nĩ jé;

XVII – art. 89 ve kỹ Conselho da República kãki ù kuprãg;

XVIII – Conselho da republica kar Conselho de defesa Nacional japrãnrprã , nén ù tỹ hãn rike kỹ;

XIX – vãnhgég ke, ãmã ù tỹ rãnh rãnh ge sór kỹ, Congresso Nacional tỹ tág gen kỹ, ag sessão legislativa kãki ag tóg to vãmén mũ kar ag tỹ decretar kej mũ, ti kar ke tũ nĩ kỹ ti jagtã tỹ kej ke ti;

XX – Mỹsér ke êg jagmré há kar ên ki, Congresso Nacional tá tóg nén ù han tag hã to;

XXI – vej ke tỹ nĩ nén ù há han jé, nén ù há nĩm jé ên ti;

XXII – nén ù tỹ hãn rike kỹ tóg forças estrangeiras ag tỹ ra kãmũ kỹ ki nỹtĩg sĩ han:

XXIII – Congresso Nacional mỹ jãnãj ke nĩ, ti prỹg kãmĩ nén hen ge ên ti, kar hãren kỹ han ge ên te ke gé , Constituição ve kỹ;

XXIV – prỹg kar ki tóg Congresso Nacional mỹ ven ge nĩ, ti nén ù han jé ên ti, ti sessão legislativa han kar tỹ kurã 60 kar, ti nén han vén jé ên to;

XXV – lei tag ve kỹ tóg tỹ tũ kej ke nĩ, cargos públicos federais ti;

XXVI – art. 62; ve kỹ tóg rân ge nĩ, medidas provisórias ti, lei tar ven jé;

XXVII – Constituição kãki ve kỹ tóg nén ù ù han ge to jukrén ge nĩ: de âmbito nacional previsto nos arts. 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F e 167-G desta Constituição;

XXVIII – arts; 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F kar 167-G ve kỹ tóg Congresso Nacional mỹ tóg decretar ke ra , kej ke nĩ, nén ù mág tỹ hãn ri ke kỹ.

Paragrafo tag tỹ vĩn vễ. Presidente da República nén han ge incisos VI, XII kar XXV ve kỹ, Ministério de Estado, Procurador – Geral da República ag mỹ tóg, tag han ra kej ke nĩ.

SEÇÃO III

DA RESPONSABILIDADE DO PRESIDENTE DA REPÚBLICA

Art. 85. crime vễ presidentes da republica tỹ Constituição da República tỹ Constituição Federal tag pătén sór kỹ, ke tũ nĩ kỹ ka to tã sór kỹ:

I – jag mré há ven kỹ nĩ;

II – Poder Legislativo, Judiciário kar Ministério Publico kar Federação kãki rãnhřaj nỹtĩ ag vĩ nén ù kar han jé nỹtĩj;

IV – Êmã kãki tarĩr ke;

V – administração kãki nén ù tỹ hãn rike kỹ ta krỹ ke;

VI – nén ù há han ge to lei;

VII – leis han há han ge, kar judicial ag tỹ tó kỹ.

Parágrafo tag tỹvĩn vễ. hãren kỹ crimes nón vej ke ti.

Art. 86. Câmara dos Deputados ag jagtã kãfôr tỹ Presidente da República pi ne han mũ ken kỹ, tóg Supremo Tribunal Federal tá kutãj mũ, ag tỹ ti ne han jé tũ ẽn ve kỹ ti crime vễ ken jé:

§ 1º Presidente ryrãg, ti nén han fã ẽn ki:

I – Supremo Tribunal Federal ag tỹ ti to queixa-crime e mã kỹ;

II – ti crime vễnh ven kỹ , kar ser Senado Federal ag tỹ tugnỹm kar;

§ 2º ti tỹ ser kurã tỹ 180 han kar tỹ ti ryrãg pẽ han ge, nén ù tỹ hãn rike mág tũ ki.

§ 3º ti ver katy tĩn kỹ, kar ù tỹ ne tó mãn tũn kỹ, Presidente da República pi nĩfếj há Kãkã nĩ.

§ 4º Presidente da Republica pi ti rãnhrãj kãki nén ù vễnh mỹ han ge nĩ.

SEÇÃO IV

DOS MINISTROS DE ESTADO

Art. 87. Ministros de Estado kuprãg ge, prỹg tỹ 21 kãfôr nỹtĩj ke ag tỹ nỹtĩ, ag tỹ política ãki rãnhrãj jé.

Paragrafo tag tãvĩn. Ministro de Estado tỹ han ge vễ, Constituição kar Lei tag ve kỹ:

I – administração federal vỹ tugnỹg kar han mũ, Presidente da Republica tỹ decreto assina ke jé ẽn ti;

II – tĩn jé tóg kar tỹ han leis kar decreto hár ẽn ti;

III – prỹg kar mũ tóg, relatório ven ge nĩ Presidente da Republica mũ;

IV – han há han ge tỹ nĩ, Presidente da Republica tỹ ũn ku-prãg jé ẽn ti.

Art. 88. Ministérios kar órgãos ù ag lei ven ge , hãre mũn tag kãki rán jé tỹ tũg sór kỹ ke gé.

CAPÍTULO III

DO PODER JUDICIÁRIO

SEÇÃO I

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 92. Poder Judiciário ag órgãos vễ:

I – Pã'i tỹ Supremo Tribunal Federal;

I-A – Pã'i tỹ Conselho Nacional de Justiça ti;

II – Pã'i tỹ Superior Tribunal de Justiça ti;

II-A – Pã'i tỹ Tribunal Superior do Trabalho;

III – Pã'i tỹ Tribunais Regionais Federais e Juizes Federais ag;

IV – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes do Trabalho ag;

V – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes Eleitorais ag;

VI – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes Militares ag;

VII – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes dos Estados e do Distrito Federal e Territórios ag.

§ 1º Supremo Tribunal, Conselho Nacional de Justiça kar Tribunais Superiores ag vỹ Capital Federal ki nỹtĩg ja nỹtĩj ke nĩ.

§ 2º Supremo Tribunal kar Tribunais Superiores vỹ tar nĩ ãmã mág tag kri.

SEÇÃO II

DO SUPREMO TRIBUNAL FEDERAL

Art. 101. Supremo Tribunal Federal ag vỹ 11 ke nỹ, 35 ke tũ mỹr prỹg tỹ 70 krãm ke tỹvĩn ãn ag vỹ, ag rãnrhãj jé há nĩ.

Parágrafo único. Presidente da Republica vỹ Ministros do Supremo Federal ag jyjy vin ge nĩ, Senado Federal ag kar tỹ hej ken kỹ.

Art. 102. Supremo Tribunal Federal vỹ nĩm há han ge nĩ, Constituiçãõ tag ti, tag ve jé:

I – tugnỹm jé, rãn kar tỹ gé ken jé, ki hã ke ti:

a) Vãšỹ mér tỹ nén ũ tỹ kã nỹ ãn vej kenĩ, lei kãki tugnỹm

kar tóg decretar kej mũ nén ù ên to , lei Federal Kãkã nỹ ên ve kỹ;

b) Presidente kar vice-presidente kar Congresso kãki nỹtĩ ag, kar Ministro ag, kar procurador da República ag mré ke vễ sãn kỹ nén ù vễnh mỹ han kỹ;

c) nén ù han kónãn sĩ han kỹ, kar vễsókĩ crime han kỹ tóg tỹ Ministro do Estado, Marinha, Exercito kar Aeronáutica mré ke nĩ, ag tỹ art. 52 I, ve kỹ han jé Tribunais Superiores kar tribunal de Contas da União kar pã'i mág diplomático ag ki kar jé;

d) ti kar tỹ ki kanhró nỹtĩj ke nĩ, tag kãki lei vễnh kãpãm tag ti. To vễnh kirĩr jé, hãri mũn Pã'i Presidente tỹ kã fãn kỹ nén ù han sór kỹ ti kar tỹ habeas corpus tovĩj mũ, Deputados, Senadores, Tribunal de contas ki rãnrãj nỹtĩ ag, kar Procurador Geral, kar ser Supremo ki nỹtĩ ên ag ke gé;

e) União, Estado, Distrito Federal ag tỹ hã tá ke ag jagmré nén ù tỹ vễnh mỹ jỹgjỹg ke tũ nĩ, ãmã ù tá ke ag mré, jag mỹ nenh kỹ;

f) União, Estado, Distrito Federal kar entidade ù ag administração kãki jagnê vóg sór, nén ù tu;

g) ãmã ù tá ke ag tỹ, êg mỹ ù ên jãnãj ke kỹ;

i) ti tỹ habeas corpus tovĩ mỹr tỹ Tribunal Superior kã jê , ke tũ nĩ kỹ tóg mỹ rãnrãj tĩ, hã re mũn ta tỹ pã'i nĩ gé, kỹ tóg nén ù vễnh mỹ han jé nĩj, kỹ vãsimer Supremo Tribunal Federal tóg vej ke nĩ;

j) tugnỹm mãn ge, crime sĩ ke tũ nĩ kỹ crĩme mág ù tỹ kãki nỹtĩ ên;

l) ven ge tỹ nĩ, ti tỹ ùn mág ti, vễnh vĩgvĩ tỹ tũ ke jé;

m) ta pir ke kỹ han ge kar ã tũ ki han ge ù tỹ processo kãki nỹtĩ ên ti;

n) han ge ùn kanhró mág kri kar ù tỹ to kanã jur ên ag, ke tũ nĩkỹ Tribunal kãki ti jagtã tỹ ser ketũg kỹ tóg ser vãsỹmér han ge nĩ ser;

o) Tribunal Superior kar Tribunal de Justiça kar ù ag tỹ rã-nhrãnh ge sór kỹ;

p) ag tỹ nén ù tỹ vãnh mỹn kỹ nỹ ên ve kỹ, vãsímér tug-nỹm ra ke;

q) ag tỹ jagmré vin kỹ Presidente da República tỹ nén han kónãn jé ên ti, kar Congresso Nacional kãki ke ag tỹ nén ù vãnh mỹ han kỹ nỹtĩn kỹ ag tóg ìn tag ag kã ù kãki vej ke nỹtĩ, Tribunal de contas, Tribunais Superiores ketũ nĩ ka Supremo Tribunal federal tá;

r) ag tỹ tá ag kato nén ù han sór kỹ, Conselho Nacional de Justiça kar Conselho Nacional do Ministério Público ag kato;

II – ag tó jé nón ve măn ge:

a) ag habeas corpus to vin mỹr kar ag jagmré vin kãn mỹr, kar tỹ Tribunais Superiores hej ke tũg jé ên tỹvĩn ke vỹ tũ kej;

b) política kãki crime;

III – vãsímér han ge, ag tỹ nén ve vén ên tỹ kemãn kỹ:

a) Constituição tag kãki kato tă;

b) Constituição kato tă kar lei Federal kato tă;

c) Constituição tag kãki ve kỹ ãg Governo tỹ nén ù han kónãn kỹ ven ge;

d) julgar kej ke tỹ nĩ ãg nỹtĩg jé mĩhã lei federal ti.

§ 1º tag về kej ke tỹ nĩ, Constituição kãki, ag tỹ mĩhã han mũ tũn kỹ, Supremo Tribunal Federal tỹ vej mũ lei kãki.

§ 2º Pã'i tỹ Supremo Tribunal Federal ag tỹ vẽnhrá ù to ki hã ta ke nỹ, ke tũ nĩ mỹr, ki hã ke tũ nỹn, ken kỹ vã tỹ ti kar mỹ ke nĩ.

§ 3º ag vễsỹmér han mãn sór kỹ, kar tỹ mãhá kemãn kỹ, ag nén han vén ja ên ti kỹ Tribunal tỹ ve mãn mũ, hãra ùn tẽgtũ kãfór ag jagmré vĩ pir kỹ tóg vỹn kej.

Art. 103. Tag ag hã vỹ vẽnhrá tag kãki ken kỹ nỹ ãn vej ke nỹtĩ:

I – pã'i mág tỹ República ki Presidente;

II – pã'i ag tỹ Senado Federal jo nỹtĩ ag;

III – pã'i ag tỹ Deputados ag Câmara jo nỹtĩ ag;

IV – pã'i ag tỹ Assembléia Legislativa ketũn mỹr Distrito Federal ty Câmara Legislativa jo nỹtĩ ag;

V – Estado ki pã'i tỹ Governador ketũn mỹr Distrito Federal ki ke ag;

VI – ãg jamã mág ki pã'i tỹ nén ù tỹ hãn rike mũ ãn nón vej fã;

VII – ãg jamã mág ki Û tỹ ù jagfỹ vĩj fã ag jo jẽ ãn;

VIII – ù tỹ Congresso Nacional ty partido político ù jo jẽ ãn;

IX – ù tỹ ãg jamã mág ki ùn rãnraj nỹtĩ kar jo nỹtĩ ãn ag.

§ 1° Êg jamā mág ki pǎ'i tỵ nén ũ tỵ hānrike mủ ăn nón vej fǎ tag vĩ jamā vén ke ag nỹtĩ pǎ'i ũ ag, ag tỵ kar ne han ke ven jé.

§ 2° Ũ tỵ nén ũ tỵ vẽnhrá tag kǎki ken kỹ nĩ ăn tỵ ki hǎ han tũn kỹ, pǎ'i mág tỵ mré ke tĩ ăn vỹ ser, ag jo jẽ ăn ti mỹ kej mủ, ti tỵ kurẽ tỵ 30 ke kǎmĩ nón ve kỹ, ki hǎ han jé.

§ 3° Supremo Tribunal Federal tỵ han ge ũ tỵ vẽnhrá tag kǎki ken kỹ nĩ, tin ki hǎ ke ketũn mỹr katu tẽ nũn kỹ ag vỹ, êg jamā mág ki pǎ'i tỵ nén ũ tỵ hānrike mủ ăn nón vej fǎ ti vĩ mẽ vén ke nỹtĩ. Ti hǎ vỹ ser han ge ũ tag jagfỹ vĩj mủ.

Art. 103-A. Supremo Tribunal Federal vỹ vǎsókĩ ketũn mỹr ũ tỵ ti mỹ ke kỹ vẽnhrá tag kǎkǎ ken kỹ nĩ, ăn ti jỹkre ki vême sĩ han mủ (tu ag sũmula ke ti), Ministro ag tỵ 2/3 vỹ ti mré vej mủ ge ser. Kỹ vỹ han ge ũ tugnỹm mǎn, ti há nĩ ti, ketũn mỹr tóg, tỵ ũ kej, ketũn mỹr vỹ tũ kej mủ. Ag tỵ ser vẽnhrá tag kǎkǎ ken kỹ nĩ ăn to ag jỹkre tỵ pir ken kỹ, ti kar vỹ kri jǎgjǎg sór ke nỹtĩ, han ge ũ tag ti.

§ 1° To vême sĩ ăn vỹ (sũmula ke mủ ẽn ti), ũ tỵ han ge ũ ki kagtĩg tỵ ve jé ke nĩ, mỹr kijẽn ũ pi han ge ũ, ki hǎ tó ti, ẽmǎ mág ki ne han ge to vẻmẻn fǎ ag. Jag katũ tẽ sór ag ti, kỹ ăn jé ke vẻ, ag kar tóg kinhrǎg jé.

§ 2° Han ge ũ tỵ, to vême sĩ ki pǎ'i mág ag mỹ há tũn kỹ, ti tỵ vẽnhrá tag kǎkǎ nĩ ăn katu tẽ nũn kỹ, ag vỹ ser vẻnhmǎm kỹ to vẻmẻn mủ. Ag tỵ ser ag jỹkre tỵ pir ke kar, han ge ũ ăn tuvǎj jé, ketũn mỹr kunũj jé.

§ 3° Vẻme sĩ tỵ, nẻn ũ to vẻmẻn fǎ kar hynhan fǎ, ag katu tẽ nũn kỹ, ti tỵ ki hǎ ke tũn kỹ. Pǎ'i ũ ag vỹ ser vẻnhmǎm Supremo Tribunal Federal mrẻ, ag tỵ to vẻmẻn mǎn jẻ gẻ ser. Ag tỵ ser nón ve kỹ nẻn han ke to vẻmẻn jẻ. To vẻme sĩ tag tóg ag mỹ há tũn kỹ ag vỹ ser ũ tỵ nón vẻg nỹtĩ ăn mrẻ hǎ, ag mỹ tỵ tũ ke kar ag tỵ ũ tỵ vẻme sĩ han jẻ tỵ hẻrenh ke mủ vej mủ gẻ.

Art. 103-B. 15 ke ag vỹ jẻ, ũ tỵ Êmǎ Mág Kǎki Justiça ki Juvẻn fǎ ag. Prỹg rẻgre ki ag vỹ mrẻ ke tĩ, kar vỹ ser ti nẻn ki rẻnhrǎj fǎ si ra vỹn ke mǎn mủ, kỹ ag hǎ vỹ ser:

I – Supremo Tribunal Federal ki pã'i tỹ Presidente;

II – Superior Tribunal de Justiça ag Ministro pir, tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

III – Rânhrāj fã ag Tribunal Superior ty Ministro pir, tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

IV – Tribunal de Justiça ty desembargador pir, Supremo Tribunal Federal ki ke vĩ ti tój mũ;

V – Juiz estadual pir, Supremo Tribunal Federal ki ke vĩ ti tój mũ;

VI – Tribunal Regional Federal ki juiz pir, Justiça ti Superior Tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

VII – Juiz federal pir, Justiça ti Superior Tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

VIII – Rânhrāj fã ag Tribunal Regional ki juiz pir, Rânhrāj fã Tribunal Superior ki ke vĩ ti tój mũ;

IX – Rânhrāj fã ag juiz pir, Rânhrāj fã Tribunal Superior ki ke vĩ ti tój mũ;

X – Êmã mág ki Ministério Público ag mré ke pir, Êmã mág ki Procurador-Geral ki ke vĩ ti tój mũ;

XI – Ministério Público Estadual ki ag mré ke pir, Êmã mág ki Procurador-Geral vĩ êmã tỹ Estado kar ag vênh jyjy jëgnë jé kãmĩ, ùn pir jyjy kuprëg mũ;

XII – Û jagfỹ vĩj fã rëgre, Êmã tỹ Brasil kãki ù tỹ ù jagfỹ vĩj fã ag Juvên fã ãn hã vĩ ag tój mũ;

XIII – Û tỹ kanhró mág, kar, han ge ãn kinhra kar mré tu vême

há ân rẽgre, Deputados ag Câmara ki ke vỹ ù tój, jãvo Senado Federal vỹ ser ù tój mũ gé.

§ 1º Ag vẽnhmãn kỹ Supremo Tribunal Federal ki pã'i tỹ Presidente hã vỹ Juvẽn fã han jo jẽj mũ. Ti tỹ ki tũn kỹ ti nón jẽ hã vỹ ser vẽnhmãn mré kej, pã'i tỹ, tỹ ti Vice ti.

§ 2º Êmã mág ki pã'i tỹ Presidente hã vỹ ser ù ag japrẽnprẽn mũ, Senado Federal ki ke ag tỹ ùn kuprẽg jé ag.

§ 3º Kurẽ nĩm jé ty krỹg mỹr, ag ù tó jé tũn kỹ, Vẽnhrá tag kãki ke, Supremo Tribunal Federal hã vỹ ser inh hã ù tỹ kã fãg mũ.

§ 4º Juvẽn fã mré ke vẽn Poder Judiciário ag rãnrhãj fã kar jẽnkamũ tỹ hãra tĩ nĩ ân tugnỹm jé, kar juiz ag rãnrhãj há han nỹtĩ ân tugnỹm jé ke gé, ân krĩgmỹ tỹ ver Magistratura ki Estatuto ân ki nén ù ân han mũ gé:

I – Poder Judiciário tỹ vãsóki nén ù han ân kirĩr jé, kar Magistratura ki Estatuto nén tỹ ag mỹ rán kỹ nĩ ân ki hã han ân, ti tỹ hãren kỹ ag mỹ ke jé tũn kỹ tóg ag mỹ, jãvo ẽg tỹ gen kỹ kej ke nĩ;

II – Û tỹ art. 37 ki hã han nỹtĩ ân tugnỹm jé tóg, ù tỹ Poder Judiciário ki rãnrhãj fã kar ti, ag tỹ rán kỹ nĩ ân mũ han mũ tũn kỹ vỹ ag mỹ kurẽ ù nĩm, ag tỹ ser vẽnhykre ân ki hã han jé. Tag pi hãra Tribunal ty Êmã mág Contas rãnrhãj kókén, mỹr tỹ vỹrmỹ tugnỹm mũ gé;

III – Tag hã vỹ ù tỹ Poder Judiciário to vĩgvĩ jé ân kar gẽnỹ kỹ tugnỹm, ti ser kar kri ti jykre tỹ pir ke jé, ù tỹ vỹrmỹ rãnrhãj tỹ ù ân, nẽnũ ù ki hã han tũ ân, ù tỹ vẽnhrá kar nón vej fã ra mũ hã hyn han mũ tũ ân mré hã. Jěrĩnmỹ Tribunal ki ag tỹ ag han ke han nỹtĩ mũ, hãra nén ù jagy tỹ ken kỹ tag vỹ ser ki kãrã kỹ nón vej mũ, kỹ tỹ ser ù tỹ ki hã han tũ ân kunũj mũ ti rãnrhãj ki, ketũn mỹr tỹ ti mỹ ân han jé ã tỹ kar jatun mỹ tũn jé kej. Gera ù tỹ vẽnhmỹn kỹ han jé ân tỹ ù tỹ ti jagfy vỹj ke jãvãj sór kỹ jãvãj;

IV – Nén ũ hyn han fã ki nén ũ tỹ hânriken kỹ, ketũn mỹr ũ tỹ pã'i mág katu jêg sór kỹ vĩ inh hã Ministério Público tá tój mũ;

V – Tag hã vĩ vãsóki, ketũn mỹr ũ tỹ ti mỹ ke kỹ, nén ũ tỹ prỹg pir pãte rãg tũ ki hânrike jé ãn tugnỹm mãn ke nĩ, Juiz kar Tribunal ki ag to;

VI – Kysê tỹ pênkar kri ũn pir kãmĩ vĩ nén ũ rân rân mũ, nén ũ tỹ hãre ty jun jé ãn kar processos tỹ hãre ke tỹ ki rã jé, kar ũ tỹ hãre tỹ nén ũ tỹ hãre jé ãn kajãm jé, êmã mág kãki êmã kãsir kar mũ, Poder Judiciário tỹ ũ mré rãnrhãj fã kar mũ;

VII – Prỹg ty jun kar mũ vĩ ser ne tỹ êmã mág kãki êmã kãsir mũ ne tỹ tũ nĩ ãn rãnrân mũ, Poder judiciário kar Juvên fã ag rãnrhãj to , kỹ vĩ ser Supremo Tribunal tỹ pã'i tỹ Presidente mỹ jêgnêj mũ, ag prỹg ty jun kỹ Congresso Nacional to vêmén jé.

§ 5º Justiça ki Superior Tribunal ag Ministro vĩ Ministro-Corregedor ti han ge han mũ gé, hãra ti pi Tribunal ty processos pinpin ãn mré ke mãn, kỹ tóg ser tin han ke ãn mré Magistratura ti Estatuto tag hã mré kej mũ ser:

I – Ũ tỹ Magistrados ag kar Judiciário Rãnrhãj to nén ũ tó mũ ãn vin han ke nĩ;

II – Juvên fã mré vĩ nén ũ kar ãn tugnỹm, nén ũ tỹ ki hã ke ãn, ti tỹ ti mỹ ki hã ke tũ nĩ ven kỹ vĩ ser, nón tugnỹm há han mãn mũ gé;

III – Tag hã vĩ juiz ag kuprêg kỹ ag japrêr mũ, ag tỹ ti rãnrhãj ki ti mré han jé, ũ tỹ ne tỹ nénũ ũ mũ rãnrhãj ke ãn ve jé tóg mũ gé, ag ne han ke ãn mré hã, tribunal kar justiça ki, êmã mág kãki, êmã kãsir kar ag mũ.

§ 6º Juvên fã mré ag vĩ Êmã mág ki Procurador-Geral kar êg jamã mág ki ũ tỹ ũ jagfy vĩj fã ag jo jê ãn ki pã'i tỹ Presidente ti fãg mũ.

§ 7º Êmā mág ki ag ṽy, Distrito Federal kar fyr mĩ, ù t̃y Poder Judiciário ketũn m̃ỹr ki ñỹtĩ ù to nén ù tój sór mũ, jo ù vin mũ, tag ag hã ṽy ser venhvĩ ân m̃āgmã k̃y vin han mũ, êmā mág ki Justiça juvẽn fã jo ag ñỹtĩ ser.

CAPÍTULO VIII

DOS ÍNDIOS

Art. 231. Kanhgág ag vānhmãn k̃y ñỹtĩ ja mĩ, ag nén ù han fã, ag vĩ, ag nén ù kri fĩj fã ag jykre si, kar ag ga kri ñỹtĩ ân ṽy, ag m̃y vẽnhrá tag kākā ken k̃y ñy. Hã k̃y ser Êmā Mág jo jê ân ṽy ga ân rán ke nĩ, kanhgág m̃y, kar ser ti kar m̃y tarĩr, nén ù t̃y kri ñỹtĩ ân kar ti kej mũ.

§ 1º Kanhgág tũ pẽ vẽ ser, ag t̃y ga ki ñỹtĩ k̃y nén ù kar hyn han ñỹtĩ ân ti, ag ākrān fã, kar nān kāmĩ nēnũ géj fã, kar nān kirĩr ñỹtĩ ân ṽy t̃y ag vẽnhgrun jé ke nĩ, ag t̃y ser kri ñỹtĩ k̃y ag krê jê'yn yn jé ag si ag jykre ki.

§ 2º Kanhgág t̃y ga ki ñỹtĩ si ân ṽy t̃y ag tũ pẽ nĩ, k̃y ag ṽy ser ki nén ù há kar ân, kar goj mág tere kar ân kāmĩ nén ù ân t̃y nén han mũ han.

§ 3º Fóg ag t̃y Kanhgág ag ga kākĩ goj ki nén ù han sór k̃y ag ṽy Congresso Nacional m̃y to vĩ vén mũ, ag t̃y ser kar êmā ên ty ñỹtĩ mré vēmén jé gé, ag t̃y ag mré tugñym kar ser tin ag m̃y nĩ ân jāmā jé, ag t̃y han ge ân mĩ hã han jé.

§ 4º Û pi ga t̃y kanhgág ag m̃y rán k̃y nĩ ân ki ne nĩ, vẽnhrá tag ki tó k̃y nĩ ân ti, hã k̃y ù t̃y ty nĩ tũ ra , t̃y jérĩn m̃y t̃y kangág tũ pẽ nĩ ser, ag pi kren mũ.

§ 5º Û pi kanhgág ag ga ki ag nũj ke nĩ, nén ù jagy t̃y hānriken k̃y hã, goj fān k̃y ag ñỹtĩ jé kri rũ k̃y, ketũn m̃ỹr venhkaga kórég t̃y ag kri

kóitg kỹ. Hãra ag tỹ ver Congresso Nacional ty to vĩ vén ke nĩ, ag tỹ kar ag nũj jé, ag kar jatunmỹ vêsikã vỹnvỹn ke jé, ag ga ra.

§ 6º Û pi kanhgág ga kãki nén ù nũj ke nĩ, kãkã nũj ke tũ, nén ù há jãvãnh ke tũ ga kãmĩ, goj kãmĩ nén ù géj ke tũ, êmã mág ki jo jẽ tỹ ke tũ ra. Êmã mág jo jẽ ăn kar ti kar tỹ ken kỹ hã. Kar ù pi ser ti tỹ kinhra ra nén ù tag ag kã'ũ han jén kỹ ne tój ke nĩ gé, hãrekemũn tỹ ki kagtĩg ra ga ăn tỹ nĩ kỹ nén ù han jén kỹ, hã vỹ ser ti tỹ ga ăn kãkã nĩ kỹ, nén ù han jé ăn kaja vej mũ.

§ 7º Vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ ki art. 174, § 3º e § 4º pi tỹ kangág ga to ke nĩ.

Art. 232. Kanhgág ag vỹ, ag tỹ Justiça ki nén ù tỹ ag mỹ ki hã ke tũ ăn, ketũn mỹr ag nén ù há han sór ăn tỹ ki fôn jé há nỹtĩ, Ministério Público hã vỹ ag mỹ nón vej mũ.

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
ADVOCACIA GERAL DA UNIÃO

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canella
CNPJ nº 15.956.000/02

E-mail:

AGU: lingua.indigena@agu.gov.br

IDGlobal: contato@idglobal.org.br

ADICUCA: adicucadiretoria@gmail.com

Endereço:

Associação de Difusão Cultural de Canella — ADICUCA

Rua Doutor Ruy Vianna Rocha, nº 1070

CEP. 95.686-750

Bairro Ulisses de Abreu

Município Canela - RS

Whatsapp:

Coordenação ADICUCA (Fernando Gomes): (54) 99192-6187